

Egyetemi doktori értekezés

ASZALÓS KÁROLY

A SZEGEDI EGYETEMI IFJÚSÁGI MOZGALMAK ÉS A SZEGEDI
EGYETEMI BETHLEN GÁBOR KÖR TÖRTÉNETE 1932-IG

TÉMAVEZETŐ:

Dr. HEGYI ANDRÁS

SZEGED, 1986.

TARTALOMJEGYZÉK

I. rész. Az egyetemi ifjúság a 20-as években

Bevezetés

A társadalmi fejlődés tendenciái a dualizmus utolsó évtizedeiben és a forradalmak	2
A középosztály és az egyetemi ifjúság a dualizmus végén	2
A háború évei és az egyetemi ifjúság	5
Egyetemi ifjúság a forradalmak idején	6

1. fejezet. Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom elő éveiben

Tevékenység a fehérterror időszakában	9
Antiszemitizmus és a numerus clausus	11
Az egyetemi ifjúság ideológiájának fő vonásai	13
- Az ifjúság "missziós" öntudata	13
- Az ifjúság ideológiáját befolyásoló objektív tényezők	14
- Nacionalizmus - harc az irredentáért és az "idegen" befolyás ellen	15
- Szociális jelzők	17
- A diákság viszonylagos önállótlanága	20
Haladó értelmiségi irányzatok az ellenforradalmi rendszerben	22

2. fejezet. A szegedi egyetem

A kolozsvári egyetem	24
Az egyetem Budapesten	25
Szeged, az egyetem új otthona	27
Az egyetem tanári kara és hallgatói	28

3. fejezet. Az egyetemi ifjúság szociális helyzete és perspektívái

A szociális helyzet jellemzői	31
A diáknymor enyhítése	35
A diákság távlatai	41

4. fejezet. Egyesületek, egyesületi élet

A szervezetheztség jellemzői, az egyesületek típusai	48
Egység hirdetése - megosztottság	51
Az egyesületi élet funkciói	52
Diákegyesületek Szegeden	54

5. fejezet. A szegedi egyetemisták politikai tevékenységének és ideológiájának jellemzői	
Antiszemizmus	59
Politikai tevékenység	62
Irredentizmus, revizionizmus	64
A szegedi egyetemi hallgatók ideológiájának néhány sajátossága	66
6. fejezet. Ellenzéki diákmozgalmak jelentkezése és jellemző vonásaik	69
II. rész. A szegedi egyetemi Bethlen Gábor Kör	
1. fejezet. A BGK tevékenysége 1928. március 20-ig	
Lüködés Buday körü elnöké választásáig	79
Buday György személye és körü elnöké választása ..	80
A kör életének átalakítása	82
2. fejezet. A Gesztelyi Nagy László-féle vitaest és a tanyamozgalom megindulása	
A vitaest és az Egyesületközi Értekezlet	87
A tanyamozgalom kezdeti szakasza	91
3. fejezet. Az agrársettlement	
Az agrársettlement gondolatának megszületése és lényege	95
Az agrársettlement munka	100
A mozgalom ideológiája	105
A mozgalom fogadtatása, kapcsolat más egyesületekkel	112
4. fejezet. A mozgalom többirányúvá válása	119
A Lúvészeti Kollégium megalakulása	120
Kitekintés	
A Bethlen Gábor Kör élete 1932. után	130
A Bethlen Gábor Kör mozgalma és a 30-as évek átalakulóban lévő diákegyesületei	131
Jegyzetek	138
Rövidítések	189
Bibliográfia	191

Tanulmányunk - az adott témára vonatkozóan eddig megjelent irodalom ismeretében - úgy tűnhet, hogy csak a már kitaposott ösvényt tágíthatja részletesebb feltárással. Csaplár Ferenc sok szempontból kitűnő könyve bevezető részében elmondta már a leglényegesebbet, és Lengyel András számos publikációja az újabban feltárt dokumentumok alapján fontos részletkérdések tisztázásával pontosította ezt a képet.

Mégis a Bethlen Gábor Kör történetének megírása mindaddig túl vázlatos, az agrársettlement-mozgalom és az SZFMK szerves kapcsolatára utalás történt ugyan, de részletesebb taglalása elmaradt.

Csaplár könyvének 1. fejezetében értékes útmutatást ad a mozgalom megindulásának jobb megértéséhez, de az ellenzéki diákmozgalomokról nyújtott kép az agrársettlement mozgalom megindulásának tárgyalásánál már csak mint általános társadalmi háttér jelentkezik, és a szegedi egyetemi ifjúság oldaláról nem konkretizálódik. Így - nem véletlenül - Csaplár a mozgalom egyediségét elsősorban Szeged városának és egyetemének sajátosan kedvező körülményeivel magyarázza.

A BGK-mozgalma, és egyideig az SZFMK is túlnyomóan egyetemi diákok tevékenységének eredményeként jött létre és működött. Ennek ellenére Csaplár csak kis mértékben és csak negatív tanúsító hatásaiban illeszti be a mozgalmat az egyetemi ifjúság milliójébe, mozgalmaiba, anélkül azonban, hogy tisztázta volna, mennyiben volt a mozgalom a többi egyetemistától elszigetelt, vagy hogy egyáltalán elszigetelt volt-e attól. Ez a hiányosság különösen a mozgalom kezdeti szakaszának tárgyalásánál jelentkezik súlyosabban, mikor a mozgalom még több szempontból is kapcsolódott más ifjúsági szervezetekhez is. A mozgalomnak a kezdeti célkitűzése - az egyetemi ifjúság szemléletének megváltoztatása, a parasztság irányába fordítása - pedig még inkább szükségessé teszi a korszak egyetemi ifjúságának a megvizsgálását.

Meg kell azonban jegyezni, hogy Csaplár munkájának ezek a hiányosságai az általa vállalt feladat bonyolultságából is eredtek és abból is, hogy egy heterogén összetételű, kiemelkedő egyéniségekből álló csoport nehezebben is illeszthető be együtt egy általánosított társadalmi feltételrendszerbe. Ezenkívül a szerző fő célkitűzése nem is ez volt, és ennek megfelelően értékei sem ezzel állnak összefüggésben.

Dolgozatunk viszont nem is ugyanazt a feladatot akarja magára vállalni. A korszak, amelyet felölöl korábbi időszakra esik - tulajdonképpen 1932-vel lezárul -, de a feladat azért is más, mert a BGK mozgalma szélesebb köröket foglalt magában, aktív résztvevői és passzív szimpatizánsai részben szűrkőbb egyéniségekből tevődtek össze.

Így nagyobb lehetőség kínálkozik, hogy ezt a mozgalmat elsősorban az azt legközvetlenebbül meghatározó közegbe - azaz az egyetemi ifjúság közegébe - helyezve, fejlődési tendenciáit vizsgálva jelentőségét és lehetőségeit pontosabban felfedezzük. (Természetesen a mozgalom ebben az esetben sem tekinthető homogénnek, és így a feladat itt is bizonyos differenciálást tesz szükségessé).

Ehhez kapcsolódva egyben annak a kérdésnek a tisztázásához is szeretnénk közelítő szempontokat nyújtani - elsősorban a szegedi egyetemi ifjúság példáján keresztül -, hogy milyen változások voltak a jellemzők az egyetemi ifjúság mozgalmain belül az 1920-1930-as évek fordulóján. Ehhez a feladathoz különösen szükségesnek tűnik az egyetemi ifjúság helyzetének, mozgalmainak többoldalú megközelítése és az országos tendenciák figyelmeztetése.

Bevezetés

Az egyetemi ifjúságot önálló társadalmi réteggként kezelni csak erős fenntartásokkal lehet. Nagyrészt az átmeneti állapot jellemzi őket, - a "honnan" és főleg a "hová" -, azaz más társadalmi osztályok, rétegek függvényeként tagolódnak bele a társadalom egészébe.

Továbbra is általánosságban szemlélve, az egyetemista lét - leendő értelmiségi lét, mely közelebbről az értelmiségbe való beletagolódást célozza, nemcsak a szaktudás megszerzésén keresztül, hanem az értelmiség törekvéseivel, problémáival, mentalitásával stb. többé-kevésbé azonosulva is. (De emellett az értelmiséghez kapcsolja a diákságot a fő tevékenysége is, a tanulás, melyet az értelmiség egy meghatározott rétege hivatott - és nemcsak a megszerzett szaktudásával - irányítani.

Más oldalról a továbbtanulás az egyén szempontjából a felfelé irányuló mobilitás egyik fontos csatornája, ill. a már elért társadalmi helyzet és/vagy pozíció¹ nemzedékek közti megőrzésének egyik eszköze. Ezzel a problémával a későbbiekben még részletesen fogunk foglalkozni, és itt most csak két mozzanatot emelnénk ki: Az adott korban a szellemi munkásoktól származó egyetemi és főiskolai diákok aránya 52-62 % között mozgott.² Ehhez hozzáadva a kisiparos és kiskereskedő szülőktől származók százalékát, (17-19 %)³ akkor a középrétegek aránya az összesből kb. 70-80 %-ot tesz ki. De a számarányhoz képest is a középrétegek, ill. a korabeli szóhasználatnál: a középosztály nagyobb befolyásával számolhatunk. Ennek egyik oka az egyetemisták értelmiséghez kapcsolódása, mely réteg a középrétegek egyik igen heterogén, de lényeges eleme volt. De fontos volt az a társadalmi, politikai folyamat is, mely a középosztály és azonbelül is a "történelmi

középosztály" szerepét erősítette a magyar társadalom egészében is, és fokozottan az egyetemi ifjúság társadalmában.

Mindezek alapján indokoltnak látszik, hogy a dolgozat bizonyos mértékig párhuzamosan tárgyalja az egyetemi ifjúság mozgalmainak változásait a középosztály történelmi fejlődésével.^{4.}

Ha az egyetemi ifjúságot, - megint csak általános megközelítésben - mint ifjúságot tekintjük, bizonyos, a korosztálynak megfelelő speciális jegyek is megfigyelhetők, melyek közül egy kívánczik itt kiemelésre. A társadalom nézetrendszere, mentalitása, értékrendszere - mint megőrzendő tradíciórendszer - a felnőtt társadalomhoz viszonyítva kevésbé integrálódik a már majdnem felnőtt ifjúság gondolatrendszerébe. Ezért a nagy társadalmi változások, krízisek meghatározóbb élményt jelentenek számára, és ez kisebb-nagyobb mértékig elválasztólag hathat az idősebb generációval szemben. Korszakunk kezdetén a háború, a forradalmak és utána az ellenforradalom győzelme olyan méretű társadalmi mozgásokat idéztek elő, melyek a politikától távol álló elemeket is messzemenően befolyásoltak, a politikában aktívan részesedőkről - így az egyetemi ifjúságról - nem is beszélve.

Ennyiben indokoltnak érezzük, hogy a forradalmakhoz vezető fejlődést, a forradalmakat az egyetemi ifjúság és a középosztály szempontjából vázlatosan megvizsgáljuk.

A társadalmi fejlődés tendenciái a dualizmus utolsó évtizedeiben és a forradalmak

A középosztály és az egyetemi ifjúság a dualizmus végén

Magyarországon a tőkés gazdasági fejlődés társadalmi következményei a századfordulóra teljesedtek ki.^{5.} A társadalmi rétegződés, a rétegek és osztályok egymáshoz való viszonya

akkorra már jól kitapinthatóan tükrözte a magyar polgári fejlődés felemásságából eredő ellentmondásokat. Különösen vonatkozik ez a középrétegekre, melyek főszereplője a dzsentri volt.⁶ A dzsentri - melynek zömét a századfordulóra már nem a birtokos nemesség, hanem az egyre növekedő tisztviselő és értelmiségi réteg alkotta⁷ - hanyatló anyagi helyzete ellenére életmódjával, nézeteivel a vékony feltörekvő polgárságra nagy vonzerőt gyakorolt, jelentős tömegeit magához asszimilálva. Ez a folyamat a polgárság számára az "úri középosztályba" való bekerülést tette lehetővé, így származása és a vagyonszerzés nem úri módja ellenére "magyar úr" lehetett.⁸ A dzsentrihez, és annak a korban legpregnánssabb rétegéhez, a köztisztviselőkhöz idomult középosztály ideológiájában is követte a nemzetfenntartó erőként tetszelgő, s már csak részben nemesi származású vezetőréteget, melynek ideológiája egyre inkább antiliberális, antikapitalista irányba fordult és nacionalizmusa, antiszemitizmusa felerősödött. Ezt az irányzatot erősítette többek között az arisztokrácia agrárius köreinek újkonzervativizmusa és a politikai katolicizmus megélénkülése is, de ezeken túl a polgárság viszonylagos gyengesége is.

A dzsentri és a nemesi vezetőréteg viszonylagos ideológiai hegemoniájával a nyílt ellenzékiséget a középosztály köreiből csak egy viszonylag szűk, - de annál szélesebb hatású - nagyrészt szabadfoglalkozású értelmiségi csoport vállalta, a polgári radikálisok köre, akik az ország polgári irányú modernizálását és demokratizálását célul tűzve, a modern társadalomtudományi eredmények felhasználásával kritizálták a magyar társadalom feudális maradványait, egyre inkább a baloldal felé sodródva. A polgári radikálisok köre és a dzsentri szellemű középrétegek szükségsze-

rü szembekerülésével a polgári demokratikus progresszió és a feudalizmus elemeinek továbbélését biztosítani kívánó reakciós ideológia táborra határolódott el egymástól egyre élesebben, ahol a tendencia az egyre fokozódó ellentét volt. A két irányzat heterogenitásuk ellenére egyre élesebb kontúrokkal vált el egymástól, érintkezési felülettel alig, viszont surlódási felülettel bőven rendelkeztek. Az ellentétet az is szította, hogy a polgári radikálisok táborában számarányát tekintve jelentős zsidó elem lévén az ellentábor a "magyar" és "idegen" szembeállításával is támadta őket. A két irányzat közötti ideológiai harc tudományos síkról a politika szférája felé tolódott, és erősen hatással volt a középosztály rétegeire, különösen az értelmiségre. Mindez a tízes évekre az értelmiségi-hivatalnok középrétegek kettészakadásához vezetett.⁹

A konzervatív, de esetenként már a szélsőjobboldal felé is orientálódó reakciós offenzíva, már a háború és a forradalmak előtt nem kis mértékben kitermelte azokat az érveket és nézeteket, melyeket az ellenforradalom idején mindent túlharsogóan hangoztatott, és "kötelező világnézetté" fejlesztett.

Budapesten az egyetemi ifjúság megmozdulásai tükrözték a fenti ellentéteket. Elsősorban a katolicizmus felélénkülése erősítette a konzervatív, antiszemita irányzatú szervezkedést.¹⁰ A hallgatóságot gyakran vonták be - könnyen mozgósíthatóságuk révén - a parlamenti pártharcokba is.¹¹

A haladó szellemű diákmozgalom kialakulásában nagy szerepet játszottak a tudományos felvilágosultság jegyében

tanító középiskolai tanárok, akik a századforduló után már nem elhanyagolható számban bocsátották tovább az egyetem felé diákjaikat, akik aztán rajtuk keresztül a Huszadik Század körének szellemi befolyása alá kerültek.^{12.}

A haladó szellemű diákok és a katolicizmus által mozgósított diákság több alkalommal igen éles ellentétbe kerültek egymással, tulajdonképpen maga a Galilei Kör megalakulásának előzménye is a Pikler személye körüli, tettelességig is fajuló küzdelmekben megszerveződő haladó diákok egy táborba kerülése volt.^{13.}

A Galilei Kör ugyan gyámolítójának, példaképének a polgári radikálisokat tekintette eleinte, mégis csaknem minden tekintetben radikálisabb álláspontot foglalt el náluk, különösen a későbbi fejlődésük folyamán.^{14.}

A háború évei és az egyetemi ifjúság

Az első világháború kitörése után minden szempontból rendkívüli állapotok váltak uralkodóvá az egyetemeken is. Az egyetemi hallgatók jelentős része részt vett a front-harcokban. A hadbavonult hallgatók kedvezményeket kaptak, hogy tanulmányaik ne szakadjanak félbe,^{15.} de ezek az intézkedések természetesen kevésnek bizonyultak ahhoz, hogy a hallgatói létszám nagymértékben ne csökkenjen, és még kevésbé voltak alkalmasak arra, hogy a képzés színvonala ne süllyedjen. A hallgatói létszám csökkenését valamelyest a női hallgatók minden addiginál nagyobb beáramlása mérsékelte. A háború hatására a diáknyomor is fokozódott.

Ezekkel az új problémákkal bonyolított, feszültebb légkörben a háború folyamán egyre kiélezettebb helyzetben kerültek felszínre a diákságon belüli politikai ellentétek, amit még inkább fokozott a pacifisták és "nemzeti hős" pózában

tetszelgők, az itthonmaradottak és frontharcosok közötti ellentétek.^{16.} 1917-től a reakciós erők tömörülése egyre szervezettebb formát öltött az egyetemeken.^{17.}

A háború legvégén, az őszirózsás forradalom kitörésekor, majd a proletárforradalom idején azonban a haladó egyetemi ifjúság számára alakultak kedvezően a társadalom erőviszonyai.

Egyetemi ifjúság a forradalmak idején

Az októberi forradalomban a haladó egyetemi ifjúság aktivitásának jelentősége elsősorban a forradalom kibontakoztatásának elősegítésében és a tömegmozgalmakban való részvételben konstatálható. ^{18.} A forradalom győzelme azonban nem szüntette meg a reakciós tábor, - mely az egyetemi hallgatókon belül elsősorban a piros-fehér-zöld blokkban tömörült -, hanem csak ellenzékbe szorította. A piros-fehér-zöld blokk antiszemita kirohanásaival és nacionalista demagógiájával hatással volt a hallgatóság egy részére, bár az általa előidézett botrányok sokak előtt le is járatták őket. Ez a csoport december közepétől a területi integritás jelszó jegyében aktivizálódott.^{19.}

A politikailag aktív, forradalmi és ellenforradalmi szélsőség között jelentős - Ladányi Andor szerint a budapesti hallgatók többsége - a politikailag passzívak aránya a polgári köztársaság idején, akiket az erőviszonyoktól függően ingadozóknak tekinthetünk.^{20.}

A középrétegek és különösen a "történelmi középosztály" szempontjából - anyagi egzisztenciájuk biztosítása mellett^{21.} - a nemzetiségi kérdés, vagy az ő szemszögükből, az ország területi integritásának megőrzése volt az egyik legdöntőbb kérdés. Eleinte lehettek illúzióik Károlyi "antant

barátságának" előnyeit illetően, de az idő múlásával az események túlszárnyalták a legpesszimistábbak elképzeléseit is: nemcsak a nemzetiségek elszakadásával, hanem jelentős magyar nyelvű lakosság idegen állami fennhatóság alá kerülésével fenyegettek a fejlemények. A polgári forradalom válságba jutásának és bukásának ugyan nem ez volt az egyetlen oka, de a középosztály és az egyetemi ifjúság jelentős részére ezek a fejlemények döntő hatással voltak.

A Tanácsköztársaság kikiáltásával több szempontból változott a helyzet. Az ellenforradalmi erők legaktívabb elemei döntően a demarkációs vonalon túlról próbáltak szervezkedni, míg a haladó diákok élcsapata nagyrészt vezető pozíciókba kerültek.²² Másrészt a proletárdiktatúra "határozott kiállása a jogos nemzeti érdekekért, szembenállása a területtrábló és egyúttal intervenciós támadásokkal"²³, az internacionalista és a nemzet doktrinér és lekicsinylő felfogása ellenére is, ebben a célkitűzésében támogatást kapott olyan elemektől is, akik egyébként gazdasági érdekeik vagy meggyőződésük alapján szemben álltak a tanácsrendszerrel,²⁴ vagy legalábbis passzívak maradtak vele szemben.²⁵

Az egyetemi hallgatók egy része is ezért állt a diktatúra mellé, és közülük feltehetőleg nem jelentéktelen számban léptek be a Vörös Hadseregbe is.²⁶ Így a Tanácsköztársaság tömegbázisa a hallgatóság és az értelmiség részéről nem kis mértékben függött a külpolitikai és a hadi sikerektől. Ennek megfelelően a katonai és külpolitikai helyzet

romlásával az egyetemi ifjúság politikai hangulata is rosszabbodott.

Hasonlóan befolyásolta az egyetemisták állásfoglalását szociális helyzetük változása is. A diákszociális helyzet nagyarányú javítása pozitív hatást gyakorolt a diákságra,²⁷ de később a fokozódó gazdasági nehézségek negligálták ezt a hatást.

Az egyetemi hallgatóság a proletárdiktatúra szempontjából lényegében a következő csoportokra osztható: a meggyőződésből csatlakozók, a különböző okok miatt, de alapjában nem meggyőződésből csatlakozók, a továbbra is a háttérben passzívan meghúzódók csoportja és végül a nyíltan az ellenforradalom táborával tartó diákok. Az első és utolsó csoport útja viszonylag egyértelmű volt, de a két szélsőség között helyet foglalók közül viszont sokan a Tanácsköztársaság helyzetének romlásával, majd az erőviszonyok döntő fordulata után méginkább, az ellenforradalom irányába orientálódtak.²⁸

Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben

Tevékenység a fehérterror időszakában

A Tanácsköztársaság bukása után a mérleg nyelve egyértelműen a "keresztény-nemzeti" középosztály felé billent, mely réteg nagyszámú kispolgári, hivatalnoki elemekkel erősödött meg.²⁹ Ennek a rétegnek a vezetői a dzsentrí-katonatiszti-államhivatalnoki rétegből kerültek ki, akik új hatalmi csoportosulások kiharcolása reményében szélsőjobboldali jelzavak jegyében aktivizálódtak.³⁰

Az ellenforradalmi diákok csoportjai már a forradalom idején kapcsolatokat találtak a középrétegek szélsőjobboldali alakulataihoz. Az ellenforradalmi tiszti különítményekbe jelentős számmal jelentkeztek,³¹ és utóbb is büszkén hivatkoztak rá, hogy Horthy Budapestre való bevonulásakor az élen meneteltek.³² Jellemző, hogy a fehérterror dinamikus, új típusú diákegyesületeinek, pl. a Turul Szövetségnek és a Hungáriának a magja már a proletárdiktatúra alatt létrejött, mint ellenforradalmi csoportosulás.³³

Ugyancsak ellenforradalmi motívumoktól fűtve alakultak meg már 1919. augusztusában az egyetemi zászlóaljok, melyek megerősödését és jelentőségük megnövekedését augusztus 10-én a Honvédelmi Minisztérium rendelete segítette elő.³⁴ Az 1919. őszétől 1920. első feléig terjedő időszakban az egyetemi zászlóaljok jelentették az egyetemi ifjúság tevékenységének súlypontját.³⁵ A karhatalmi alakulatokra sokoldalú feladat hárult, mely azonban egy irányban hatott: a baloldali, progresszív erők elnyomásával az uralkodó osztályok visszatérését segítette elő a hatalom posztjaiba. Létüket és erejüket - akárcsak a tiszti különítmények - nagyrészt a forradalmak utáni zavaros állapotok, az uralkodó osztályok hatalmi apparátusának ziláltsága alapozta meg. Tevékenységük -

sztrájk törés, objektumok őrzése, "rendfenntartás", időnként "szolgálaton kívüli" atrocitások elsősorban zsidókkal szemben - megbízhatóbb szolgálatokat jelentettek sokszor a rendszer számára a magukat könnyebben önállósító tisztí különítményekhez képest.

Az egyetemi zászlóaljok létszáma rendkívül gyorsan növekedett,³⁶ ami az egyetemeken uralkodó ellenforradalmi hangulaton túl más tényezőknek is köszönhető volt. A karhatalmistáknak nyújtott anyagi kedvezmények,³⁷ és emellett a zászlóaljtagok egyetemi "egyeduralma" is érdekeltté tették a hallgatókat, hogy hozzájuk igazodjanak, vagy a soraikba lépjenek.

A karhatalmisták egyetemi ténykedésének egyik legfontosabb és legjellemzőbb területe az egyetemeken végrehajtott "tisztogatási akció" volt.³⁸ A szélsőjobboldal uszítására megvalósított igazoltatások, az elkövetett atrocitások a baloldali diákok ellen és a zsidó hallgatók ellen irányultak - függetlenül az utóbbiak jobb- vagy baloldali nézeteitől. Az egyetemekre való beiratkozás nem kerülhette meg a karhatalmisták szerveit, akik az igazolóbizottságokban is jelen voltak.³⁹ A szélsőjobboldali diákság azonban még ezt is kevesellte, azzal a nyilvánvalóan hamis adattal érvelve, hogy a legújabban vizsgázottakból 80 % zsidó volt, teljesen elégtelennek tartották az igazolási eljárást, s még nagyobb befolyást követeltek a "békés munka" megindulásának feltételeként.⁴⁰ A háborúban a frontszolgálat miatt három vagy több félévet vesztett hallgatók számára a VEM rendelete értelmében 1920-ban két félévnek számító pótszemesztert indítottak. A karhatalmisták azonban itt is igényt formáltak arra, hogy az ezek alapján jogosultakat is megsűrjék saját szempontjaik

szerint.^{41.}

Az ifjúság ezen akcióik folyamán több alkalommal is szembe került tanáraival.^{42.} Ezt könnyen megtehetette, hiszen maga mögött tudhatta a szélsőjobboldali erők jelentős részét,^{43.} és a kiépülő rendszer posztjain számos támogatót, egészen a fővezérig, Horthy Miklósig.^{44.} Így az egyetemi hallgatók megmozdulásaival, törekvéseivel szemben az egyetem vezetősége, de még a VKM is viszonylag tehetetlen volt. Hozzá kell tenni, hogy az egyetemi oktatók és a diákok között nem politikai ellentétekről beszélhetünk,^{45.} hanem legfeljebb politikai eltérésekről, és emellett az egyetem vezetőinek tekintélyét, presztízsét mélyen sértették, hogy a diákok sikeresen szegülhetnek szembe akaratukkal. A haladó szellemű, vagy a forradalmak idején magukat egy kicsit is exponált diákokat a szélsőjobboldali hallgatók lényegében a tanáraik egyetértésével távolították el a hivatalos fegyelmi eljárás keretében.^{46.}

Antiszemitizmus és a numerus clausus

Az igazolási eljárások eredményeként az ellenforradalmi diákság hosszú távon ellenzék nélkül maradt az egyetemeken. Ennek ellenére mégis találtak maguknak a zsidó hallgatók személyében állandó támadási célpontot. Az antiszemitizmus az egész két világháború közötti diákmozgalmaknak jellemző kísérőjelensége volt, de az antiszemita szenvedélyek különösen a proletárdiktatúra bukása után csaptak igen magasra. Ebben az időszakban a zsidó vagy esetenként az annak vélt személyek elleni atrocitások napirenden voltak. A kurzus keresztény jelszava nem utolsósorban az izraeliták ellen irányult, de ekkor már a politikai katolicizmus antiszemitizmusát a szélsőjobboldal szitkai, uszít

tásai túlszárnyalták, akárcsak a diákság megnyilvánulásai.

Az ellenforradalmi egyetemi ifjúság a szélsőjobboldali erőkkel szorosan együttműködve 1920. júliusában szervezett akciót indított a saját elképzeléseik szerinti numerus clausus törvény meghozataláért.⁴⁷ Viszonylag rövid huza-vona után, az egyetemi ifjúság fenyegető magatartásának hatásaként is a Haller által beterjesztett törvényjavaslatot, a numerus clausust megszavazták a parlamentben.⁴⁸

A történeti irodalom a törvény létrehozásával kapcsolatban nem foglalt el eddig egységes álláspontot.⁴⁹ Azt nyilván erős kritikával kell fogadni, hogy az ellenforradalmi ifjúság a későbbiekben is büszkén hivatkozott érdemeire a törvény kiharcolását emlegetve. Tény az is, hogy a politikai katolicizmus sokat tett az antiszemitizmus felszínén tartásáért,⁵⁰ magának a numerus clausus még 1918. előtti felvetése szintén az ő érdemük,⁵¹ a törvényjavaslat új megszövegezését tartalmilag Prohászka sugallta.⁵² Viszont a fehérterror időszakában magának az antiszemitizmusnak a hirdetése, különböző érvekkel való alátámasztása már a "szelídebb" változatot képviselte a szélsőjobboldali sajtó durva kirohanásaihoz, és különösen a brutális tettlegességekhez képest, amiben az egyetemi hallgatóság is kivette a részét. A kormány részéről pedig a törvény meghozatala azzal függött össze, hogy 1920. második felében már a kurzus törvényhozásában a konzervativizmus és a fasiszta tendenciák összeegyeztetése szerepelt, ilyen értelemben a törvény a fehérterror erőszakos antiszemitizmusát próbálta levezetni,⁵³ lényegében elfogadva a szélsőjobb követelését.

Az egyetemi ifjúság ideológiájának fő vonásai

Az eddig kifejtettek is mutatják, hogy a fehérterror idején a diákok legszorosabb kapcsolatban a szélsőjobb-oldallal voltak, mentalitásuk, módszereik, aktív politikai szereplésük alapján a szélsőjobbal mutattak fel elsősorban párhuzamosságot. Ez a diákság soraiban bekövetkező változás lényegében a középosztály fejlődésének uralkodó tendenciájával is egybeesett. A továbbiakban az egyetemi ifjúság néhány ideológiai jellegzetességét próbáljuk elemezni, elsősorban azokat a vonásokat kidomborítva, melyek nemcsak az ellenforradalom első éveiben, hanem kisebb-nagyobb változásokkal de hosszabb távon mintegy kötelezően követendő mintául szolgáltak a diákság későbbi generációjának számára is, a diákság ideológiai fejlődését egy viszonylag szűk mederbe szorítva.

Az ifjúság "missziós öntudata"

Egyik feltűnő jellegzetessége a diákifjúságnak a nagyon erős ifjúsági öntudat. Ez nem kis mértékben onnan is eredt, hogy a hallgatók egy jelentős része megjárta a frontot, és nagyrészüket tiszti fokozattal is rendelkezett. Mintegy a fele az egyetemi hallgatóknak túlkorosnak is számított. ⁵⁴. Ez a nemzedék valóban sok megpróbáltatást volt kénytelen végigélni, és nagyobb igényt formálhatott ez alapján a felnőtt megnevezésre, mint békebeli kollegája, aki rögtön az érettségi után iratkozhatott az egyetemre. ⁵⁵.

Ezt az öntudatot azonban az ifjúság politikai szereplése, a feléje szóló biztatások, ⁵⁶. az ifjúságba fektetett remény még inkább felerősítették, és szélsőjobboldali irányba torzították el. Így ez az öntudat nem egyszerűen egy felnőtté vált ifjú öntudata volt már, hanem - és ez vált döntő motívummá - az ellenforradalmiság öntudata. Ez kifejeződött

egyrészt az ellenforradalmi tevékenységük büszke vállalásában, annak jelentőségét eltúlozva, másrészt a háború előtti felnőtt generációval szembeni általános szembenállásban is. ^{57.}

Az ifjúság ideológiáját befolyásoló objektív tényezők

Másik jellemzője a diákmegmozdulásoknak ebben az időszakban az az aktivitás, melyet a diákok a különböző ellenforradalmi akcióik során tanúsítottak. Az aktivitás a radikális jobboldalnak általános sajátossága, de ezt a mi esetünkben is konkrét tényezők váltották ki.

A háború okozta rendkívüli állapotok hullámai a forradalmak után is továbbgyűrűztek. Ennek egyik legfeltűnőbb jelensége az addig soha nem tapasztalt méretű túlszűfolttság volt az egyetemeken és a főiskolákon. ^{58.} A túlszűfolttság a háborús évfolyamok torlódásából adódott, másrészt a "menekült" egyetemek ideiglenes fővárosi elhelyezése miatt is fokozódott, ami a hallgatóság Budapesten való koncentrálódását eredményezte.

A túlszűfolttság súlyosbította a hallgatók egyébként is rossz szociális helyzetét, és helyzetük javításának lehetőségeit is korlátozta. A diáknyomor már a háború előtt sem volt ismeretlen, ^{59.} és ezt az elhúzódó háború, majd a forradalmak után elmélyülő gazdasági válság jelentősen növelte. A menekültek nagy száma ^{60.} pedig egészen katasztrófális helyzetet teremtett. A súlyos gazdasági körülmények között a diákszociálpolitikát a tervszerűtlen rögtönzés jellemezte, ^{61.} ami az igényeket csak részben, és ott is csak alacsony szinten tudta kielégíteni.

Ezek a problémák - melyek a hallgatók nagyobbik felét érintették közvetlenül - a diákmozgalmak aktivitását,

radikális megnyilvánulásait a zavaros, kialakulatlan politikai viszonyok között mindenképpen erősítette

Nacionalizmus - harc az irredentáért és az "idegen" befolyás ellen

Az egyetemi ifjúság ideológiájának legfontosabb vonásait a közelmúlt eseményei formálták legerősebben, rátéve a torz koronát a megelőző időszak reakciós törekvéseinek fejlődésére. A forradalmak és a területvesztések - melyeket a korban gyakran csak egyszerűen "összeomlásnak" neveztek - hatása döntően negatív reakciót váltottak ki az uralkodó osztályok, a középosztály hegemon helyzetbe került rétegei és az egyetemi ifjúság soraiból.

A nacionalista ideológia - és ez nem a diákság specializációja, hanem az ellenforradalom széles köreiből vallott irányzat, melyet a diákság is magáévá tett - fő mozzanata a forradalmak, (és ezzel a polgári radikalizmus, a szociáldemokrácia és kommunizmus) sőt az ellenforradalom több ideológusa szerint a forradalmakhoz vezető liberalizmus nemzetietlenség bélyegzése. Magának az antiszemitizmusnak a fő indoklása, és fordítva: a nemzetietlenség igazolása a fenti irányzatok zsidó jellegének hangsúlyozásával is ehhez kapcsolódott, mely a legtöbb esetben egyben faji alapra helyezte a problémát. A nemzetietlenség vádja olyan időszakban vált érvvé a forradalmakkal szemben, mikor az elvesztett területek, Trianon következtében a nemzeti-nacionalista problematika a magyar kulturális és politikai életben mindent uraló gondolattá erősödött.⁶ A haladás lehetőségeit tekintve óriási visszaesést jelentett ez, hiszen az ellenforradalom szócsövei a területvesztések feletti elkeseredésben egyébként is mélyen megsértett nemzeti érzést felhasználva tudta a forradalmakat és az egész

háború előtti progressziót összekapcsolni a nemzetietlenséggel, és végzetszerű egyszerűséggel hirdetve a progresszió és a nemzet érdekeinek szembenállását és ennek ellensúlyozásaként a nemzeti ill. a faji összefogást, igen jelentős tömegbázist teremtett magának, különösen a középrétegek túlsúlyra jutott dzsentroid szárnya, és a főiskolai ifjúság körében.^{63.}

Az egyetemi ifjúság öntudatának ellenforradalmisága mellett a nacionalizmus volt a másik meghatározó elem. "A nemzeti megújulásnak az ifjúságból kell kiindulnia",^{64.} "a nemzetben annyi remény van, amennyi az ifjúságban"^{65.} és hasonló jelszavak mutatják, hogy az egyetemi ifjúság magát, mintegy a nemzeti jövő, a "magyar feltámadás" letéteményeként láttatta, és ennek megfelelően nem hiányoztak részéről a nagy ígéretek sem elsősorban az irredentizmus jegyében.^{66.}

A nemzeti célok hangsúlyozása természetesen a diákegyesületek alapszabályaiban elmaradhatatlan volt, és a diákegység hangoztatásában is nem véletlenül a nemzeti jelszó volt az egyik legfontosabb szervező és mozgósító elv.^{67.}

A nemzeti öntudat faji értelmezése általános érvényűvé vált a diákság körében, és ennek megfelelően a zsidóságot kirekesztették a nemzet közösségéből.^{68.}

A nemzet, a magyarság megújítását hirdető egyetemisták elhatárolódása a hagyományosan haladónak számító világnézeteiktől és a liberalizmustól rendkívül merevnek bizonyult, amit mutat, hogy a haladás különböző irányzatai közötti differenciálás nem jellemezte őket, és ilyenformán gyakran teljes fogalomzavar olvasható ki eszmefuttatásaikból.^{69.}

A magyarság általuk értelmezett formája, mint fő érték-

motívum messzemenő leegyszerűsítéseket eredményezett a kultúra területén is, ahol a "nyugat kultúrmérgezése" jelígre kárhoztatták a modern kultúra magyarságra való kihatásait,^{70.} és csak a kelet felé való orientálódást erőltették.^{71.}

Ez a fajta nemzeti gondolat olyan erősen áthatotta az egyetemi ifjúság sorait, hogy ettől való eltérést részleteiben sem tűrt, és intranzigens elvvé merevítve azt, az ehhez való ragaszkodást tekintette - elvekben és gyakorlatban - a hazafiasság fő követelményének.^{72.} A legsúlyosabb hosszú távon ható következménye volt - a diákság mozgalmainak szempontjából - a nemzeti probléma ilyen összefüggésben való középpontba állításának, hogy amikor az egyetemi ifjúság soraiban a 20-as évek második felében kialakul egy a társadalmi kérdések iránt komolyan érdeklődő réteg, nem tud elszakadni ettől a rosszul felfogott "nemzeti alapelvtől", és éppen ezért új, "magyar" utat keres elképzelései megvalósítására. Ezzel nemcsak elkülönül, de tendenciájának megfelelően szembe is kerül a progresszió más irányjaival.

Szociális jelszavak

A forradalmak elleni nemzetietlenség vádja nem véletlenül került be az ellenforradalom ideológiai fegyvertárába. A forradalmak által elkövetett hibákat^{73.} felnagyítva tudta összekapcsolni a tömegeket érintő ténnyel: Trianonnal. Másrészt ezzel elkerülhette a forradalomellenesség tényleges okainak nyílt feltárását, amelyek alapja a demokratikus és a dolgozó nép társadalmának Magyarországot ígérő forradalmi vívmányokkal szembeni érdekellentét volt. Ezeket a vívmányokat nem támadhatták nyíltan anélkül, hogy tömegbázisukat veszélyeztessék, ill., hogy a tömegek ellenérzését ne

növeljék. Így kaphatott a nemzetietlenség vádja nagy szerepet, de emellett a szociális demagógia is, mely az ellenforradalmiság valós okainak elleplezése mellett más forrásokból is táplálkozott, különösen a középrétegek és az egyetemi ifjúság esetében.

Az egyik ilyen forrás a romantikus antikapitalizmus volt, melynek tökeellenességéhez természetesen kapcsolódhattak szociális jelszavak is. A romantikus antikapitalizmus azonban többféle irányzat közös jellegzetessége volt, a szociális követelések nagy részüknél nem alkothatott szerves egységet az illető irányzat más elemeivel. Viszont a fasizmus egyik legjelentősebb bázisát alkotó kispolgári rétegek, melyek 1918-ban balra fordultak, de 1919. után, abban a hitben, hogy a saját forradalmukat viszik végbe, az ellenforradalomhoz csapódtak,⁷⁴ helyzetükből következően is rendelkeztek bizonyos szociális törekvésekkel, amit igazol az is, hogy az ideiglenesen térthódító keresztényszocializmus hívei között is ott találjuk.⁷⁵ Magának a keresztényszocializmusnak az előretörése 1917-től egy másik forrását mutatja a szociális jelszavaknak.

Ennek a szociális elégedetlenségtől is fűtött irányzatnak az útját, és a kispolgárság bal- majd jobboldali fordulását más rétegek is megjárták, többek között diákok is.⁷⁶ Ennek a mindenképpen a diákok csak egy részénél jelentkező szociális irányultságnak a gyökerei a háborúig nyúltak vissza. A frontélményeknek ugyanis volt egy bizonyos "szociális nevelő" hatása is a közkatonákkal való közös küzdelmek révén.⁷⁷ A háború emellett a középrétegek életszínvonalát is közelebb hozta az elnyomott néprétegekhez.⁷⁸

A forradalmak szociális intézkedései ilyen előzmények mellett nem maradhatott hatás nélkül a hallgatók egy részére sem, ami

az ellenforradalom kezdetén is megmutatkozott, de elsősorban szociális vagy tőkeellenes jelszavak ^{79.} hangoztatásában, a "magyar forradalom" meghirdetésében, ^{80.} a munkásság és a parasztság felé tett gesztusokban.

Érdekeseen jelezte a mérsékelt szociális programot valló Széchenyi Szövetség hirtelen megnövekvő népszerűsége a szociális irányú beállítódás divatját és annak jellegét. A tagok létszáma 1919. végére 1037-re nőtt, az addigi és későbbi átlagos 250 fővel szemben. ^{81.} Viszont a mérsékelt antiszemita egyesület ellen hamarosan elhangzott a vád, hogy liberális, mire az érdeklődés lelohadt. ^{82.} De az írás szerzője még egy okot említ az egyesület népszerűségének csökkenésével kapcsolatban: "A diákság idegállapotának abban az időben nem felelt meg az a viszonylag csendes munka, amelyre a Széchenyi Szövetséget tradíciói is kötelezték. A keresztény irányzat jelszavai megmárosították az ifjúság lelkét, a közelmúlt eseményei még megszállva tartották képzeletét, és azt hitte, hogy az egyetemeken rendezett excesszusokkal állandóan ébrentarthatja és a megoldáshoz közelebb viheti társadalmunk legbonyolultabb problémáját." ^{83.} Az idézet alapján is megállapítható, hogy a diákság szociális érdeklődése csupán fellángolás volt, s mint más esetben is, nagyobb volt a hangzavar, mint a mögötte álló tartalom. ^{84.}

De érdemes felfigyelnünk a liberalizmus rágalmának a hatására is, és ezzel kapcsolatban felidéznünk, hogy a diákság a progresszió irányzataitól ekkor már mereven elhatárolódott. Így, a progresszió és a forradalmak tagadásával, az adott politikai-társadalmi viszonyok között a

a szociális jelszavakból nem lehetett program, csak egy konkrét pozitív program nélküli ellenforradalom ideológiájának a frázisai, mely csak a zsidó tőke következetes támadását engedte meg. A szociális frázisok után a zavaros, kialakulatlan nézetek összevisszaságában, a hallgatók egy részénél meglévő szociális érzelmekre is építve, könnyen helyet kaphattak a szélsőjobboldali diákság gondolatvilágában.

A diákság viszonylagos önállótlanosága

És itt rá kell mutatnunk az egyetemi ifjúság ideológiájának viszonylagos önállótlanoságára. A korban - a középrétegek és a diákság különösen - a legkülönbözőbb és legellentétesebb ideológiai hatásoknak voltak kitéve. Az ellenforradalom kezdetén nemcsak a polgári világnézetek voltak mély válságban, hanem a munkásosztály ideológiája is súlyos válságba került. Az ellentmondó nézetek káoszában az eligazodás a gyorsan váltakozó történelmi események között rendkívül nehéz volt, különösen a stabil világnézettel még nem rendelkező ifjúság, és még inkább az osztályfelettiesség illúzióját is keltő, az ellentétes érdekű társadalmi osztályokhoz közvetlenül nem tartozó diákifjúság esetében. Az egyetemi ifjúság nagy része így csak sodródott az eseményekkel, de lelkes aktivitással részt is kért azok formálásában, miközben lényében készen kapott eszmeirányzatok között, sokszor mérlegelés nélkül volt kénytelen választani inkább érzelmei, mint meggyőződése alapján, hogy végül a forradalmi jelszavakat is hangoztató, legszélsőségesebb irányzatnál köszön ki: a szélsőjobboldalon. A radikális jobboldalon betöltött és felnagyított aktív szerep aztán elhitette

vele, hogy saját, önálló politikáját csinálja, ami egyben az igazi és egyetlen lehetséges "magyar" politika is.

Ennek megfelelően a szélsőjobboldal szócsövei voltak a diákmozgalmak ideológiájára a legnagyobb hatással.

Az elszaporodott kiskaliberű ideológusok között formátumban és hatásában is kiemelkedő szerepet játszott Szabó Dezső, aki az egyetemi ifjúság "prófétája" lett ebben az időben.⁸⁵ Az általa hirdetett faji öntudat, paraszt-mitológia, antikapitalizmus, magyar fajvédelem, "magyar forradalom", az ifjúság "forradalmi" hivatása jelentős hatást gyakorolt az egyetemi ifjúság ideológiájára.⁸⁶ Gondolatainak különböző elemei nem egyformán tükröződtek azonban, antiszemitizmusa széles köröket ragadott magával, míg paraszt-mitológiája ekkor nem váltott ki különösebb visszhangot a diákság soraiban.⁸⁷ 1920. tavaszától általában is csökkent a befolyása az egyetemi ifjúságra, Szabó továbbra is kitartott a "magyar forradalom" gondolata mellett, míg az ifjúság ettől az eszmétől fokozatosan eltávolodott.⁸⁸ A kapcsolat megzavaródását jelzi Szabó Segítség c. regénye is.⁸⁹ Mindezek ellenére Szabó Dezső továbbra is azok közé tartozott, akikre az egyetemi ifjúság figyelt, mint az általa legnagyobbnak tartott magyar íróra.⁹⁰

Szabó Dezső hatása a fehérterror időszakában mindenképpen negatív. De ekkor alapozza meg olyan mértékben népszerűségét a diákok körében, hogy a tőlük való eltávolodás csak viszonylagos és ideiglenes volt. A 20-as évek végéig időszakonként eltérő mértékben és intenzitással ugyan, de számottevő híve volt az egyetemi ifjúság soraiban. Másik hosszabb távon érvényesülő jelenség,

az Ady iránti fiataltság körében hol fellángoló, hol le-
hanyagló lelkesedés, vagy érdeklődés, amelynek felkelté-
sében Szabó Dezsőnek nem elhanyagolható szerepe volt, és
ez akkor is bizonyos előremutató jelenség volt, ha mind-
ezt egy erősen átalakított Ady-kép megrajzolásával érte
el. 91.

Haladó értelmiségi irányzatok az ellenforradalmi rendszerben

A haladó értelmiség lehetőségei a Tanácsköztársaság
bukása után nagy mértékben beszűkültek. Ez már abból is
következett, hogy a dzsentroid szemlélet jutott túlsúly-
ra a középosztályon belül. Ezt a tendenciát tovább erő-
sítették azok a módszerek, melyeket a haladó szárny meg-
semmisítésére, vagy legalább minél teljesebb viasszaszo-
rítására alkalmaztak. Ennek eredményeként az alkotó ér-
telmiség legjelesebb képviselői szorultak emigrációba,
vagy veszítették el állásukat. A pedagógusok és más köz-
szolgálatban álló értelmiségiek körében fogatosított
fegyelmi eljárásokkal csökkentették a haladó szelleműek
számát, és a B-listázásoknál is a "megbízhatatlanság"
fontos szempont volt. 93.

A kommunista értelmiség csak súlyos körülmények között,
illegalitásban tevékenykedhetett, a polgári radikálisok
nagyraoszt külső emigrációba, kisebb mértékben "belső" e-
migrációba kényszerültek. A polgári liberális értelmiség
mögött nem volt tömegelő, 94. politikai vetületének a li-
berális ellenzéknek bázisa szűk maradt az egész korszak-
ban, fiatalok alig voltak a soraikban és a hívek között. 95.

A háború előtti haladó irányzatok hatáskörének

leszükülését súlyosbította és tartóssá tette izoláltságuk is. Ezt az izoláltságot alátámasztotta az a társadalmi folyamat, amely a 20-as évekre teljesedett ki. A magyar középrétegeket megosztó elhatárolódás, a polgári és "történelmi" középrétegek között korábban is meglevő különbségeket tette ekkorra szinte áthidalhatatlanná, ^{96.} ahol e rétegek az értelmiségi szakszerűség és az úri állapot egymáshoz való viszonyának különböző fokozatainak két pólusán helyezkedtek el, ^{97.} és melyet a zsidókérdés méginkább két táborra szakított. ^{98.}

A haladó irányzatok megmaradt tábora tehát nemcsak viszonylagos gyengeségük miatt nem tudtak hatást gyakorolni az egyetemi ifjúságra, hanem azért is, mert világnézetük, polgári jellegük, zsidó voltak vagy az antiszemitizmust elítélő állásfoglalásuk alapján a keresztény-nemzeti szellemű középosztály befolyása alatt álló egyetemisták őket a "túloldalra" az ellenségnek tekintettek táborába sorolták.

2. fejezet

A szegedi egyetem

A szegedi egyetem ugyan az ellenforradalmi korszakban alapvetően hasonló szellemben működött, mint az ország más felsőfokú intézményei, de sajátos vonásokkal is rendelkezett. Ezek a sajátos vonások részben a kolozsvári évek néhány vonásának továbbéléséből is következett, ezért ezzel az időszakkal is vázlatosan foglalkozunk.

A kolozsvári egyetem

Az előzőekben vázolt dualizmuskori egyetemi ifjúságról elmondottak során döntően a fővárosba koncentrálódott egyetemek és főiskolák ifjúságának mozgalmait vettük figyelembe, nemcsak azért, mert itt tanult a diákság döntő hányada, hanem azért is, mert a történelmi változások is itt voltak legelőrehaladottabbak, a tendenciák legjobban kivehetők.

A szerény vidéki "rivális" a budapesti tudományegyetemmel szemben hosszú ideig egyedül a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem volt. ^{99.} Kolozsvárott az egyetemen a liberális szellem nagyobb mértékben érvényesült mint Budapesten, ami különösen a nők felvételénél és a tanerők rugalmasabb alkalmazásánál konstataálható. ^{100.} Több neves tanár a tan-szabadság és a tudományosság elveire támaszkodó liberális eszméket vallott. ^{101.} Politikai, felekezeti ellentétek nem rontották a kollegiális viszonyt. Ami a legtöbb problémát okozta, az a nemzetiségi kérdés volt, elsősorban a magyar-román ellentét, melynek elsínítésában az egyetem vezetése sem volt pártatlan. ^{102.}

A hallgatók kisebb létszáma miatt a diákok tanáraikkal és egymással és közvetlenebb, személyesebb viszonyban voltak, ^{103.} és az ifjúságon belül nem alakultak ki egymástól élesen elhatárolódó és határozottan szembenálló csoportok. ^{104.}

A háború Kolozsvárott még inkább rendkívüli állapotokat teremtett, hiszen a front közelebb volt. A románok betörése alkalmával az egyetemet részlegesen ki is telepítették, és a hallgatóság is nagyobb arányban vett részt a frontharcokban.^{105.}

1917-től már a Ferenc József Tudományegyetemen is megélénkülést mutatott a politikai jellegű szervezkedés.^{106.} A galileistákhoz hasonló szellemű szűkebb szervezkedés megkezdődött,^{107.} és az őszirózsás forradalom fővárosi eseményeire reagálva szerepet kaptak abban, hogy az egyetemi ifjúság az Egyetemi Tanáccsal együtt a Nemzeti Tanácshoz csatlakozott.^{108.}

Kolozsvár azonban igen hamar más problémákkal került szembe, mint a főváros. 1918. december 24-én a román hadsereg bevonult a városba, 1919. május 12-én pedig - miután a magyar tanári testület megtagadta a hűségességet - az egyetem is román katonai megszállás alá került.

Az egyetem Budapesten

Ezzel az egyetem számára egy minden szempontból ideiglenes állapot kezdődött, melynek sorsát egyideig Budapesten kísérhetjük figyelemmel.^{109.} Az egyetem vezetőinek minden igyekezetarra irányult a fővárosban, hogy a "jogfolytonosság megóvja, a meglévő tanerőket együttartsa, s a tanuló ifjúságot elszéledni ne engedje."^{110.}

Mivel a volt kolozsvári egyetem fővárosi működését lényegében a proletárdiktatúra bukása után kezdte,^{111.} az intézmény és hallgatóságának nagy része a Tanácsköztársaság alatti eseményeknek nem volt közvetlen részese, vi-

szont az ellenforradalom tobzódásának hatásai nem kerülhettk el őket.

Az egyetem a hallgatók felvételénél különleges helyzetben volt, mivel lehetősége nyílt arra, hogy a menekült hallgatókat korlátlanul felvehesse, ^{112.} és ezt elég nagy számban ki is használták izraelita vallású hallgatók. ^{113.} Az akkori antiszemita hangulatban ez a helyzet "tűrhetetlennek" minősült más egyetemek szélsőjobboldali hallgatói számára. 1920. októberében diákzavargások voltak, melyek súlyosságára tekintettel az Egyetemi Tanács 1920. október 16-án karhatalmi védelmet kért a VM-től. ^{114.} A numerus clausus bevezetésével az antiszemita nyomás egyre erősödött a kolozsvári egyetemen is. Ennek volt köszönhető Schneller István lemondása is a prorektorságról 1921 elején. ^{115.} A hallgatóságon belül is fokozódott az antiszemita hangulat. Az Egyetemi Kör 1921. február 19-i határozata szerint a kör tagjai zsidók nem lehetnek. ^{116.}

Az ellenforradalmi szellem más szempontból még gyorsabban hódított teret a volt kolozsvári egyetemen. A revízionizmus, a szélsőséges nacionalizmus már az egyetem menekült helyzetéből is következett. A "hazafiatlannak" talált hallgatók és tanárok ellen - kisebb mértékben ugyan - de itt is folyt az üldözés. A karhatalmisták között nagy számban voltak menekült hallgatók, bár ehhez hozzá kell tennünk, hogy ebben nagy szerepet játszott, hogy megélhetésüket, tanulmányaik folytatását sok esetben csak így tudták biztosítani. ^{117.}

Összefoglalóan megállapítható, hogy a volt kolozsvári egyetem hallgatósága lényegében alkalmazkodott az ellenforradalom szelleméhez és rendszeréhez. Bizonyos kér-

désekben mérsékeltebb lehetett ugyan, (pl. a zsidókérdés), de nacionalizmusa, revizionizmusa alapvetően összekötötte a szélsőjobboldali ifjúsággal és nézeteik fokozatosan hozsájuk idomultak.

Az egyetem vezetősége viszont alapvető célját elérte, egyetemük nem szűnt meg. Sok huza-vona után az egyetem Szegedre kerülését megszavazták a parlamentben, és ezzel az egyetem egy ideiglenesnek hirdetett, de mégis tartós berendezkedés felé mutató és normálisabb helyzetbe került.

Az egyetem fenntartásában végülis külpolitikai szempontok játszottak nagyobb szerepet. Az 1921. júniusában hozott törvényvitájában a legfőbb érv a kultúrfölény volt.^{118.} Szóba kerültek még olyan indokok is mint Szeged "tisza magyar" jellege,^{119.} Budapest túlzásúfoltságának csökkentése.^{120.} A Szeged napilap egyik vezércikke a kultúrfölényen túl azt hozta fel érvként, a Szegedre kerülés mellett is kardoskodva, hogy a magyar kultúra a "természet- és jogellenes határok városaiban áthatna a megszállott területekre ..." ^{121.} A Szegedre kerülést mindenesetre az is indokoltta, hogy Szeged városa már a háború előtti akciót indított a városban felállítandó egyetmért.^{122.}

Szeged, az egyetem új otthona

Szeged az 1921. évi XXV. tc. megszavazásával elérte régi célját: véglegesen egyetemi város lett. Szeged az ellenforradalom kiindulópontja volt ugyan, de ezt nem különlegesen ellenforradalmi jellegének, hanem a megszálló hatalmak és a Tanácsköztársaság front- ill. határvonalainak sajátos viszonyainak tulajdonítható. Ellenkezőleg, Szegeden

a vidéki városok között viszonylag erős bázisa volt a liberális ellenzéknek, ^{123.} és a szegedi szociáldemokrata párt is egy jól szervezett, élénk politikai életet élő egyesület volt. ^{124.} Emellett vidéken Szeged mondhatta magáénak a leghaladóbb irodalmat is. ^{125.} Természetesen a városban a kormánypártnak és a szélsőjobboldalnak is erős pozíciói voltak.

Figyelembe kell vennünk még, hogy Szeged alapvetően katolikus város volt, a református vallásúak határozott kisebbségben voltak velük szemben. Viszont a gazdag polgárság jelentős része zsidó volt. Ez utóbbi azért is lényeges, mert a város - természetesen adófizetői révén - jelentős mértékben anyagilag is hozzájárult az egyetemen folyó munka feltételeinek biztosításához, többek között számos épület építtetésével, és ez alapján bizonyos jogot formált az egyetem vezetőinek befolyásolására is.

Az egyetem tanári kara és hallgatói

Az egyetem tanárainak jelentős része még Kolozsvárott kezdte tanári pályafutását, így az egyetem a Szegedre költözéskor még erősen őrizte erdélyi jellegét. A tanárok korábbi liberalizmusa azonban ekkorra már megkopott és nagyobb-részt konzervativizmussá színeződött át. A numerus clausus alkalmazásánál ugyan továbbra is liberálisabb felfogást tükrözött hozzáállásuk, mint általában más egyetemeken, ^{126.} de ehhez hozzájárult az is, hogy Szegeden nem volt akkora a túljelentkezés, sőt nem egy esetben a keretszámot sem töltötték be. ^{127.} Ez a viszonylagos rugalmasság abban nyilvánult meg, hogy a zsidók szerzett jogait figyelembe vették, ^{128.} és számarányukat nem a ténylegesen felvett, hanem a felvehető hallgatók számához képest állapították meg. ^{129.}

Ezzel ugyan a törvényt nem szegték meg, mégis alkalmat adtak éles támadásokra, különösen a fővárosiak, de a helyi szélsőjobboldal és részben a szegedi egyetemi ifjúság számára is.

Az egyetemi autonómia elvéhez, a napi politikába való be nem avatkozás elvéhez mereven ragaszkodtak.^{130.} Az utóbbi elv azonban nem zárta ki a magánszemélyként való politizálást, amit csak néhányan használtak ki, általában kormánypárti politikusként.^{131.} Voltak azonban már a 20-as években is szélsőjobboldali mentalitású tanárok is.^{132.}

Az új tanárok felvételénél továbbra is a tudományos színvonal megtartása volt a fő szempont. Így a tanári gárdában több olyan oktató is akadt, aki tudományos felkészültsége, oktatói kvalitásai, esetenként nyitottsága folytán kedvező impulzusokat is adhatott a hallgatóságnak.^{133.}

A tanári kar jelentős részének erdélyi származásából következően a 20-as években a református vallásúak voltak túlsúlyban közöttük. Ezt a túlnyomóan katolikus város hangadó katolikus körei nem nézték jó szemmel. Már 1922. őszén akciót indítottak katolikus filozófiai tanszék felállításáért,^{134.} melyet a bölcsész kar az autonómiára hivatkozva, felháborodottan és határozottan elutasított.^{135.} Később mégis sor került több párhuzamos tanszék felállítására, melyeket kivétel nélkül katolikus oktatókkal töltöttek be.^{136.}

A tanári kar "erdélyisége" ilyen körülmények között nehezen oldódott, egyes oktatókra elég sokáig a szegediekkel szemben inkább az elzárkózás, mint a közeledés és intenzív kapcsolat kialakulása volt a jellemző.^{137.}

A szegedi egyetemi ifjúság sajátosságát szintén legértékesebben a viszonylag nagy számú erdélyi hallgató

adta meg. Arányuk csökkenő tendenciát mutatott ugyan, ^{138.} de még a 30-as évek elején is 200 fő körül mozgott, ami a hallgatóság 10 %-át közelítette meg. ^{139.}

A menekült diákok igen rossz anyagi körülmények között éltek, és ez indokoltta tette, hogy a diákszociális intézmények különböző juttatásait nagyrészt élvezhették és döntően internátusban laktak. Az életmódjuk és mentalitásuk, túlnyomóan református vallásuk az ő esetükben is bizonyos megkülönböztető jegyet jelentettek a többi diáktársukkal, különösen a szegedi gazdag családból származó egyetemistákkal szemben. ^{140.} Ez a sajátosság - mint majd látni fogjuk - az ideológiában is jelentkezett.

Alapvetően azonban a szegedi egyetemi ifjúság is hasonló ideológiai, politikai törekvésekkel jellemezhető, mint az ország más egyetemeinek diáksága. Ennek egyik alapja a korábban kifejtett, az egyetemi ifjúság által megtett történelmi út volt. ^{141.} Másrészt a hasonlóság tényezői a diákság szociális és társadalmi helyzetének és egyesületi életének alapvető azonosságai voltak.

Az egyetemi ifjúság szociális helyzete és perspektíváiA szociális helyzet jellemzői

A diákság szociális helyzetének egyik meghatározó tényezője a származásuk, a szülők társadalmi pozíciója és anyagi helyzete. Az erre vonatkozó korabeli statisztika több szempontból is problémás. 1929-ig nem volt rendszeres statisztika az egyetemi hallgatókról, az 1929 évről megjelent statisztika és az utána következők is ^{142.} a szülők foglalkozására nézve olyan kategóriákkal dolgozott, amelyek csak fokozott körültekintéssel használhatók fel. ^{143.}

A tudományegyetemek hallgatóinak megoszlása a szülők társadalmi helyzete alapján a következő megoszlást mutatja: (1. táblázat).

A táblázat alapján leszögezhetjük, hogy a középrétegek túlsúlya döntő, az elnyomott osztályok felé való zártság pedig különösen akkor szembeötlő, ha figyelembe vesszük azoknak az összlakosságban elfoglalt arányukat. ^{144.} A szellemi foglalkozású szülők aránya ugyancsak a tudományegyetemekre számítva 2866 fő vagyis 31,1 %. ^{145.} A különböző közalkalmazotti státuszban levők gyermekei - hozzá számítva a nyugdíjas köztisztviselők gyermekeit is - 3431 főt tettek ki, azaz 37,4 %-ot. ^{146.} A "történelmi középosztály" és az egyetemi hallgatók közötti szoros kapcsolat tehát a származás oldaláról is megalapozott volt. ^{147.}

A szociális helyzet megállapítása szempontjából a származási statisztikák csak viszonylag durva becslésekre engednek következtetni, hiszen az egyes kategóriákon belül a szóródás rendkívül nagymértékű volt. ^{148.} Az adott korokban mindenesetre a középrétegek nagyobb részére inkább

1. táblázat

A tudományegyetemek hallgatóinak megoszlása a szülő társadalmi helyzete szerint az 1929/30-as tanévben (százaléokban)

A tudomány- egyetem székhelye	A szülők társadalmi helyzete						
	Nagybirtokos	Szellemi fog- lalkozású	Önálló i- paros v. kereskedő	Munkás	Kisbirtokos paraszt	Mezőgazdasági munkás	Egyéb
Budapest	1,7	68,9	12,5	5,5	5,7	0,6	5,1
Debrecen	3,0	55,2	17,9	4,3	11,1	1,8	6,7
Pécs	2,0	57,1	19,3	6,2	7,9	2,1	5,4
Szeged	2,0	55,8	19,2	4,5	10,2	1,9	6,4

Forrás: Andorka Rudolf: Az egyetemi és főiskolai hallgatók társadalmi összetétele, 1898-1942. Statisztikai Szemle, 1979/2.

Megjegyzés: az egyéb kategóriába bevontuk az altiszti kategóriát és a vagyonából élőket, az iparos és kereskedő réteget összevontuk.

az elszegényedés volt a jellemző. ^{149.}

Megbízhatóbb képet kaphatunk a hallgatók szociális helyzetéről, ha más jellegű statisztikai adatokat is felsorakoztatunk. A hallgatókból 7762 teljesen eltartott, 1609 részben eltartja önmagát, 1275 fő pedig teljesen maga gondoskodik a megélhetésről. Ugyanezek a kategóriák Szegeden: 1088, 230 és 259 fő. ^{150.} A teljesen eltartottak egy részéről részben vagy teljesen intézmény, jótékony egyesület stb. gondoskodik. Országosan ez összesen 330 hallgatót jelent, Szegeden 53-at. ^{151.} Az egyes rétegek szegénységét mutatja, hogy - saját bevallásuk szerint - 268-an nem reggeliznek, 40-en pedig nem vacsoráznak. ^{152.} A hallgatók közül 1700-nak nem élt az apja, 315 fő teljesen árva. ^{153.}

Az egyetem elvégzésére karonként eltérően 1300-2000 P-t kellett fordítani, ha csak a közvetlen tanulmányi költségeket vesszük figyelembe. ^{154.} Ez éves lebontásban a legtöbb esetben meghaladta a 300 p-t. Ehhez járultak még a megélhetés kiadásai, melyet átlagosan egy évre kollégiumban 1480-1780 ill. hónapos szobában 2500-2600 P körül becsültek. ^{155.} Az átlagos egyetemi hallgató költségei így havi 150-240 P között mozoghattak. Ugyanakkor az összes állami alkalmazott felsőfokú végzettségű fizetése átlag 410 P, ^{156.} a magántiszviselők esetében 345 P volt. ^{157.}

Ezek után logikusnak tűnik a kérdés, hogyan végezhetette el ennek ellenére akár egy átlagos anyagi helyzetben levő, de különösen egy az átlagosnál alacsonyabb anyagi szinten elhelyezkedő hallgató az egyetemet. Az egyik lehetőség az állami és társadalmi juttatások igénybevétele volt, a másik a sorozatos lemondás, a nyomorúságos kö-

rülmények vállalása. A gyakorlatban a két tényező feltételezhetően leggyakrabban kombinálódott egymással, vagyis a különböző forrásokból származó támogatások csak arra voltak elegendők, hogy a diák nehéz anyagi körülmények között el tudta végezni az egyetemet. Természetesen voltak, akik teljesen mentesek voltak az anyagi természetű gondoktól, és lehettek olyanok is, akik - támogatás reményében - súlyosbitani igyekeztek a külső szemlélő szemében helyzetüket. De még ezt figyelembe véve is sokat mondó az az adat - és ez a szegény hallgatók arányát is valamelyest jelzi -, hogy az egyetemi hallgatóknak csaknem fele valamilyen támogatásra igényt tartott. 158.

Még egy tényező segíthette a hallgatók egy részének megélhetését. Ha ugyanis szüleiknél, de még ha rokoniknál is lakhattak, jelentős költséget takaríthattak meg. A statisztika szerint az egyetemi hallgatók kévvessel több mint fele lakott szüleinél vagy rokonainál országos méretekben. Az egyetemenkénti eltérések itt jelentősek: Budapesten az összes hallgatóból 5227 főből 3110-en laktak szülőknél vagy rokonoknál, Szegeden ez az arány: 1585/677. A többi vidéki egyetemen nagyjából Szegedhez hasonló az arány. 159. Ez fordított arányban állt a valamilyen támogatástigénylők számával: (Budapest 5227/1998, Szeged 1585/843). 160.

Végül még egy jellegzetesség a szegedi egyetemre vonatkozóan, melyet más szempontból már felvetettünk. Itt volt a legmagasabb a menekült hallgatók aránya 12 %-kal. 161. Ennek a ténynek szociális szempontból az a jelentősége, hogy a menekült hallgatók döntő mértékben szorultak rá külső támogatásra.

A diáknyomor enyhítése

A diákok szociális támogatása rendkívül sokféle módon nyilvánult meg, forrásait tekintve alapvetően két csoportra oszthatjuk: az állami diákszociálpolitikára és a társadalmi támogatásra, mely utóbbihoz az egyének, egyesületek, magánvállalatok és egyházi szervek által nyújtott segítséget sorolhatjuk.

A VKM-nek az első világháború után megnőtt a részesedése az állami költségvetésben. ^{162.} Ez összefüggésben állt azzal, hogy általános igényként merült fel az ellenforradalmi rendszer oldaláról a nevelés és oktatás a korábbiakhoz képest erőteljesebb és hatékonyabb irányítása. Ez része volt a haladó gondolkodás elleni általános offenzívának és a kulturfőlény gondolat feltételeinek biztosítására való törekvésnek. Ennek megfelelően a VKM többet vállalt, de többet is volt kénytelen vállalni a megoldásra váró feladatokból, melyeknek megoldását nagymértékben nehezítette az ország közismerten rossz általános gazdasági helyzete. A vállalt terhek nagyságát a felsőoktatáspolitikai különösen jól mutatja, hiszen a "kulturfőlény fenntartásában" a felsőfokú oktatásnak érthetően nagy szerepet szántak. ^{163.} A kormány tulajdonképpen a harmadára csökkent országterület ellenére nemcsak fenntartotta az egyetemeket a menekült egyetemekkel együtt, hanem vállalkozott az egyetemek fejlesztésére és bővítésére is. ^{164.}

A diákok szociális gondozását a VKM szintén nem hanyagolhatta el. A nagyszámú menekült diák, a különösen az országterülethez képest megnövekedett hallgatói létszám, a diákok szüleinek jelentős részénél bekövetkezett anyagi romlás, a háború előtti diákszociálpolitika alapvető hiányosságai és emellett a diákifjúság befolyásolásának igénye is a háború előttinél jóval nagyobb arányú szociális támogatást követelt meg.

A diákszociálpolitika egy hagyományos formája volt az internátusok és menzák létesítése. A hallgatók közül 1929-ben 2056-an laktak internátusban, Szegeden 327-en.¹⁶⁵ A férőhely alapján számítva az internátusok, kollégiumok mintegy fele a háború előtt létesült. Ezek nagyrésze egyházi alapítású volt, kisebb mértékben egyesületi, intézményi alapítású. A háború után létesült kollégiumok között viszont többet alapított és tartott fenn az állam, és több esetben járult hozzá az állam nem állami internátusok fenntartásához is. A változást valamivel több mint ezer új férőhely jelezte 1929-ig.¹⁶⁶ A nagyobb internátusok a 20-as évek elején létesültek, ezekre valóban a szükségmegoldás-jelleg nyomta rá a bélyegét, a későbbiekben ezek bővítésével és kisebb kollégiumok alapításával növelték a férőhelyek számát.

Vidékem még inkább a háború utáni években jöttek létre internátusok, hiszen Pécs és Szeged esetében új otthont kapott az egyetem, az 1912-es alapítású debreceni egyetem fejlesztése pedig még nem fejeződött be. Szegeden a legnagyobb kollégium az állami tulajdonban lévő, többszöri fejlesztés után 410 ágyas Horthy Miklós Kollégium volt. Kisebb kollégiumok voltak az egyházi alapítású Szent Imre, Szent Erzsébet, melyek sorát később még néhány intézmény bővítette.

A 20-as években tehát a férőhelyek számát tekintve jelentős előrehaladást sikerült elérni, minőségi szempontból azonban a fejlődés sok kívánnivalót hagyott maga után. A korszak elején fogatosított szükségmegoldásokhoz képest - a hallgatók elhelyezése pl. tornatermekben, kaszárnnyákban - itt is javulás mutatkozott, de különösen az államilag fenntartott intézményekben a helyzet továbbra sem volt kielégítő. Ezt jelzi, hogy a férőhelyek részben kihasználatlanok maradtak. A "diáknyo-

nyomortanya" elnevezéssel illetett kollégium a szegény diákok gyűjtőhelye volt. Egy, a szegedi kollégiumok ügyeit ismerő személy megállapítása szerint, amint a diák anyagi helyzete engedi, a diák ki is költözik a kollégiumból. 167.

A másik fontos, elsősorban a teljesen vagy részben magára utalt hallgatók számára biztosított könnyítés volt a teljes vagy részleges tandíjmentesség, melyet 1927-től kiegészített a köztisztviselői ösztöndíj. A tudományegyetemenek ezek alapján a következő arányok voltak a jellemzők 1927/28 1. félévében. (2. táblázat)

2. táblázat

Tandíjmentesség és ösztöndíj a tudományegyetemenek

A tudományegyetem székhelye	Budapest	Szeged	Pécs	Debrecen
Az elengedett tandíj a teljes tandíj %-ában	32,22	34,4	25,3	21,5
A kedvezményezett diákok száma	2725	709	456	309
Ebből köztisztviselői kedvezményt kap	1280	501	301 ⁺	169
A hallgatók összlétszáma	5729	1268	1132	1025

Forrás: Magyar Zoltán: Emlékirat az egyetemi ifjúság szociális gondozásának megszervezése tárgyában. Bp. 1929. 52-53. p.

⁺A féltandíjmentesek és közalkalmazotti kedvezményezettek együtt

Az így nyújtott kedvezmény tehát nem volt jelentéktelen és elég jelentős számú hallgatót érintett különösen Budapesten

és Szegeden. Viszont a köztisztviselői ösztöndíj esetében a kedvezményezettek kizárólag a közalkalmazottak soraiból kerültek ki, nyíltan mutatva a kormány osztálypolitikáját, mely az elnyomott osztályok továbbtanulási törekvéseit nem volt hajlandó felkarolni. 168.

Ezek a juttatásokon túl nem elhanyagolható szerepet kaptak a különböző állami és társadalmi alkalmi segélyek, adományok is. Szegeden ezek jelentős részét az 1923. július 1-től működő Diákjóléti és Diákvédő Irodához folyt be, amely aztán a segélyeket különböző formában a diákság felé közvetítette. Az évről-évre megjelenő Jelentések alapján, melyek az Iroda tevékenységét foglalják össze, 169. a következő kép alakul ki a befolyt összegek volumenéről és azok fő forrása-iról: (3. táblázat)

A táblázatban feltüntetett adatok egyik tendenciája a magánjellegű adományok fokozatos visszaszorulása. Az így adódó csökkenést a bevételekben aztán - késéssel ugyan - de előszörban a VKM beavatkozása állította meg ill. fordította vissza. A magán ill. társadalmi forrásból származó adományok visszaesésének okait nem tudjuk részletekbe menően elemezni, viszont az megállapítható, hogy a gazdasági válságnak abban jelentős szerepe lehetett. Mindenesetre fontos azt is az adatok alapján leszűrni, hogy a válság hatására az "egyéb" segélyek volumene tartósan nem esett vissza.

Az így nyert összeget az Iroda általában maradék nélkül felhasználta a hallgatók segélyezésére. A hallgatóknak biztosított segélyek legfontosabb tételei a következők voltak: tan- és vizsgadíjak, élelmezési, lakás- és ruhasegélyek, az ifjúságnak nyújtott kölcsönök. 170.

A társadalmi és magánadományoknak csak egy - bár kétség-

3. táblázat

A szegedi Diákjóléti és Diákvédelmi Iroda bevételeinek fő forrásai 1926-1933 között (Pengőben)

Tanév	1926/27	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33
Összbevétel	50734	55720	48078	42973	51678 ⁺	76403	53762
Az ifjúság já- rulékai és kölcsonvisz- szafizetése	20000	22374	23927	22248	28281	26623	27060
Adományok	28700	28175	16995	15166	13774 ⁺⁺	40361 ⁺⁺⁺	16394 ⁺⁺⁺
Az adományokon belül VKM + RM++ Népjóléti Min. adományai	nincs adat	nincs adat	5740	6478	3860	29600	6500

Az összbevétel

Forrás: Jelentés ... V. ö. 169. sz. jegyzete

+ Ebből az ET rendelkezésére biztosítottak a menzaalap terhére 7500 Pengőt

++ Ebből 3432 P a DMKE és a Délvidéki Otthon együttes adománya

+++ Ebből 4232 P " " " " " "

++++ Ebből 4615 P " " " " " "

kívül jelentős - része folyt be a Diákjóléti Irodához. E-mellett azonban nem elhanyagolható volt a különböző ifjúsági egyesületekhez közvetlen úton juttatott segély mennyisége, (erre a későbbiekben még visszatérünk), és az ezektől is függetlenül nyújtott legkülönböző formát öltő segítség.

Különösen a Szegedre költözés után közvetlenül voltak tele a szegedi napilapok az egyetemi ifjúság részére nyújtandó segélykérésekkel. A napilapok társadalmi akciót jelentettek be azoknak a szegénysorsú hallgatóknak eltartásának biztosítására, akik az internátust sem tudják megfizetni.^{171.} Az akció eredményeiről hamarosan be is számoltak.^{172.} A Szegedi Új Nemzedék többször is felhívást intézett a lakossághoz, hogy ruhával, ágyneművel, cipővel segítsék az egyetemi hallgatókat, akik közül 200-nak nincs télikabátja, a cipőből többnek kilátszik a lába.^{173.} A példákat abból az időszakból még hosszan lehetne sorolni. A későbbiekben a napilapok már nem foglalkoztak ilyen intenzitással a diákság segítésének felkarolásával. Ebben az érdeklődés bizonyos fokú lanygulása mellett nagyobb szerepet játszott, hogy a Diákjóléti Iroda felállításával és részben az ifjúsági egyesületek bekapcsolódása révén a segély szervezett úton folyhatott be.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a diákság életszínvonal a 20-as évek eleji állapotokhoz képest az évtized végére emelkedett, a diáknyomor enyhült.^{174.} De az állami szociálpolitika nem tudta a diáknyomort megszüntetni, csak mérsékelni, és az eredmény a szintén nem jelentéktelen, de teljesen rendszertelen társadalmi segélyekkel együtt is csak a diákszociális probléma enyhítése volt. Tehát a kormány a konszolidáció utolsó időszakában sem tudta biztosítani a szülők anyagi helyzetétől viszonylag független tanulást,^{175.}

még a kedvezményezett középosztály gyermekei részére sem, az elnyomott osztályok gyermekeiről nem is szólva. Viszont az állami támogatás a válság éveiben viszonylag folyamatos volt, ami megakadályozta, hogy a hallgatóság szociális helyzete ugrásszerű romlásnak induljon.

A diákság távlatai

Az egyetemi ifjúság szociális problémáját nemcsak az egyetlen elvégzésének esélyei és körülményei jelentették, hanem az egyetem elvégzése utáni elhelyezkedési lehetőségei is.

Ennek egyik fontos tényezője volt a hallgatóság számának alakulása. A főiskolai ifjúság létszáma - mint láttuk - a háború után érte el a legnagyobb méreteket, majd erős ingadozás után az 1922/23-as tanévben érte el újabb tetőpontját 19590 fővel. A 20-as évek második felében már kiegyensúlyozott volt a létszám olyan értelemben, hogy nagyobb ingadozás már nem mutatkozott. Ekkor, 1925/26-1929/30 között 12778 fő tanult a főiskolákon, és az 1920/21-1924/25-ös évek átlagához (15126) képest határozott csökkenés állt be. ¹⁷⁶. Viszont, ha figyelembe vesszük, hogy a háború előtt a hallgatók száma nem érte el a 12000 főt, a megkisebbedett országterülethez képest ez a szám még mindig magas.

A numerus clausus - bár a köztudatban érthetően mint a zsidóság ellen irányuló törvény él - általában az értelmiségi túltermelést is hivatott lett volna megakadályozni az egyetemek hallgatóinak legmagasabb felvehető számának rögzítésével. De a keretszámokat a vidéki egyetemeken olyan magasan állapították meg, hogy a ténylegesen beiratkozók számát gyakran meghaladta. ¹⁷⁷. Erre alapozva mondta Szandtner Pál, hogy Magyarországon ma is csak az nem végez főiskolát s csak az nem

szerez valaminő főiskolai oklevelet, aki ilyet végezni illetve szerezni egyáltalán nem is akar. ^{178.} Az állításban van ugyan némi túlzás - gondoljunk csak az elnyomott osztályok lehetőségeire -, de hogy a numerus clausus alkalmatlan volt arra, hogy a főiskolai ifjúság számát hathatósan lefelé szorítsa, azzal egyetérthetünk.

A főiskolai ifjúság utánpótlását biztosítását jelentő középiskolai tanulók számát viszont törvény nem akadályozta, így az fokozatosan emelkedett. ^{179.}

A hallgatók létszáma önmagában keveset mondó adat, ha nem helyezzük el azt az adott társadalmi rendszerbe, konkrétan: nem vetjük össze a társadalom értelmiségi munkaerőhelyzetével.

A kép, amit így nyerünk teljesen negatív, az értelmiségi munkanélküliség és a vele járó egzisztenciális bizonytalanság jellemzője volt ugyanis a rendszernek.

Az értelmiségi túlkínálatot eredményező folyamat már a világháború előtt megindult. ^{180.} A háború után a nagyszámú (350 000 fő) menekült elsősorban az értelmiséget, azon belül is a köztisztviselők számát gyarapította. ^{181.} Az ekkor legfeltűnőbbben a köztisztviselői pályán bekövetkező túltengés az addig legnépszerűbb jogi karról való elpártolásban is megmutatkozott. ^{182.} A jogi kar viszonylagos elnéptelenedését azonban bőven pótolta az orvosi kar és a műegyetem addig soha nem tapasztalt méretű elárasztása. Az egyetemi ifjúságnak ez az átpártolása a "modernebb" értelmiségi pályák irányába nem szemléletváltozást jelentett, hanem az addig tradicionális pályákon való elhelyezkedési lehetőségek beszűkülését, és a korábban számukra nem "szalonképes" szabadfoglalkozású szakmák lehetőségeinek kényszerű felismerését. ^{183.} A köztisztviselői pályán a későbbiekben sem következett be enyhülés, viszont az egyetemi ifjúság háború utáni tömeges új

orientációjának részbeni eredményeként az értelmiségi túltermelés a 20-as évek második felére általánossá szélesült,^{184.} és már a gazdasági válság előtt egy krónikus értelmiségi válság bontakozott ki.

Az értelmiségi válság nagy szerephez juttatta a protekció rendszerét és nagyarányú konkurenciaharchoz vezetett, melynek az éle elsősorban a zsidó értelmiség ellen irányult. Ezt a kor ideológusai - jellemzően - világnézeti harcnak próbálták beállítani.^{185.} Erre az álcázásra azért is szükség volt, mivel az értelmiség válságát - mint annyi más társadalmi problémát a korban - az ország gazdasági lehetőségei mellett, az adott társadalmi rendszerben lényegében megoldani nem is lehetett. Ezt Hornyánszky Gyula is elismerte az értelmiség válságáról 1930-ban tartott értekezleten: "A bennünket érdeklő jelenség sokkal jobban összefügg az adott társadalmi és gazdasági viszonyokkal ..., semhogy nélkülük, lényeges megváltoztatásuk nélkül szanálható lenne.", majd folytatva a gondolatsort belátja gyökeresen nem is tudnak segíteni.^{186.}

A munkanélküliség mellett a háború idején és az ellenforradalom első éveiben az értelmiség nagy részére igen erőteljes anyagi leromlás is jellemző. Az értelmiség és annak köztisztviselői képviselői csak részben kapták meg a rendszertől anyagi egzisztenciájuk biztosítását, a kormány csak részletjavításokkal próbált rajtuk segíteni. Egy a helyzetre nagyon jellemző kettősség mutatkozik meg a kormány részéről velük szemben: minden alkalmat megragadtak, hogy objektív vagy szubjektív módon segítsenek a "történelmi középosztályon", hiszen a fő társadalmi bázisa volt a rendszernek, de alapvetően mégsem tudták helyzetüket kedvezően megváltoztatni,

sőt esetenként (pl. a B-lista esetében) ellenük is kénytelen volt intézkedéseket tenni. A köztisztviselők favorizálását mutatja gyermekeik támogatása a továbbtanulásban és diplomaszerzésben minden eszközzel és minden más társadalmi réteg előtt. Az ellentmondás ebben a politikában is tetten érhető. A nyilvánvaló értelmiségi túltermelés ellenére sem csökkentették radikálisan az "utánpótlást biztosító" középiskolai tanulók és főiskolai hallgatók számát.

A "történelmi középosztály" a problémái ellenére tartós bázisa maradt a rendszernek, ^{187.} melyben szerepe volt mentalitásuknak is. Ahogy Pándi Ilona írja: "Helyzetüktől függetlenül is az "úri" osztályhoz tartozónak vallották magukat, s szembenálltak a "tudatlan" tömeggel. Az elit gondolata összekötő kapocs volt, s elmosta az uralkodóosztályok és az őket szolgálók közötti határvonalakat." ^{188.} A rendszer érthetően sokat tett azért, hogy a középosztály fenti illúzióját fenntartsa és táplálja.

Hasonló törekvésekkel az egyetemi ifjúság irányában is tapasztalhatunk, és ennek az illúziónak a terjesztéséhez jó talajt biztosított a diákság nagy része. Az értelmiségi pálya, a diploma ugyanis az úri lét hamis illúzióját keltette nemcsak a középosztályi, hanem szélesebb rétegekben is. A diploma egy korabeli szerző szerint "a modern kor neszelevele". ^{189.} Kazácsny Sándor is hangsúlyozta nem a tanulás vágya a vonzó az értelmiségi pályákban, hanem a társadalmi presztízs megtartása ill. az előrelépés a társadalmi ranglétrán. ^{190.} Radisics Elemér a háború előtti időre visszatekintve állapította meg, hogy miután a középosztály kezéből kicsúszott a föld, csak a "kulturális felsőbbbségben rejlő szellemi tőke" maradt számukra. ^{191.} Szandtner Pál

a kulturpolitika szükséges céljának tartja az egyetemekre való felvétel szempontjából a "szülők társadalmi osztályában történő megmaradhatásnak" a biztosítását. 192. Asztalos Miklós az egzisztenciát reménytelenül kereső értelmiségi ifjúsággal kapcsolatban írja: "az illető kieshet a középosztály világszemléletéből és egy alacsonyabb osztály, a fizikai munkásosztály világszemléletét veheti fel, s e szerint értékeli. Vagyis elvesz a középosztály a középosztály számára, s a kenyérharcot hirdetők osztályába csúszik, kulturproletár lesz." 193.

Az utóbbi idézet nemcsak az értelmiségi válságból eredő dilemmáit mutatja az "úri középosztálynak", hanem az egyetemi ifjúság részéről a diploma értékének megkérdőjelezését is.

Ha az értelmiségi munkanélküliségnek hatásait reálisan fel akarjuk mérni, lényeges annak méreteit és tendenciáját is figyelembe vennünk. Az értelmiségi munkanélküliségről azonban nincs rendszeres és megbízható statisztika erről a korszakról. Az 1928-ban végzett egyszeri felvétel adatai szerint 277 343 szellemi munkás közül 74 399 fő nem szellemi munkát végzett, a munkanélküliek száma pedig 10 034 volt. 194. Az adatokból a mi szempontunkból fontos, hogy a munkanélküliek közül 2228 fő még nem volt diploma megszerzése után alkalmazásban. 195. Összehasonlításként egy 1935-ös, fővárosi felvétel szerint az állásnélküliek aránya a szellemi dolgozók esetében férfiaknál 31,4 %, nőknél 46,9 %-ra emelkedett, és a munkanélküliek 50,9 ill. 49,4 %-a 20-25 év közötti egyénekből tevődött össze. 196.

Hogy az értelmiségi munkanélküliség emelkedése mennyire szükségszerű volt, azt alátámasztják Magyar Zoltán alábbi adatai is. (4. táblázat)

4. táblázat

Az oklevél minősége	1. diplomás keresők 1920-ban	2. 1921-1928 között kiosztott diplomák	1./2. %-ában
jogi	22 908	6685	29,1
orvosi	4959	4149	83,6
bölcsész	3810	1943	51,1
gyógyszerészi	2513	1053	42,1
Műegyetemen szerzett mérnöki	6890	2717	39,6
összesen	41080	16647	40,4
összes főiskolai és egyetemi oklevél	68775	21803	31,8

Forrás: Magyar Zoltán: Emlékirat az egyetemi ifjúság szociális gondozásának megszervezése tárgyában. Bp. 1929.32. ill. 31-32. p.

Megjegyzés: A kiosztott diplomák esetében a gyógyszerészdoktori és gyógyszerészmesteri, ill. a bölcsészdoktori és középiskolai tanári diplomákat összevontuk. Százalék saját számítás alapján.

Ilyen nagyarányú százalékos növekedésnek egy gazdaságilag és kulturálisan rendkívül dinamikusan fejlődő társadalom képe felelt volna meg, ami a két világháború közötti Magyarországra egyáltalán nem mondható el. Mivel már közvetlenül az első világháború után is egyes pályákon túlkínálat ill. telítettség volt, a 20-as évek stabilizációja arra se lehetett elég, hogy a diplomások számának növekedésével lépést tartson. A

kirobbanó válság aztán katasztrófálissá változtatta a helyzetet, és ez leginkább a fiatal diplomásokat sújtotta.

Így a legsúlyosabb, a diákságot viszonylag egységesen érintő társadalmi problémává a 20-as évek második felétől egyre nagyobb mértékben a végzés utáni munkanélküliség réme vált, mely már az egyetemi évek alatt is nyomasztó bizonytalanságérzetet keltett a hallgatókban.

Az értelmiségi munkanélküliség az egész korszakban Budapesten volt a legnagyobb arányú, 197. de a nagyobb vidéki városokban, így Szegeden is 198. jelentős méreteket öltött.

4. fejezet

Egyesületek, egyesületi élet

A szervezettség jellemzői, az egyesületek típusai

Az egyetemi ifjúság egyik külsődleges szimbolumává a korban a tányérsapka vált, amely valamelyik ifjúsági egyesülethez való tartozást demonstrálta. Az ifjúsági egyesületbe való belépés mégsem mondható általánosnak. Az egyetemi hallgatóknak országosan 47,9, Szegeden 54,4 %-a volt tagja valamelyik diákszervezetnek.¹⁹⁹ Ennek látszólag ellentmond, hogy más forrás szerint ugyanakkor csak két nagyobb egyesület (a Turul és az Emecanica) összesített taglétszáma 10 945 fő volt,²⁰⁰ ami kb. 80 %-os szervezettséget jelentett volna a többi egyesület nélkül. A jelentős eltérésnek több oka is van. A forrás az első esetben a hallgatók által nyújtott egyéni adatszolgáltatáson alapult, a másik esetben az egyesületek által közölt adatról volt szó. Ennél lényegesebb két másik tényező. Gyakori volt, hogy egy személy egyszerre két vagy több egyesületnek is tagja volt,²⁰¹ másrészt az ifjúsági egyesületek pártoló, tiszteletbeli és részben vezetőségi tagjai nem diákok voltak.²⁰²

A diákegyesületek szervezkedésének intenzitása a háború előtti időszakhoz képest határozottan megnőtt. Ezt mutatja az egyesületek számának a megugrása is.²⁰³ A diákszervezetek megszaporodása nagyjából a bajtársi egyesületek létrehozásának volt köszönhető egy általános szervezkedési láz hangulatában, melynek jelszava a keresztény társadalom korábbi szervezetlenségének - és ezért kiszolgáltatottságának a szervezett progresszív irányzatokkal szemben - megszüntetése volt.

A bajtársi egyesületek képviselték így az újtípusú szervezkedési formát, s mivel nagyfokú szervezettségük, intenzív politikai tevékenységük révén a forradalmak után igen dinamiku-

san fejlődtek, hamar befolyásos szerepre tudtak a diákság körében szert tenni. A Turul Szövetség és a műszaki egyetemistákat tömörítő Hungaria kezdetei, megalakulása és tevékenysége a velük szoros érintkezésben lévő korhatolni zászlóaljakkal mutatott fel sok szempontból párhuzamosságot, ^{205.} viszont létüket nem veszélyeztethette az irreguláris alakulatokat visszaszorító törekvés a kormány részéről.

A Turul a tudományegyetemen a hallgatókat fakultásonként szervezte meg, ^{206.} és a vidéki szervezeteket egy hierarchikusan tagolt, a fővárosi fővezérségnek alárendelt szervezetbe fogta össze. ^{207.} Így egy országos méretű hálózat jött létre, mely a fővezérség parancsára, vagy a tag-egyesületek tevékenységének összehangolásával országos akciók megszervezésére is lehetőséget adott. A Turul egyesületeit a 20-as években egységesen a militáns jelleg, intranzigens szélsőjobboldali mentalitás, merev formalitások jellemezték, és szoros kapcsolatai voltak a szélsőjobboldali szervezetekkel. ^{208.}

A másik jelentős, többféle, részben háború előtti alapítású egyesületeknek közös szerve a MEFHOSZ volt, mely 1920. február 9-én tizenöt keresztény-nemzeti alapon álló fővárosi diákszervezet összefogásával alapítottak meg. ^{209.} A MEFHOSZ vidéki és más fővárosi egyesületek csatlakozásával a taglétszám tekintetében mindenképpen vetekedett a Turul Szövetséggel, de lényegesen lazább szervezeti felépítésénél fogva nem képviselhetett olyan dinamikus erőt, mint ellenfele. Viszont a MEFHOSZ sokféleségéből adódóan a mérsékeltbb hangok jobban teret kaphattak a tagegyesületeken belül, ^{210.} már csak azért is, mert több esetben a tagegyesület kapcsolata a MEFHOSZ-szal csak formális volt.

Ezekon kívül még több diákszövetség létezett - Protestáns

Diákszövetség, Katolikus Diákszövetség, a MEFHOSZ Területi Szövetsége stb. -, melyek inkább a MEFHOSZ-hoz hasonló felépítést mutattak. A tagegyesületek egy része több esetben is egyidejűleg volt tagja több országos diákszövetségnek. A Turul és a Katolikus Diákszövetség szervezetei azonban nem fuzionáltak más szövetségekkel.

A diákság antiszemita hangulatának megfelelően a zsidó diákok szervezkedése komoly akadályokba ütközött, és egy, a keresztény egyesületektől elkülönült szerv jött végül létre MIEFHOE néven.

A diákegyesületek döntő többsége a BM által jóváhagyott alapszabállyal működött, így nem tartozott közvetlenül az illetékes egyetem tanári felügyelete alá. A háború előtti "kebelbeli" egyesületek számban és jelentőségben jelentősen visszaestek.

Másik jelentős különbség a háború előtti helyzethez képest, hogy a legtöbb egyesület profilja ekkor már "univerzális" volt, azaz diákszociális munkával, különböző szervező munkával, vallásos vagy hazafias, esetenként kulturális rendezvények szervezésével és ki nem mondottan, de politikával is foglalkoztak, míg a háború előtt az egy bizonyos irányban specializálódott egyesületek voltak a jellemzők.^{211.} Természetesen ez a jelenség az egyesületek közötti vetélkedést erősítette.

Az egyesületek közötti gyakori ellenségeskedésnek a Turul és a MEFHOSZ esetében volt határozottan hatalmi harc jellege. Ez a vetélkedés változó intenzitással folyt, s bár előfordult a korszakban a két csúcsszerv együttműködésével megvalósuló közös akció is, az "ifjúság egysége" jelszó ellenére

hosszabb távon az ellentét volt domináló közöttük.

Egység hirdetőse - megosztottság

Az ifjúság egysége jelszó ellenére fennmaradt a korszakban a nagyfokú egyesületi széttagozottság is. Az egységtörekvések ideológiai alapja egyrészt az egyetemi ifjúság világnézetének közös vonásai voltak, másrészt összefüggésben állt az ifjúság sajátos önszemléletével, mely szerint ők "pártpolitikától független" "magyar álláspontot" képviselnek, ^{212.} s mely alapján egyedül ők állnak egységükkel a magyarság átkával, a pártoskodással és viszályal szemben. ^{213.} Ennek megfelelően az ifjúsági egyesületek szervezeti egységét megvalósítani hivatott országos akciókat is hangzatos frázisokkal harangozták be. ^{214.}

Az országos egységakciók mellett vidéken is voltak próbálkozások egységesebb szervezet, vagy legalábbis összehangolt egyesületközi tevékenység létrehozására. Szegeden 1926-ban és 1928-ban voltak ilyen irányú kísérletek. ^{215.}

De korszakunkban komoly eredményt az ifjúság szervezeti egységének megteremtése szempontjából nem sikerült elérni. Bár néhány koordináló csúcsszerv létrejött, ^{216.} mégis ezek működése közel sem volt olyan hatékony, hogy az országos szövetségek közötti érdekellentéteket át tudták volna hidalni, és eredményes, együttműködésen alapuló munkát tudtak volna kifejezni. A kis egyesületek is több laza szállal kapcsolódtak egymáshoz, de lényegében egymástól függetlenek voltak, fúzióra nem is törekedtek egymással és a korszak végére számuk még gyarapodott is.

Az egyesületi megosztottság okait a történeti irodalom a jobboldali erők megosztottságában és az uralkodó osztályok tudatos megosztó politikájában látja. ^{217.} A tények alapján

azonban ennél egy bizonyos fokig differenciáltabb kép felrajzolása szükségesnek tűnik. Az egyesületek között a legnagyobb összhang 1919-20-ban volt, és ez az összhang a konszolidáció kezdetekor bomlott meg, ^{218.} nem utolsósorban a bajtársi egyesületek szervezeti megerősödése következtében. ²¹⁹ A megosztottság a régi egyesületek továbbéléséből és új, a kor viszonyaihoz jobban alkalmazkodó egyesületek fellépéséből is adódott.

A sokféle diákszervezet fennmaradását az is indokoltá tette, hogy nagyrészüket különböző speciális szempontból fogta össze az ifjúságot (pl. vallási, területi). A felekezeti egyesületek pedig különösen nem lehettek alkalmasak arra, hogy katolikus, református stb. jellegüket feladva más diákszervezetekkel egyesüljenek, vagy akárcsak szorosan együttműködjenek egymással.

Az egyesületek jelentős részére egyfajta egyesületi öncélúság és vezetőik "egyesületi sovinizmusa" volt a jellemző, és ez szintén a megosztottságot merevítette rendszerré. Nem elhanyagolható a társadalom és a politikusok támogatásának ilyen irányú hatása sem. Különösen a felekezeti diákszervezeteknél kerültek ki az egyesület támogatói az illetékes egyház köreiből, de más egyesületeknek is megvoltak a maguk profiljának megfelelő támogató intézményei, ^{220.} melyek a patronáltakat mintegy politikájuk ifjúsági bázisaként szemlélték. ^{221.}

Az egyesületi élet funkciói

A társadalmi támogatás azért is tehetett szert viszonylag nagy jelentőségre, mert az egyesületi élet ki nem hangsúlyozott, de mégis legdöntőbb funkciója volt a szociális támogatás biztosítása a tagok számára. Ez abból is követke-

zett, hogy az állami támogatás nem tudta megoldani a diákság szociális problémáit. Az egyesületekre fontos szerep hátrult a befolyt juttatások elosztásában is, de igyekeztek ezeken felül minél több forrást biztosítani tagjaik segélyezésére, és különmunkák megszervezésével, kedvezmények megszerzésével más úton is könnyíteni helyzetükön. Miután az egyesületen kívüliek számára ezek a lehetőségek nem lehettek adva, az egyesületbe való belépés a rosszabb szociális helyzetben lévő diákok szempontjából tisztán anyagi okok miatt is eldőlhetett.

Az egyesületeken keresztül kapott segélyek mennyisége ma már nagyon nehezen mérhető fel pontosan.²²² Viszont kétségtelenül nagy különbségek voltak egyesületenként a támogatás mértékét illetően, ami nagyrészt a háttérben álló fő patrónus (vagy patrónusok) szerepét játszó egyesület, világi vagy egyházi intézmény anyagi lehetőségei és céljai szerint változott. Például a katolikus egyház gazdasági ereje az átlagosnál nagyobb anyagi támogatást tett lehetővé.²²³

A támogatásnál nehezebben kimutatható, hogy a diákegyesületek mögött álló, gyakran befolyásos társadalmi pozícióban lévő támogatók a diploma megszerzése után a hallgatók elhelyezkedésénél segítséget nyújthattak és esetenként nyújtottak is. Az Americanát emiatt a kívülállók rosszmaáján egyenesen "állásközvetítő nagyvállalatnak" is titulálták.²²⁴

A társadalom különböző szervei, intézményei által nyújtott rendszeres támogatás általában együttjárt a támogató részéről a befolyásolás igényével is.²²⁵ Ez a befolyásolás eltérő intenzitású volt, jelenthette intenzív vallási gyakorlat folytatásának a követelményét, egyértelmű világnézeti állásfoglalás követését a tagok részéről, de gya-

kori volt az is, hogy csak negatív értelemben volt elvá-

rásuk a diáksággal szemben, anennyiben nem engedtek teret "veszélyesnek" vagy nemkívánatosnak ítélt megnyilvánulásokra. 226.

Mindenesetre a tagság szociális érdekelttségének általában nagyobb jelentősége volt az egyesületbe való belépésnél és a tagság fenntartásánál, az egyesületi élet más jellegzetességei ennél kisebb vonzóerőt gyakoroltak a diákságra. Ennek megfelelően az egyesületi életre a konszolidáció időszakában már a formalitások, a viszonylagos tartalmatlanság volt általában jellemző. Az egyesületek tevékenysége így elsősorban hazafias, revíziós vagy vallásos rendezvények megrendezésében, a szórakozás biztosításában és jóval kisebb súllyal kulturális estek szervezésében merült ki. Maga az önképzés is viszonylag háttérbe szorult. Jelentősebb megélénkülést az egyesületek életében - jellemzően - a viszonylag rendszeresen előforduló antiszemita zavargások, revizionista megmozdulások és a báli szezon idéztek elő.

Diákegyesületek Szegeden

Szegeden az egyesületek egy részét az országos központokból kiindulva alapították meg. Itt elsősorban a Turul tag-egyesületeire gondolunk, melyek közül először az orvostanhallgatók Csaba Bajtársi Egyesülete, majd sorrendben a Werbőczy, Rákóczi és Hunyadi Bajtársi Egyesületek kezdték meg munkájukat még 1922. év vége előtt, ^{227.} valamivel később kezdte működését a bölcsészeket tömörítő Árpád. A Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Területi Szövetségébe tartozott a menekült hallgatókból verbuválódó SZEFE és DEFE. Az Emericana első szegedi korporációja csak 1926-ban alakult meg. 228.

1928. őszén alakult meg a legitimista szellemű Szent István Bajtársai Szövetség. 229.

A régi egyesületek közül a katolikus Szent Imre és a református Bethlen Gábor Kör emelkedett ki a 20-as években. A fentieken kívül még több felekezeti egyesület volt, 230. egy egyetemistákat tömörítő öregcserekész-csapat, egy sportegyesület és mindössze egy tudományos orientációjú egyesület. Ez utóbbinak az első meghirdetett neve Szegedi Egyetemi Ázsiai Társaság volt, de 1924-ben Szegedi Keleti Társaság néven kezdte meg működését. 231. Ennek az egyesületnek a tevékenységéről keveset tudunk, fennállása valószínűleg nem lehetett tartós.

Jellemzően alakult a világ[↑]háború előtt még jelentős szerepet betöltő Egyetemi Kör sorsa, mely az egyetem budapesti tartózkodása alatt is működött. 232. Az 1922/23 tanév után a rendezetlen pénzügyek miatt az elnököt menesztették, de a kör újjáalakulása elől az egyetem vezetői nem zárkóztak el. 233. De az ifjúság érdektelensége folytán az Egyetemi Kör sem ebben az évben 234. sem később nem alakult meg, és így az ifjúság az összes egyetemi hallgatókat képviselni tudó átfogó szervezet nélkül maradt.

Ugyancsak kiemelésre kívánczik a MIEPHOE megalakulása, mely - nem véletlenül - a legtovább húzódott. A zsidó hallgatókat tömörítő egyesület már 1921-ben kérte az engedélyt a megalakulásukhoz, 235. de végülis csak 1928-ban alakulhattott meg. 236.

A szegedi diákegyesületek taglétszámáról sem állnak rendszeres adatok rendelkezésünkre. A következő adatok mégis jelzik a nagyságrendeket és nagyjából a létszámban beálló változásokat is. (5. táblázat)

5. táblázat

A fontosabb diákegyesületek taglétszáma az 1922/23-as és az 1932/33-as tanévekben Szegeden

Tanév	Az egyesület neve								
	Egyetemi Kör	Turul	SZEFHE	DETHE	Szt. Imre	BCK	Americana	MIEFHOE	Szt. Ist- ván BE
Taglétszám 1922/23-ban	80	480 ⁺	220	200	150	150	-	-	-
Taglétszám 1932/33-ban	-	600 ⁺⁺	220	140	nincs adat	236	180	366	90

Forrás az 1922/23-as tanévre: Beszámoló a szegedi M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1922-23 - 1926-27. évi működéséről. Szeged, 1929. 171. p.

Forrás az 1932/33-as tanévre: CsmL VIII/4. fond, 2. doboz 1932/33. 514. sz.

⁺A Hunyadi és az Árpád BE nélkül

⁺⁺Becsült adat

Az adatokból kitűnik, hogy a Turul volt taglétszámát tekintve a legerősebb egyesület. Feltűnő még a 20-as évek végén alakult egyesületek taglétszámának gyors növekedése.^{237.}

Az egyesületek egymáshoz való viszonyát a legtöbb esetben az ellenségeskedés, vagy legalábbis a saját önös érdekek vagy vélt érdekek féltékeny védelme jellemezte. Az olyan gesztusok, mint amelyet a SZEFEH tanusított, mikor a számukra küldött amerikai "szeretetadományt" megosztották a délvidéki hallgatókkal^{238.} ritkaságszámba mentek.

Az egyetemi ifjúság egészét megmozgató akciók is az ellentétek forrásává vált a nagyobb egyesületek között, ugyanis az ünnepélyek, kivonulások, szónoki szereplések alkalmával az elsőbbségi vagy kizárólagossági jogot mindegyik magának vindikálta.^{239.} Az egyszerre két vagy több egyesületben tagságot vállaló diákok vezetői elvárták, hogy ilyen alkalmakkor az ő színeiket képviselje. A katolikus vallási egyesületek vezetői ennek úgy próbálták elejét venni, hogy tagjaiknak egyenesen megtiltották a más ifjúsági egyesületbe való belépést.^{240.}

Az egyesületi élet Szegeden is viszonylag tartalmatlan volt a 20-as években. A felekezeti egyesületek vallásos összejövetelekkel igyekeztek főként tartalmat vinni a szervezeti keretekbe. Általában a báli szezon és az ennél szűkebb keretek között megrendezett teaestek hoztak némi megélénkülést.^{241.} A diákság kulturális megnyilvánulásai a 20-as évek végéig csak szórványosak. Íme ezekből néhány jellemző példa. A DEFHE 1924-ben irredenta "népdalra" tűzött ki pályázatot.^{242.} 1921-ben a székely egyetemi hallgatók "művészszenekével" szerepeltek - az ÉME nagygyűlésén.^{243.} Az ifjúság egy jelentős részének "kulturális állásfoglalását" illusztrálja az un. R. U. R.-botrány. A diákság ugyanis Karel Capek színdarabját próbálta bojkottálni, melynek során a rendfenntartó erőkkel is

szembekerült. Varga Zsigmond orvostanhallgató a darabot a magyar öntudat és önérzet ellen elkövetett inzultusként értékelte, és a rendőrséget a diákság hátrányára pártatlansággal vádolta. 244.

Nívós kulturális események nagyon ritkán fordultak elő. 1922-ben a zsidó hallgatók által rendezett kultúrdélutánon Juhász Gyula is előadott Adyról. 245. 1925-ben a Werbőczy Bajtársi Egyesület szervezésében a diákok Búza László a Nemzetközi jog és etika c. előadását hallgathatták meg.

A felhozott példáink a diákság által kezdeményezett pozitív kulturális eseményekre vonatkozóan nem véletlenül ilyen csekély számúak. A szegedi egyetemi hallgatók ugyanis nem a kulturális életükkel hívták föl magukra a város közönségének figyelmét, hanem hangos botrányaikkal, melyek között az antiszemita megmozdulások játszottak elsősorban kiemelkedő szerepet. 247.

5. fejezet

A szegedi egyetemisták politikai tevékenységének és ideológiájának jellemzői

Antiszemitizmus

Az antiszemitizmus - mint már korábban utaltunk rá - a diákság ideológiájának egyik konstans eleme volt a korszakban, s talán egyik legfeltűnőbb jellegzetessége is az utókor számára. Az antiszemitizmus tartós jellegének alapvető oka a magyar társadalomszerkezet sajátosságaiban rejlett, és az ebből eredő ellentétek a középosztályon belül összpontosultak leginkább. A társadalomszerkezet fejlődésének viszonylagos megmerevedése a két világháború között, a középrétegek lényegében súlyosbodó létfeltételei, a munkalehetőségekért folytatott harc határozottan az ellentét mérséklődése ellen hatott. A mérséklődést akadályozták az ellenforradalmi ideológia hatásai is, mely a nemzetet magyar és idegen elemekre osztotta, és a két csoportot az ellenforradalmiság hamis értékével ill. a forradalmiság vagy a progresszivitás megbélyegzettségével kapcsolta össze.

A főiskolai és egyetemi ifjúság az ellenforradalom antiszemita irányzatai közül a legradikálisabb szélsőjobb oldalhoz állt legközelebb a 20-as évek elején, és antiszemitizmusukat a későbbiekben is a jobboldali radikális mentalitás jellemezte. Antiszemitizmusuk "felülről" is kapott biztatásokat, de zsidóellenes botrányaik esetében a diákság legalábbis számíthatott a "hazafias szempontokat" mérlegelő magasabb beosztású politikusok vagy közéleti személyek elnézésére.

A megmérgezett légkörben, az állandósult társadalmi

problémák körülményei között aztán gyakran egészen hétköznapi esetek is elegendőek lehettek ahhoz, hogy az esetet felnagyítva széleskörű antiszemita zavargásokhoz vezessenek a diákifjúság részéről. Szegeden, pl. egy esetben két hallgatónő közötti nézeteltérés volt a kiváltó oka az egyik tömeges antiszemita botránynak. ^{248.} Ennél kisebb méretű incidensek egészen gyakoriak voltak és ezek alkalmassak voltak arra, hogy a zsidókérdés állandó felszínen tartásával megalázó módon éreztessék a zsidó hallgatókkal szemben éppenhogy megtört helyzetüket. ^{249.}

A nagyobb arányú megmozdulások többsége azonban az egyetemi ifjúság országos akciójaként jött létre. Ezekben - szervezettségénél fogva - a Turul Szövetség játszotta a fő szerepet. ^{250.}

Az antiszemita megmozdulások alkalmával gyakori fogás volt a bajtársak által foganatosított igazoltatás. Ilyenkor kapuőrséget állítottak fel az egyetem bejáratainál, és zsidó hallgatót nem engedtek be az egyetemre. Emellett nem ritkán került sor tetteleges inzultusokra is a zsidó diákokkal szemben.

A helyi napilapok - elsősorban a Szegedi Új Nemzedék és a Délmagyarország - szögesen ellentétes szempontból részletesen kommentálták a jelentősebb antiszemita botránnyokat, és különösen a Szegedi Új Nemzedék teljesen elfogult hozzáállásával nagyon nehezítette a szenvedélyek lecsillapodását. Szélsőjobboldali politikusok hatása szintén az ellentétek kiélezése irányában hatott, ^{251.} de még a szegedi egyetemi tanárok között is akadt néhány, aki szította az antiszemita szenvedélyeket. ^{252.}

A tanári kar döntő része azonban, ha nem is feltétlenül

elvi okokból, de gyakorlati szempontokból elleneztek a diákság antiszemita kilengéseit, és nem túl határozottan, de igyekeztek azokat korlátok közé szorítani, mérsékelni. Radikális intézkedések megtételétől a rendbontókkal szemben tartózkodtak. ²⁵³. Így az egyetem vezetősége a diákok zsidóellenes zavargásainak megfékezésénél viszonylag tehetetlen volt, ²⁵⁴. a leghatásosabb intézkedésnek, amit foganatosítottak, az egyetem ideiglenes bezárása bizonyult.

Természetesen a város liberális polgársága - főként a Délmagyarország hasábjain - gyakran emelte fel hangját a diákok zsidóellenes akciói ellen. Erre azért is jogot formálhatott, mert a város jelentős áldozatokat vállalt az egyetem Szegedre telepítésével, és ebben nem utolsósorban a zsidó polgárok pénze is feküdt.

De országosan is a liberális és demokrata ellenzék egyik legnagyobb sérelme a numerus clausus törvény volt, ²⁵⁵. mely ellen az ország közvéleményét is igyekeztek megmozgatni. ²⁵⁶. Mikor 1927-től a törvény módosítása napirendre került a parlamentben, a szélsőjobboldal és az egyetemi ifjúság kemény ellenállásába ütközött maga a kormány is. Az antiszemita tüntetések így 1927-1928-ban folytak a legnagyobb hevességgel. ²⁵⁷.

Az egyetemi ifjúság azonban nem érhetett ekkor már el olyan "sikert" rendbontásaival, mint 1920-ban. A belpolitikai viszonyok sem voltak ekkor a szélsőjobb számára olyan kedvezőek, de emellett a diákság sem volt már annyira egységes, főként a módszereket illetően. Cserne János a Csaba főtitkára 1926-ban a szegedi szervezet önállóságát bizonygatta azzal, hogy azt a központi rendelkezést sen telje-

sítették, mely tiltatkozó nagygyűlést irányzott elő a számukra. ^{258.} 1927-ben, a Szegedre érkező Klebelsberg ellen irányuló tüntetés alkalmával az ifjúság képviselői siettek kijelenteni a rektornál, hogy a szegedi egyetemi ifjúság zöme nem azonosítja magát a tüntetéssel. ^{259.} Az 1930-ban kirobbanó újabb botrányok alkalmával egy hallgató már így írt: "Nem engedheti meg a józan és dolgozó többség, hogy ez az elenyésző kisebbség munkájában őt is megzavarván, őt is diszkreditálja." ^{260.}

A nyilatkozó által becsült arányokat ugyan a későbbiek alapján túlzottnak lehet minősíteni, ^{261.} és az antiszemitizmus harcos formája végigkísérte az egész Horthy-korszakot, de a harcos antiszemita diákegység ekkor már a feloszlón is megbonlott. Az antiszemitizmust elvből elvetők feltételezhetően kevesen voltak, de jóval többen lehettek, akik a tanulást, a komoly munkát akadályozó zsidó-hecceket, atrocitásokat elítélték, vagy legalábbis nem azonosították magukat vele.

Politikai tevékenység

A szegedi egyetemi ifjúság politikai szereplése szintén alapvetően a szélsőjobboldalhoz kapcsolódott a 20-as években. Általában azonban a nyílt politikai szerep vállalása részükről viszonylag ritka volt.

Legaktívabban az 1922-es választások alkalmával kapcsolódtak be egyetemisták testületileg a politikai életbe. Ekkor már a választásokat megelőzően Ifjúsági Választási Blokk alakult, azzal az indokkal, hogy az ifjúság nem tudja tétlenül nézni a keresztény pártok közötti harcot, mely elhomályosítja a zsidókérdést, az agrárreformot és az

irredentát. Pártokhoz nem kívánnak csatlakozni, szavukat és szívüket fenntartják " egy új, szebb korszak számára" hirdették. ²⁶². Az előkészületek aztán a liberális Bárczy István elleni viharos tüntetést eredményezték, melynek során a rendőrség karhatalmilag volt kénytelen a tömeget feloszlatni. A vásárhelyi választásokon ugyanakkor három egyetemi hallgató, Róth József, Balassa József, Székely László viszont a kormánypárti jelöltek - Bethlen és Szádeczky - ellen ágáltak, és egy szocialista jelöltre gyűjtöttek szavazatot. Vásárhelyi kollégáik emiatt feljelentették őket, és igazolási eljárást kértek az egyetemtől ellenük. ²⁶³.

Jellemző vonása az egyetemi ifjúság politikai felfogásának a Horthy Miklóshoz való feltétlen ragaszkodás. A Beniczky-affér kapcsán hódoló táviratot intéztek hozzá, melyben felháborodásuknak adtak hangot a személyét ért méltatlan támadás miatt, és egyben szeretetükről és ragaszkodásukról biztosították. ²⁶⁴. Ugyancsak hódolatukat fejezte ki az egyidő után évente megrendezett Miklós-napi lampionos felvonulás.

A szegedi egyetemi ifjúságnak nem véletlenül a szegedi kurzuslaphoz, a Szegedi Új Nemzedékhez voltak jó kapcsolataik, ²⁶⁵. de nem hiányoztak a szélsőjobb prominens képviselői melletti alkalmi szimpátiatüntetések sem. ²⁶⁶.

A hallgatók az igen ritka baloldali megnyilatkozásokat kollégáik részéről merev elutasítással, és hangos felháborodással fogadták. Egy, a korban nagy port felverő eset volt Krausz János felvételének ügye, aki még középiskolás korában Gyóni Géza versét, és annak háborús tartalmát gúnyolta ki, szembeállítva azt Ady költészetével. Ezért a

Werbőczy Bajtársi Egyesülethez feljelentés érkezett Krausz volt iskolatársaitól. A bajtársak továbbították a feljelentést a Jogtudományi Kar vezetőségéhez, azzal a követeléssel, hogy Krauszt töröljék a felvett hallgatók közül. Kérésüknek eleget is tettek. ²⁶⁷. Hasonló türelmetlenséget mutat az előbb már említett, az 1922-es választások alkalmával néhány hallgató által tanúsított ellenzéki politikai tevékenységére való reagálás is. Feljelentés lett a vége egy olyan szóváltásnak is, melynek során Csonka Imre orvostanhallgató pacifista meggyőződésének mert kifejezést adni. ²⁶⁸. Egy ismeretlen kéz által írt Gömbös elleni felirat pedig alkalmat adott a zsidó hallgatók eltávolítására az egyetemről. ²⁶⁹.

Ezek az esetek jelzik, hogy egészen jelentéktelen, esetenként nem is egyértelműen baloldali megnyilatkozások is súlyos bűnnek számított az egyetemisták nagy részének szemében, melyet azonnal igyekeztek megtorolni. Ilyen körülmények között a nyílt baloldali agitáció lehetetlen volt az egyetemen. ²⁷⁰.

Irredentizmus, revizionizmus

Az irredenta megmozdulások voltak még azok az események, melyek az ifjúság nagy tömegeit tudták megmozgatni. Erre külön alkalmat nyújtottak a szomszédos országok a magyar kisebbség érdekeit sértő intézkedései vagy az ott történt incidensek. ²⁷¹. Az 1932-ben, a romániai diákszavargásokra reagáló diákgyűlésen hangzott el egy jellemző érv az irredentizmus mellett. Muraközy Boldizsár joghallgató szerint csak akkor boldogulhat az országnak az ifjúsága, ha célját eléri és bekövetkezik a revízió. ²⁷². Ugyancsak jellemző, ahogy

egy diákegyesület fő céljait összefoglalja: Célunk új, gerinces egyetemi ifjúságot teremteni, mely képes legyen a Trianon alkotta rabbilincseket szétzúzni és ezer éves hazánkat újra integer Nagy-Magyarországgá teremteni". 273.

Az ifjúság revizionizmusa mintegy mindent megoldó csodaként várta az elszakadt területek visszakerülését, állandó hangoztatása hazafias és más ünnepek alkalmával elmaradhatatlan volt, de még a hétköznapiakat is átszótta. 274.

A volt kolozsvári egyetemnek a revíziós propagandában sajátos szerepet szántak az uralkodó körök, és ezt az egyeten lényegében vállalta is. 275. A revíziós gondolat így az egyetemen különösen jó talajra talált, 276. ami viszont véleményünk szerint nem jelentett más egyetemek diákságához képest egy az egyben egy erősebb vagy harciasabb nacionalizmust. A menekült hallgatókat Trianon és hatásai kétségek nélkül közvetlenebbül érintették, de a kapcsolatot a szülőfölddel nem veszítették el teljesen, életközelségből ismerhették a kisebbségi probléma bonyolultságát, és realisabb képet alkothattak maguknak arról, mint amelyet a durván leegyszerűsítő, csak a rosszat kiemelő hivatalos és félhivatalos magyar propaganda alapján tájékozódó diákság tudott elképzelni. Egyben az együttélés lehetőségeit és bizonyos esetekben ideiglenes szükségességét is jobban beláthatta, hiszen erre helyzete, de különösen az országhatárokon kívül élő hozzátartozóinak helyzete kényszerítette is. 277.

Érdemes ezzel kapcsolatban a budapesti Új Élet diáklap körkérdésére: "Szükséges-e a kapcsolat a kientente szervezeteivel?" beérkezett jellegzetes válaszokból néhányat. 278.

felidézniük. 278. Jablonkay Géza a Turul Szövetség külügyi osztályának vezetője szerint nem és indokai közül csak egy: "nekünk szükségünk van erre a fájdalomra, hogy ébrentartsa az ittenieket is." 279. Egy másik nyilatkozó szerint az integer Magyarország eszméje nem tűri "gyilkosok kezének" elfogadását. 280. Az igenlő válaszok is általában csak korlátozott (pl. gazdasági) kapcsolatot tartanak elfogadhatónak, és általában domináló a fölény megszerzésének gondolata. 281. A viszonylag legrealisabb, bár a nacionalizmustól korántsem mentes látásmód egy menekült hallgatótól, Markovits Zoltántól származott. Markovits szerint az elszakított területek diákságának vissza kell menni szülőföldjére, mert ott van szükség rájuk, és ezzel kapcsolatban a fajok közötti békés versenyt tartja helyesnek. 282.

A fenti érveléssel és példáinkkal és példáinkkal nem azt akarjuk igazolni, hogy a menekült hallgatók között nem volt a harcos revizionizmusnak sok híve, hanem csak azt, hogy helyzetükből adódóan jelentős számban akadtak olyanok is, akik az átlagosnál mérsékeltebb álláspontot vallottak és realisabb szemlélettel rendelkeztek az irredenta kérdésében.

A szegedi egyetemi hallgatók ideológiájának néhány sajátossága

A szegedi egyetemi ifjúság ideológiájának sokrétűségét és egyben egyik sajátosságát az erdélyi hallgatók nagy száma alapozta meg. Ezt az ideológiai különösséget - mely maga is igen heterogén volt - az utókor számára elsősorban az 1922-23-ban megjelentetett Új Élet című, a SZEFHE szerkesztésében kiadásra kerülő diáklap

reprezentálja. 283. A lap elenzését a történeti irodalom egy szempontból már elvégezte. 284.

Az Új Élet programadó cikkében az egyetlen harci eszköznek a kultúrát tekinti, és azt két fronton tartja szükségesnek felhasználni: a zsidóság ellen és az irredentáért. 285. A kulturális értékeket ugyan döntően a magyar világra szűkíti le, de valódi értékeket is megpróbál beépíteni saját ideológiájának alátámasztására. Így olyan művészek tevékenységét elemzik a cikkek szerzői, mint Petőfi és Ady, Juhász Gyula, Bartók és Móricz. 286. Természetesen a cikkírók eltérő módon, de mind a saját eszmevilágukhoz adaptálva értékelik a fenti művészek tevékenységét. Például Csanády György Móricz Zsigmondról szólva az úr és paraszt szimbiózisának ideológikus képét vetíti rá az író művészi magatartására és alkotásaira. 287. "A lap rendszeresen közölte az újraéledő erdélyi irodalom termékeit", amelyek a lap színvonalát is emelték, és bizonyos közvetítő szerepet is betöltöttek ezzel a hazai irodalom felé. 288.

A cikkek szerzőinek felfogása egy pontosan nem körvonalazott faji-népi koncepció körül összpontosult, melyben a székely ember ideológikus képe is jelen volt. Ebben a képben az "úr és paraszt szimbiózisa érhető tetten", és így az a "paraszti népi kultúrát könnyen egybemoshatta az úri középosztály nemesi hagyományaival." 289. Viszont voltak határozott megnyilatkozások a parasztság, a nép irányában is. A programnyilatkozatuk egy része így hangzott: "Programunk: keresztény, magyar s első célul az erőszakosan elhanyagolt alföldi magyarság kulturális felemelését tűzi ki." 290. Fodor Gyula a Magyar irodalompolitika c. cikkében, a parasztság értékeit hangsúlyozza, új népiség megteremtését

tüzi célul, és lényegesen több törődést lát szükségesnek a falvak kulturális fejlődésével szemben. 291. A népi-paraszti kultúra irányában tájékozódók azonban "nem a polgárit akarták, nem is a forradalmi szociálistát", de igyekeztek eltávolodni az úri középosztály által képviselt kultúrától is. 292.

A SZEPHE kiadásában megjelenő diáklap tehát próbált bizonyos önállóságra is törekedni. 293. A leglényegesebb sajátos elem felfogásukban az az urat és parasztot egybemosó "székely öntudat" volt, melynek nagyrészt idegen volt az itteni diákifjúság dzsentroid szemléletű "úri" elhatárolódása a néppel szemben. Ez a sajátosság fokozta bennük a törekvéseiknek megfelelő "új" keresését, 294. melyet a "magyar megújulással" is össze próbáltak kapcsolni. 295.

A konszolidáció kezdetén azonban még kiforratlanok voltak ezek a törekvések, belőlük az út többfelé is ágazhatott, de az egyetemi ifjúság társadalmában is csak a 20-as évek második felében jelentkeztek nagyobb számban olyanok, akik részben a fenti gondolatok befogadására is, és annak komoly továbbgondolására is hajlamosak és képesek voltak.

Ellenzéki diákmozgalmak jelentkezése és jellemző vonásaik

A diákmozgalmakhoz közelálló szélsőjobboldal szembenállása a kormánnyal 1923-ban, a kormány kölcsönszerzési akciója idején vált a legerőteljesebbé. A konfliktus mélyén a nagytőkéhez való viszony rejlett, ^{296.} de szerepet játszott a két fél eltérő elképzelése az irredenta megvalósítását illetően, ^{297.} és a kormány törekvése, hogy a közigazgatási apparátust és a különböző katonai erőket tőle függő helyzetbe hozza. ^{298.} A kormány és a szélsőjobb ellentéte azonban tendenciáját tekintve "csökkenő és nem éleződő volt." ^{299.} A Bethlen és Gömbös közötti ellentét ugyanis nem lényegi volt egyrészt, ^{300.} másrészt a szélsőjobboldali szervezetek beépülve a rendszerbe a konszolidációnak számukra kedvező oldalait is felfedezték. Ellenzékiségüket ugyan teljesen nem adták fel, de a 20-as években ez az ellenzékiség sok szempontból hasznos volt a rezsim számára. ^{301.} A szélsőjobboldalnak ez a konszolidációs útja bizonyos mértékig differenciáló hatással is volt soraikon belül, néhányan közülük ellenzékiségüket új utak felé orientálódva, vagy régebbi elképzeléseiket felerősítve próbálták megújítani. A fajvédő tábor felbomlása az 1926-os választások után jelezte ezeket a szélsőjobboldalon belül végbemenő változásokat. ^{302.}

Az egyetemi ifjúság egy része, miután egyik fő sérelmévé éppen a társadalmi érvényesülési lehetőségektől való elszigetelődése vált a 20-as évek második felére, így ennek az ellenzékiségnek a már bizonyos társadalmi programot is próbálgató és "megbízhatóan magyar" eszméi számára kedvező talajt biztosított.

A diákságra a legnagyobb hatást a kurzussal már a 20-as évek

elején szembeforduló Szabó Dezső gyakorolta az évtized második felében. Szabó nem adta fel a "magyar forradalom" eszméjét, és vagdalkozásával egyre inkább magára maradván, 1923-ban megírta az "Újmagyar ideológia felé" cikksorozatot, mely a keresztény-kurzus éles kritikáját is tartalmazta. Az író nem kizárólag faji szempontból kárhoztatta a rendszert, hanem a "társadalmi bűneit" is felsorolta. A kurzus "fő bűnei" között a parasztság történelmi reprezentációjának és a földreform elsikkasztása nagy hangsúlyt kaptak.³⁰³ A parasztság kiemelkedő helye Szabó Dezső társadalom szemléletében a magyar fajiság megtartásának és megerősítésének Szabó Dezső-féle alap gondolatával függött össze. "A magyarság a magyar paraszt. Semmi sincsen már kívüle, ami magyar és mindenki, aki magyar csak általa lehet az", - hirdeti a magyar értelmiség egyes rétegeihez és az ifjúsághoz szólva, befejezésképpen pedig felszólítja őket: "Menjetek szét a falvakba. Járjatok szét a magyar paraszt között. Éljétek mindennapját, ..." ³⁰⁴. A magyarság sorsának és a parasztságnak az összekapcsolása, a faji gondolat parasztsághoz kötődése - véleményünk szerint Szabó gondolatvilágában központi szerepet töltöttek be, és hatásának fő vonulata is ebben az irányban jelölhető ki a 20-as évek közepétől. ³⁰⁵.

Az ifjúság a cikksorozat megjelenésekor nem tudta még követni Szabó Dezső újabb fordulatát. A mester és hívei között eltávolodás következett be ebben az időben, és az író ezért az egyetemi ifjúságot is erősen kritizálta szociális és "faji" vakságuk miatt. "Álltatok-e valaha a kenyerét jogosan követelő munkás mellé, hogy megítéljétek abban az esetben, ha nincs igaza? Nem soha. Mit

tettetek, tényekkel, tettekkel arra, hogy a magyar parasztság, az igazi magyarság nagy része ne pusztuljon napról-napra földtelenül ... Nem tettetek semmit ..." - hangzanak többek között az író vádjai. 306.

Szabó Dezső hatása az egyetemi ifjúság körében a 20-as évek közepétől erősödött meg újra, különösen az évtized végén, mikor újabb írásaival tovább folytatta a rendszer maró gúnnyal megírt kritizálását. 307.

Az egyetemi ifjúság ideológiájának fokozatos transzformálódását a fenti ideológiai hatások is befolyásolták, de a 20-as évek második felében kibontakozó ideológiai változások belső fejlődés eredményei is voltak. A forradalmak után létrejött, fő vonásaiban viszonylag egységes ellenforradalmi diákmozgalmakat a konszolidáció végén is még az ellenforradalmiság megőrzése jellemezte jórészt. Ideológiájukban azonban szükségszerűen jöttek létre bizonyos hangsúlyeltolódások, kisebb változások, melyek az alapvonások megtartásával az átalakulás és az egység megbomlása felé is mutattak.

Az ifjúság nacionalista, antiszemita és ellenforradalmi jelszavai nem változtak lényegesen, de ezek a konszolidáció körülményei között, és a diákság rendezettebb helyzete miatt is egyre üresebbnek, tartalmatlanabbnak érződtek, nagyrészt csak hangoskodás volt, és csak az antiszemitizmusuk jelentett tettekben is megnyilvánuló aktivizáló erőt. 308. A diákvezérek nem tudtak olyan új, a konszolidációs körülményeknek és a diákság törekvéseinek megfelelő világnézetet nyújtani, mely tartalommal tölthette volna meg a szervezeti kereteket. Ezt a hiányt már 1924-ben

jelezte a MEFHOSZ egyik vezetőségi tagja, Gulyás Béla, és a hiány okát abban látta, hogy a hallgatóság műveltségben felkészültebb rétegei idegenkednek az egyesületi élettől, és ritkán lesznek belőlük diákvezérek. 309.

Pár évvel később Jambrekovich László már egyenesen tiltakozik az ellen, hogy a magyar egyetemi ifjúság típusa a "politikusok gesztusait leső és beszédeit kritizáló, szónokló diákvezér." Szerinte a "diákoknak nem jósvádájú kollégájuk a vezérük, de a professzorok, akiknél dolgoznak." 310. Ez az állásfoglalás ugyan nem tekinthető általános érvényűnek, 311. de a szakmai-tanulmányi előrehaladás előtérbe kerülése a hallgatók egy részénél mégis konstatálható.

Az ellenzéki jellegű törekvések a diákság körében részben ennek az ambíciózus diáktípusnak a részéről indultak ki, 312. és ez a törekvés - nem véletlenül - a régi önképzőköri jellegű diákegyesületeket is magában foglaló MEFHOSZ-hoz és annak tagegyesületeihez kapcsolódott.

Az ifjúság "küldetéstudata" megőrizte jellegzetes szerepét és ellenforradalmi vonásait, de az ifjúsági öntudathoz kapcsolódó nemzedéki ellentét új, lényeges alapot és indokot talált az elhelyezkedési nehézségek okozta társadalmi méretű problémájában. Már 1925-ben hangot adtak ennek a problémának az ifjúság szószólói, 313. de a későbbiekben egyre inkább központba került ez a kérdés, annyira, hogy a 30-as évek elejére már állandóan napirenden volt, és az ifjúság egyik fő társadalmi követelésévé vált. 314.

Ez a követelés elsősorban az álláshalmozók ellen irányult ugyan, de hozzájárult nagymértékben ahhoz is, hogy

a nemzedéki ellentét új és egyre dominánsabbá váló alapszint kapott a legnagyobb mértékben a fiatalságot sújtó értelmiségi munkanélküliség révén. 315.

A generációs probléma elmélyülését elősegítették a korábban is fennálló politikai eltérések fiatalok és öregek között. A politikai eltéréseket leginkább hangsúlyozó irányzat az ifjúság gyökeresen újnak és magyarnak feltüntetett ellenforradalmiságának szembeállítására volt a dualizmusban nevelkedett, a forradalmakból semmit nem tanuló politikai vezető gárdával. 316. Ez az irányzat erős fasiszta vonásokkal rendelkezett, és tulajdonképpen egy "nemzedéki őrsváltást" sürgetett.

A politikai szembenállás a politikai vezető réteggel szemben más diákoknál viszont elsősorban egy meghatározatlan "új" keresését jelentette, mely a multnak és a mának a tagadásából próbált kiindulni, pozitívként a "magyarság" kritériuma hangsúlyozódott ki, mely viszont a forradalom és progresszív irányzatokkal szemben fogalmazódott meg. 317. Ennek az álláspontnak megfelelően a határozott irányzattá válás, a célok konkretizálása nagyon nehezen sikerülhetett és szükségszerűen azt az elemet erősítette fel, melybe kapaszkodhatott; a "magyarság" nacionalista gondolatát. 318.

Ezzel az ifjúsági "misszió" elképzelés is új hangsúlyt kapott, melyet fokozottabban kapcsoltak össze azzal a gondolattal, hogy az ifjúság nemcsak a pártérdekeken, hanem az osztályérdekeken is felül áll. 319.

Mindezekből láthatjuk, hogy az itt részletezett időszakban a kereteket még döntően az egyetemi ifjúság forradalmak

után kialakult ellenforradalmi nézetei biztosították. A rendkívül bonyolult ideológiai zűrzavarban volt viszont néhány új elem is, (a komoly tanulmányi munka vágya, az elhelyezkedési problémák tudatosodása, mint társadalmi probléma), melyek elősegítették, hogy az ifjúság igényesebb elemei megpróbálják ezt a keretet részben új tartalommal is megtölteni.

A kiűtkeresés az ifjúság egy részénél ekkor már nyilvánvaló volt, és a "fiatal értelmiség elégedetlensége elég társadalmi feszültséget halmozott föl egy politikai ellenzéki mozgalom kialakulásához".³²⁰ A különböző elképzelések kusza keveredésében meghatározóak voltak voltak ugyan a továbbiakban is az ellenforradalmi ifjúság mentalitásának főbb vonásai (nacionalizmus, faji megközelítés, antiliberalizmus, az ifjúság szerepének eltúlzása stb.), de ez az ideológia tartalmazott olyan elemeket is, melyek a baloldal irányában üthettek részt az ellenforradalmi burkon, és kezdetben viszonylag kevés rombolással tehettek lépéseket ebben az irányban.

A szociális jelszavak - nagyrészt demagóg jelleggel - korábban sem voltak idegenek az egyetemi ifjúság részéről. A forradalmak bukását követő konjunktúrájukat ugyan apály követte, de időszakonkénti hangoztatása később is megmaradt. A komoly közeledést az elnyomott osztályok felé erősen akadályozta a középosztályi szemléletet őrző, felülről mesterségesen is erősített "úri tartás". Az ifjúság ellenzéki élcsapatának egyik támadási célpontja éppen ez a kasztszellem volt.³²¹ A megváltozott felfogást mutatja Asztalos Miklós egy írása is, melyben derűlátással írja: "Az új ifjúság testvérének érzi fizikális nagyközönsége valamennyi tagját, ...

elődei osztálygőgjét levetette már." 322. A legtisztábban látó kevesek addig a felismerésig is eljutottak, "hogy a diplomás ifjak túlnyomó többségének osztályhelyzete nem különbözik a munkás és paraszt ifjúság osztályhelyzetétől." 323. Mások még csak a szociális részvét etikai szempontú követelményét vallják, de itt sem hiányzik az erős fogalmazás: "aki részvétlenül elmegy az alsóbb néprétegek nyomora mellett, nem érdemli meg az ember nevet". 324.

A legradikálisabb hangok a rendszerváltozás szükségességét is hangsúlyozták, 325. de a korszakban ez ritka kivételnek számított. Inkább az volt a jellemző, ahogy Kertész Dániel fogalmazott, aki alapjában végrehajtott megújulásról írt, melynek a "földi és népi adottságokon" kell alapulnia. 326.

Ezek a kiragadott idézetek és gondolatok jelzik a diákság mozgolódását, az új keresését, de az irányzatok sokféleségét, kiforratlanságát is. Akkor is új jelenségként foghatjuk fel a főiskolai ifjúságnak a megnyilatkozásait, ha az általuk hangoztatott gondolatok mélységét, megalapozottságát próbáljuk vizsgálni. A töreikvéseiknél nagyobb hangsúly kapott az elméleti munka, a magyar társadalmi problémák differenciáltabb vizsgálata, 327. míg korábban általános volt a sorsproblémák leegyszerűsített, frázisszerű elintézése a diákság részéről. A hallgatók egy része ekkor kezdett valóban testközelségbe kerülni a parasztsággal, és ekkor hangzott el a "tanuljatok népet a néptől" jelszava is. 328.

Mint láttuk megkezdődött az addigi diákéletmód, mentalitás megkérdőjelezése is. 329. A hagyományos értelemben radikális vagy liberális kezdeményezések azonban ritkák

és viszonylag rövid életűek voltak. 330. A vallásos indítatású kezdeményezések is ekkor kezdtek szélesebb, bár még túl általános szociális érdeklődést felmutatni, de nem hiányzott a magyar világot meggyőzéssel megváltani akaró optimizmus sem. 331.

A diákság szociális érdeklődésének fő tárgya a parasztság volt. A munkásosztály emlogetése ugyan nem maradt ki teljesen az ideológiai megnyilatkozásokból, de a parasztság az, amelynek problémáival ténylegesen is foglalkoztak. 332. A parasztság középpontba kerülésének több oka is volt, ez már már önmagában a Szabó Dezső által felállított tétel "parasztság = magyarság" elfogadásából és vallásából is következett. Ebben az irányban hatott a faji szemlélet és a nacionalista kiindulási pont is, a magyarság megtartásának és megújításának vágya, 333. mely a faji és a szociális gondolatot próbálta egyesíteni. 334. A merev elhatárolódás a szocialista és a forradalmi munkásmozgalommal szemben, mely az ellenzéki diákmozgalmaknál határozottan enyhült ugyan, de még mindig erősen kísértett, jelentősen megnehezítette a munkásosztályhoz való közeledést.

A parasztság felé fordulásnak azonban általános társadalmi okai is voltak. A polgári átalakulás befejezetlensége ugyanis a parasztkérdést tette a magyar társadalomfejlődés fő kérdésévé annak ellenére, hogy az osztályfrontok fő vonalai nem itt húzódtak. 335. A rendszer hivatalos tényezői is gyakran tettek gesztusokat a forradalmakban is "vértlen" parasztság felé, ami viszont éles ellentétben állt a parasztság politikai képviselőjének és a radikális földreform elsikkasztásával.

Lég egy közös jellegzetessége volt a formálódó ellenzéki diákcsoportosulásoknak, melyre röviden ki kell térni. A kultúrának törekvéseikben nagy jelentőséget tulajdonítottak, és kibontakozásukban nagy szerepet kaptak a magyar népi kultúrát magukba építő művészeti irányzatok és különösen a szépirodalmi hatások. Szabó Dezsőről már esett szó, mellette az élő írók közül Lóricz Zsigmond élvezett viszonylag nagy népszerűséget az egyetemi ifjúság körében, amit az író 25 éves írói jubileuma alkalmából rendezett ünnep is demonstrált 1927. tavaszán. 336.

A diákság ideológiájában és ellenzéki mozgalmaiban sajátos és kiemelkedő szerep jutott Adynak. Már az is ellentmondásos volt, hogy az egyetemi ifjúság által gyakran szidalmazott Galilei Körrel jó kapcsolatban lévő, és a forradalomhoz vezető utat igenlő Adyt az ellenforradalmi mentalitású fiatalság nem utasította el. 337. A hivatalos irodalompolitika ennél következetesebb álláspontot foglalt el, bizonyos esztétikai értéket elismerve, a dekadens és erkölcstelen életmódot és a progresszivitást támadták Ady személyében. 338.

A 20-as évek második felében az Ady-körüli viták újabb fellángolásakor az ifjúság is erőteljesen bekapcsolódott az "ezer diák Ady-estje" megrendezésével. 339. Az egyértelmű kiállítás ellenére is fontos leszögezni, hogy az ifjúság Ady-képe nem volt teljes, költészetét inkább érzelmileg élték át, gondolatilag kevésbé volt mély a hatása köztük. 340. Ennek ellenére a demonstráció nemcsak az Ady melletti kiállást erősítette, hanem a magyar sorsproblémák felvetésével, 341. és az ünnepély országos jellege révén az ellenzéki mozgólódások egymásra találásának biztosításával fontos határkövet jelentett az ellenzéki

diákcsoportosulások közötti kapcsolatok kialakulásában és irányzatuk megerősödésében. 342.

Az Ady-est szervezői között ott voltak a Sarló és a BMT képviselői, a résztvevők között Pécsről a Batsányi János Kör. 343. Szegedről is népes diákküldöttség vonult fel Juhász Gyula vezetésével, 344. és a szegedi Bethlen Gábor Kör is képviseltette magát több taggal, az akkor már körü elnök, Buday György vezetésével. 345.

II. rész

A szegedi egyetemi Bethlen Gábor Kör

1. fejezet. A BGK tevékenysége 1928. március 20-ig

Működés Buday köri elnökké választásáig

A szegedi egyetemi Bethlen Gábor Kör³⁴⁶ még 1902-ben Kolozsvárott alapították, tehát az egyetem egyesületei között régi multra tekinthetett vissza. A Szegedre költözés után, már 1921-ben újjáalakult,³⁴⁷ Döntően erdélyi származású hallgatókat tömörített, de az ugyancsak menekült hallgatókból álló SZEFE³⁴⁸-vel szemben nem tagolódott bele egy hierarchikusországos szervezetbe, hanem a többi Bethlen Gábor körtől függetlenül működött, és vallásos alapon református hallgatók lehettek tagjai. Taglétszáma az 1922/23-as tanévben 150 fő volt,³⁴⁹ ami a többi egyesülethez számítva jelentékenynek számított. Kezdeti működéséről nagyon kevés híradás maradt fenn, az is csak az első (1921/22-es) évről,³⁵⁰ ami alapján feltételezhető: elsősorban csendes, szerény köri munkáról lehetett szó,³⁵¹ mely elsősorban a legszükségesebbekre, a nyomorenyhítésre szorítkozott.³⁵²

Mindenesetre csak 1925-től vannak újabb adataink a kör munkájáról, mely 1924. végén újjáalakult.³⁵³ Ettől kezdve a kör tevékenysége már bizonyos megélénkülést mutatott.³⁵⁴

Az év végén (1925-ben) megtartott tisztújító közgyűlésen Suba Károly joghallgatót választották meg elnökké és Csőgör Lajost alelnökké.³⁵⁵ Suba Károly köri elnökké választásának és két közvetlen munkatársának, Csőgör Lajosnak és különösen Jancsó Bélának a hatására hangsúlyt kapott az Ady-Móricz-Szabó Dezső nevével

fémjelezhető eszmei irányzat. 356. A Szegedre már a társadalmi kérdésekben bizonyos tájékozottsággal érkező Csögör visszaemlékezése szerint a körben lehetett szociális kérdésekről is tárgyalni, de általában a diákság teljesen tájékozatlan volt a társadalmi viszonyokat illetően és nem is érdeklődött a szociális problémák iránt. 357.

A társadalmi kérdések felé való orientálódást viszont elősegítette az is, hogy Bakó László, református lelkész személyében olyan díszelnöke, és egyben a szegedi református egyház részéről fő "irányítója" volt a körnek, aki nemcsak nem gördített akadályt az ilyen irányú kibontakozás elé, de bizonyos határokig mindenképpen támogatta is egy intenzívebb és szélesebb alapon nyugvó kör munkát. 358.

Ennek a támogatásnak a jelentőségét azért is ki kell emelni, mert a BGK sem nélkülözhetette a külső anyagi segítséget, s a később bekövetkező, új orientációjú szervezkedésüket a rugalmas egyházi vezetés nem próbálta meg támogatása fejében az általa helyesnek ítélt eszmei keretek között tartani. Sőt támogatásuk a kör élet megélénkülésével még fokozódott is, ami kifejeződött abban is, hogy a körrel rendszeresen közöltek híreket, vagy hirdetéseket, és a kör tagjainak publikálási lehetőséget is biztosítottak alkalmanként a helyi református lapnak, az Egyházi Híradónak a hasábjain. 359.

Buday György személye és kör elnökké választása

A kör életében a döntő változást Buday György elnökké való megválasztása jelentette 1927-ben. Buday 1907-ben,

Kolozsvárott született, édesapja Buday Árpád, az egyetem régészeti tanszékének professzora volt. Kolozsvárról 1924. szeptemberében költöztek Szegedre, és Buday György itt fejezte be a gimnázium 8. osztályát, de az érettségit csak késve tudta letenni. Ezért az 1925/26-os tanévben az egyetem jogi karára csak rendkívüli hallgatóként iratkozhatott be, és csak 1926/27-től rendes és újra első éves hallgatója a karnak. 360.

Budaynak egészen fiatal korától művészi ambíciói voltak - 17 éves korában már kiállítása is volt -, a jogi karra a körülmények kényszerítő hatása alatt iratkozott be. Így tanulmányainak az egyetem jogi karán másodlagos jelentősége volt.

Szegeden eleinte nehezen találta a helyét, és ezért is gyakran sétálgatott művészi élményeket gyűjtve, és eközben ismerkedni kezdett Szeged környékével is. Már ekkor fel is fedezte a parasztság - az erdélyihez viszonyítva is - nagyfokú magárahagyatottságát, a nagy társadalmi távolságokat. 361.

Buday első egyetemi éve alatt tanulmányozta a szocializmus ideológiáját is, és ennek eredményeként pályamunkát is készített "A szocializmus államtanából". 362. A "Magyar fa sorsa" jelíget viselő pályamunka 363. a bírálólat alapján viszonylag széleskörű tájékozottságot mutatott a témakörrel, de nagyon valószínűen nem az eredeti források, hanem jórészt a kritikák, ismertetések alapján. Ezt tükrözi az etikai szempontú megközelítés is, mely a szocializmus kritikájában is megmutatkozik. E szerint a szocializmus megvalósítása "a mai szabású emberekkel utópia", és különösen a proletariátust nem tartja alkalmasnak olyan mértékű

altruizmusra, melyet a szocializmus realizálása megkívánna.

A pályamunka tehát a szocializmus alapeszméinek meg nem értését mutatja, de azt a nagyfokú érdeklődést is, melyet Buday az emberiség döntő problémáinak megoldási lehetőségei iránt tanúsított.

Buday egyetemi diáktársai között régi ismerősre is talált, Jancsó Bélára, akivel a kolozsvári református kollégiumban együtt voltak diákok. Nem jártak ugyan egy osztályba, (Jancsó idősebb volt Budaynál), de a hasonló szemléletük és mindkettőjük agitációja már ekkor ismeretségi viszonyt teremtett közöttük. 364.

Az ismeretség felújítása Szegeden barátsággá mélyült, 365. és a barátkozás, ismeretség a BGK más tagjai felé is kiszélesült. Ez a barátság és a körben betöltött egyre fokozódó szerep vezetett végül Buday körüli elnökké választásához. 366.

A megválasztás tulajdonképpen a Szegedről távozni készülő Suba Károly, Csőgör, Jancsó és még néhány körüli tag Budayval folytatott megbeszélésén dőlt el, ahol megállapodtak elnökké választásában, és ezekkel a szavakkal biztatták: "rajta áll, hogy csinálj belőle valami becsületes, értékes dolgot." 367.

A kör életének átalakítása

Választásuk nagyon szerencsésnek bizonyult. Buday személyében kitűnő szervezőkészségű, céltudatos és rendkívül agilis hallgató került elnöki pozícióba, aki a realitásokat is nagyon taktikusan figyelembe tudta venni. Buday a kör életét már kezdetektől lényeg-

gesen átalakította, működését szélesebb alapokra helyezte, intenzívebbé tette, és tudatosan a társadalmi és szociális problémákra terelte az érdeklődést.

Első dolgai közé tartozott, hogy az egyetem hallgatóit nyilvántartó Questurában kiírta az összes református hallgató nevét és címét, és a kör nevében felszólította őket a Bethlen Gábor Körbe való belépésre. 368. Ezzel az addig túlnyomóan erdélyi származású hallgató mellé szép számmal sikerült toboroznia alföldi illetőségű hallgatókat, és természetesen a kör taglétszámát is növelni. 369.

A kör életének fellendítésére a külső anyagi támogatást is nagyobb mértékben próbálta biztosítani, és ezért intenzív propagandát fejtett ki az Egyházi Híradó hasábjain. 370. Az így nyert támogatás ugyan nem lehetett túl jelentős, de egy szerény körű könyvtár megalapozását például elősegítette. Még 1927-ben sikerült szintén a református egyház segítségével a kör számára hivatalos helyiséget kapniuk. 371.

Buday az egyetemi hallgatói egyesületekben szokásos rendezvényeket - mint pl. teaestek, vallásos vagy hazafias ünnepélyek - igyekezett intenzívebbé tenni, és ezeket is alkalomszerűen felhasználta saját nézeteinek, célkitűzéseinek propagálására. Az évről-évre megrendezett reformáció-ünnepélyén pl. egy alkalommal azt hirdette, hogy a protestáns ember életfeladatait túl a templom és iskola falain a külső társadalmi életben is százszázalékosan kell érvényesíteni. 372. Más alkalommal a magyar protestantizmus elerőtlenedésének fő okát abban látja, hogy vezető rétegei elvesz-

tették a néppel való szoros kontaktust, és hirdeti, hogy ide kell visszatérni. 373.

A hagyományos rendezvényekhez képest lényegesebbek az új típusúak: a könyvismertető délutánok, és még inkább az előadással egybekötött vitaestek.

A könyvismertető délutánok rendszeres, hetenkénti programot jelentettek, az ismertetett műveket meg is beszélték az ismertetés után. Az ismertetett művek eleinte többnyire vallásos tárgyúak voltak, de alkalmat adtak egyben a társadalmi problémákra való kitökintésre is. Így például ismertették Szabó Dezső: A protestántizmus problémái c. művét. 374. Az ismertetésekkel nem a művek elolvasását akarták pótolni, hanem inkább az elolvasásra ösztönözni, vagy a már mások által is elolvasott művel kapcsolatban az átgondolásra ösztönözni. Tomori Viola visszaemlékezése szerint Szabó Dezső, Móricz és Ady műveit az új tagok "valóságos kötelező olvasmányként" kapták kölcsön. 375. Később ezeken a szemináriumszerű délutánokon modern külföldi és magyar írók társadalmi konzekvenciákat is tartalmazó alkotásaival ismertették meg a hallgatókat. 376. Időnként ismeretterjesztő szinten tudományos jellegű művek is terítókra kerültek, 377. de sort kerítettek az Előőrs c. hetilap ismertetésére is. 378. A könyvismertető délutánok rendszeres, minden évben folytatott tevékenységgé váltak a körben.

A csendes belső munka jellegét öltő könyvismertetésekhez képest a vitaestek jóval nagyobb nyilvánosságot élveztek. Ezekre ugyanis egyrészt jellemző volt, hogy bárki díjtalanul részt vehetett rajta, és az előadások után szintén bárki hozzászólhatott a jelen-

levőkből. Emellett a vitaestek előadójának és különösen témájának szerencsés és tudatos megválasztása, megfelelő propagálása által ^{379.} a későbbiekben nemcsak helyi, hanem országos viszonylatban is ismertté vált a mozgalom.

Az első vitaestet Varga Sándor, a szegedi egyetem volt bölcsészhallgatójának előadása nyitotta meg 1927. október 23-án. Az előadás a német diákság munkájáról szólt, de az előadást követően - érthetően - a magyar diákság problémáira terelődött a szó, ^{380.} ami elősegíthette a jelenlevő hallgatóságban a saját problémáinak tudatosodását.

A második vitaestet Joó Tibor bölcsészhallgató, a Bethlen Gábor Kör akkori főtitkára tartotta 1927. december 2-án "Kísérlet Ady megértésére" címmel. Buday megnyitójában az Ady melletti nyílt hitvallás időszzerű és szükségszerű voltára mutatott rá. ^{381.} Az előadó ugyan ezzel ellentétes véleménynel zárta az előadását, ^{382.} de a vitaest végső kicsengése a költő megítélése szempontjából kedvező lehetett, amit mutat, hogy az esteen résztvevő Juhász Gyula - mintegy az est záróakkordjaként - köszönetet mondott az ifjúságnak a szép megemlékezésért. ^{383.} A mintegy fél-év múlva megrendezett országos Ady-ünnepélyen való részvétel tehát a BKK több tagja részéről nem előzmények nélkül történt.

A kör belső életét nemcsak a fenti új módszerek és az addigiaknál határozottab ideológiai megnyilatkozások formálták, hanem egy olyan szervezet létrehozása is, melyre röviden a rugalmasság és nyitottság volt

a jellemző.

A különböző munkaágakban - melyek köre később jelentősen bővült - mindenki képességei, érdeklődése szerint vállalkozott részt, és munkaintenzitása is egyéni hajlamaihoz, vágyihoz igazodhatott. Itt rejlik a titka annak a sokoldalú munkának, melyet a későbbiekben végeztek és annak is, hogy jelentős mértékben eltérő felfogású embereket tudott Buday a közös cél érdekében mozgatni. Természetesen a vezetőség nemcsak a lehetőségek kiszélesítésével próbálta a köri munkát felfűzteni, hanem hatékony szervező-irányító tevékenységével is. A vezetés azonban egyáltalán nem az alá- és fölérendeltségi viszonyokon alapult, hanem a jó személyes kapcsolatokon keresztül vált hatótényezővé. ^{384.}

A tisztségek betöltése a körben is más értelmet kapott, mint általában más egyetemi ifjúsági egyesületekben. Nem egy pontosan meghatározott és nagyrészt adminisztrációban kimerülő tevékenységet jelentettek ezek a tisztségek, hanem a tisztséget betöltő személytől függően több-kevesebb, de tényleges munkát, mely a legkülönbözőbb munkaterületeken érvényesülhetett, és emellett a konkrét funkcióhoz kapcsolódó, de az előzőekhez képest gyakran csak másodlagos jelentőségű speciális tennivalókat.

Buday távol állt korának attól a diáktípusától, melyre a nagyfokú világnézeti merevség, faji és felekezeti türelmetlenség volt a jellemző. Ez a kedvező tulajdonsága szintén rányomta a bélyegét a kör fejlődésére, annak ellenére, hogy jogosan feltételezhetjük; ezen a ponton azokra lehetett hatással, akik hasonló nyitottságra hajlamosak voltak. Ennek a jelentőségét

azért szükséges kiemelni, mert egyrészt így nagyobb lehetőség nyílt külső kapcsolatok kiépítésére, másrészt ez a nyitottság az adott társadalmi rendszerben, a későbbi munkán keresztül - és itt megint csak a kör egy részére kell gondolnunk - a továbbfejlődést determinálta.

Még egy fontos elvet kell megemlíteni, mely a mozgalomnak az egyik kiindulópontját jelentette. A könyvekből szerezhető papíros ismeretekkel, "vértelen teóriákkal" szemben a való élet ismeretének a hangsúlyozása.^{385.}

2. fejezet

A Gesztelyi Nagy László-féle vitaest és a tanyamozgalom megindulása

A vitaest és az Egyesületközi Értekezlet

Az 1928. március 20-án megrendezett vitaest, melynek címe "A jövő magyar intelligencia és a tanyakérdés" volt, a parasztság, a tanyakérdés problémája mellett éppen a társadalmi valóság megismerésének fontosságára - úgyis fogalmazhatnánk, hogy a megismerés addigi alapvető hiányosságaira - hívta fel a figyelmet. ^{386.}

Buday megnyitó beszédében a vitaest megrendezésének indítékait ismertetve kiemeli: "milyen óriási jelentőségű egész magyar fajtánk jövője szempontjából a számszerűleg, fajilag és gazdaságilag egyaránt legfontosabb társadalmi rétegünk [a parasztság] romlásra menő viszonyainak javítása és valami egészséges új rendszer segítségével való megerősítése." ^{387.} Ezt a felismerést "az új magyar ideológia" szükségszerű folyamányának tartja,

melyet az ifjúság is egyre szőleesebb körben vall,,"s mely szerint a magyar faj sorsa szorosán egybeesik, sőt azonos a magyar falu és tanya parasztságának sorsával, s amely szerint fajtánknak saját hazánkban való fokozottabb szerephez jutása és regenerálódása csak a színmagyar parasztság lelkének és vérének mai uralkodó osztályainkba való erős befolyása útján képzelhető el."388.

A vitaest előadója, Gesztelyi Nagy László, 1922-től a Kecskeméti Mezőgazdasági Kamara igazgatója, hivatalánál fogva is szakértője volt a tanyakérdésnek, és a kor mezőgazdasággal foglalkozó politikusaihoz képest igen fontosnak tartotta a tanya problémáival való foglalkozást. A megoldást mindenképpen az adott rendszerben kereste, de a bajok, a nyomor tényeinek elkenődése, szépítőse nem volt jellemző rá.

Ezt előadása is bizonyította, melynek során a városi körülményekhez szokott hallgatóság számára megdöbbentő adatokat tárt fel a tanya egészségügyi, kulturális, gazdasági és szociális nyomoráról.

Az előadás utáni vita elsősorban a segítség szükségességét hangsúlyozta, és a segítség lehetőségeinek, módszereinek problémája körül mozgott. Szempontunkból az ifjúság részéről elhangzottak a lényegesebbek. Paraszkey Gyula, a NEFHOSZ szegedi csoportjának elnöke, aki már korábban is szimpatizált a BGK új törekvéseivel, 389. azt javasolta, hogy a BGK engedje ki a tanya-ügyet a maga kizárólagos hatásköréből, és az egyetlen összes ifjúsági egyesületeinek vezetőiből álló értekezleten beszéljék meg a teendőket. 390. A javaslatot Buday zárószavában "szíves örömmel" elfogadta. 391.

A vitatest lefolyásából úgy tűnik, mintha az előre megírt forgatókönyv alapján zajlott volna meg, ami arra utal, hogy megrendezésével nemcsak egy érdekes előadást akartak nyújtani a hallgatóságnak, hanem a kedvező alkalmat akarták felhasználni a tanyamozgalom megindítására.

Az Egyesületközi Értekezlet már április 17-én össze is ült a NEFHOSZ, a Turul, a Katolikus Diákszövetség és természetesen a BGK delegátusainak részvételével. Buday itt újra kinyilvánította készségét, hogy az általuk felvetettek továbbviteléhez örömmel járul hozzá. Ez után Joó Tibor ismertette a BGK állásfoglalását. Ebben 392. hangsúlyozza a vállalt feladat jelentőségét a magyarság szempontjából. Három feladatot jelöl meg: az adatgyűjtést, a városiak iránti bizalom felkeltését a tanya népében és a helyzet konkrét orvoslását. Erre alkalmasnak tartja az egyetemi ifjúságot, és elsősorban a lelkes, áldozatkész munkát látja a fő követelménynek minimális formalitással egybekötve. A BGK szívesen adja át a munkát, de vele a felelősséget is az egész ifjúságnak. Egyben hangsúlyozza a kör elkötelezettségét is, és hogy ők a vállalt munkát mindenképpen folytatni fogják. Őszinte örömkre szolgálna, "ha az egész ifjúság kebelében, mint az egyetem munkája része fejthetnők ki tevékenységünket." - fejeződik be a BGK memoranduma. 393.

Ezután Hübner József, Szeged népművelési titkárának és Tar József a szegedi Gazdasági Egyesület igazgatójának előadása következett. Mindkettő elsősorban kulturális területen látott lehetőséget az ifjúság bekapcsolódására a tanyai lakosok segítségével. 394.

Felszólalásuk után Paraszkay egy négyes bizottság felállítását javasolta, és 1928. szeptemberétől a tényleges munka megkezdését. A bizottság azonnali felállítása ellen Reydon, a Turul képviselője szólalt fel, és egyuttal az értekezlet elhalasztását kérte az idő miatt, hozzátéve, hogy mielőtt határozná, szeretné a terveket a Turul Szövetség vezérségével ismertetni. 395.

Az értekezlet végül egy tanyabizottság kiküldését határozta el a fenti egyesületek részvételével, mely egy hónapon belül köteles jelentést tenni, és a delegátusok neveit még április 21-ig közölni. 396. A határozat ellenére egyedül a MEFHOSZ nevezte meg képviselőjét, a Turul Szövetség és a Katolikus Diákszövetség nem, és így az akció további egyesületközi, intézményes folytatása zsákutcába futott, 397. tehát lényegében formalitásokon az egyesületek merevségén bukott meg.

Ezek alapján úgy tűnhet, az Egyesületközi Értekezlet és a tanyamozgalom kiszélesítésére tett kísérlet a többi egyesület bevonásával semmi eredményre nem vezetett. Szerepe mégsem jelentőség nélküli. Ugyanis az elvi megállapodásra hivatkozással Budayék részéről nagyobb lehetőség nyílt - és ez különösen a későbbiekben érvényesült - a BCK-án kívül álló, de a tanyai munkában résztvenni kívánó egyetemisták bevonására, és a velük való közös munkára. Másrészt pregnánsan érzékelteti a BCK meginduló tevékenysége nem öntúllú volt, és Buday célkitűzéseit nem befolyásolta más diákvezetőknel gyakorta tapasztalható "egyesületi sovinizmus, hanem magát a munkát, a tanyai nép felemelését tartotta mindenekelőtt fontosnak. 398.

A tanyamozgalom kezdeti szakasza

A mozgalom ekkor még jócskán tartalmazott illúziókat is. Buday egy cikkben fejti ki, mit vár és milyen céljai vannak a tanyamozgalom megindításával. 399. Ebben az írásban konstatálja a középosztály és a parasztság közötti nagy "lelki" távolságot, és az új nemzedéknél hasonló tendenciát lát. Itt külön is kiemeli, hogy az intelligenciában a felelősséget tudatosítani kell, az együttérzést a parasztsággal szemben fel kell kelteni. Fontosnak látja azt is elmondani, hogy "az egyetemi ifjú ne úgy próbáljon közeledni a paraszthoz, mintha leereszkedne hozzá, hanem úgy, mintha eddig soha nem látott testvéréhez menne, és beszéljen vele minél többször, minél nagyobb szeretettel." Ezekben a gondolatokban és a Gesztelyi-féle előadás megnyitójában már idézett szavaiban nem nehéz felfedezni Szabó Dezső hatását. Budayék célja azonban nem egy ideológia hirdetése, hanem az ideológia erejével tettek-re sarkallni, közvetlen munkát akartak, a tanyát közelről akarták tanulmányozni, és viszonyaik alapos megismerését is célul tűzték ki. Ószinte szándék esetén maga az alapos, objektív megismerés elegendő lehetett ahhoz, hogy Szabó Dezső ideológiájának egyik fontos tartópillérét a romantikus parasztmítoszt rombadöntse, és ez, a legtöbb esetben ettől az ellentmondásos nézetrendszertől való távolodást is eredményezett. Tehát nagyon sok múlt az, hogy a meghirdetett lelkes programot milyen mértékben követik tettek is.

A fenti cikk gondolatainak másik jellegzetessége, hogy csak mérsékelten ellenzéki. Bírálja ugyan az iskolarendszert, mely nem segít egyáltalán az intelligencia és a

parasztság közötti szakadék áthidalásában, de hozzá is teszi; " a mi feladatunk nem lehet más, mint kiegészíteni igyekezni az iskola munkáját." "Nem statisztikák gyűjtése, törvényjavaslatok készítése vagy törvények kritikája a cél" - folytatja lejjebb - "Mindezeket hivatás-szerűen elvégzik illetékes és tudós szakemberek." 400.

A falu és a város, a paraszt és az intelligencia kiegyenlítését célul tűző mozgalomból ezek alapján hiányzott más ellenzéki diákmozgalmakra jellemző avantgarde jelleg, az ellenzéki színezet, 401 sőt a hagyományos konzervatív gondolkodásmód célkitűzéseinek is megfelelt. 402. A mozgalom későbbi útját és Buday óvatos, körültekintő taktikai húzásait ismerve - a mozgalom távlati célkitűzéseinek szempontjából - azonban egyelőre korainak látjuk a fenti megállapítások maradéktalan elfogadását.

Az egyetemi ifjúság már a vitaestet követően rendezett tanulmányi utakat a szegedkörnyéki tanyákra. 403. Buday egy későbbi összefoglaló cikkében 404. az első vidéki utakat inkább ünnepélyes jellegűnek mondja, különösen az 1928. március 18-án Békéscsabán, és az ugyanabban a hónapban rendezett gyomai kirándulásukat. 405. Ezek az utak is szolgáltak viszont tanulsággal, az ünnepélyesség nem hozta, és nem is hozhatta létre azt a

kívánt közvetlen kapcsolatot a parasztsággal, 406. melyet Budayék az akció egyik fontos alapjának tartottak. Így ez a fajta módszer hamarosan háttérbe is szorult. 407.

Az ismerkedés során a nehézséget többek között az okozta, hogy a parasztság teljesen érthetően bizalmatlanul fogadott minden városi és különösen "úri" közeledést, hiszen a kapcsolat addig (a parasztság szempontjából) elsősorban adót, választásokat ill. a városi bürokrácia útvesztőibe való kerülést jelentette. Ebbe a falba az egyetemisták is beleütköztek vidéki útjaik során, és eredményt - vagyis bizalmat és közvetlen kapcsolatot - kerülő úton tudtak elérni. Nem egyszer valamilyen ürügygel (pl. rajzolgatás, fényképezés, népdal gyűjtés stb.) tudtak a tanya lakóival kapcsolatba kerülni, és csak több alkalommal való találkozás után alakult ki olyan viszony közöttük, mely a további munkát lehetővé tette. 408.

Ez a módszer nagy kitartást és valóban őszinte segíteni akarást feltételezett, és követelt meg a tanyákat járó egyetemistáktól, és ezért sokan le is morzsolódtak közülük, s így ez egyfajta szűrő szerepét is betölthette. A kezdetben hetenként rendezett utak - melyek még nyáron folytak 409. - intenzitásában és rendszerességben vissza is estek. Sőt Buday 1929. február 15-én mondott rádióbeszédében kénytelen volt megállapítani, hogy "akadályok, magyar nyavalyák egy időre meggátolták falusi és tanyai látogatásainkat." 410. A BKG 1928. őszi a református ifjúsághoz intézett felhívása hangvételével szintén a visszaesést erősíti meg, de egyben az addigi

célok további tudatos vállalását is hangsúlyozza. ^{411.} Egyúttal a diákszociális támogatást a jövőben ott ígéri meg a lehetőségek szerint biztosítani, "ahol a komoly szükség az érdemességgel párosul", ^{412.} ami érzékelteti a körön belüli különbségeket a munkához való hozzáállás szempontjából.

Az egyetemi ifjúság körében általában a helyzet a BKG által eredményekhez képest még rosszabb volt. Például Vízváry Ernő a Katolikus Diákszövetség részéről írja egy cikkben, hogy nem saját költségen, három alkalommal tudtak kijutni a tanyára, és ebből levonták a következtetést: "nincs mód arra, hogy az ifjúság a tanyai népművelésben résztvegyen". ^{413.}

A vitaest és az utána meginduló tanyajárás a viszonylag szerény eredmények ellenére is országos visszhangot váltottak ki. ^{414.} A viszonylag nagy visszhang a jól szervezett propaganda mellett, annak volt köszönhető, hogy a közvetlen falusi gyakorlati munkára való vállalkozás az egyetemi ifjúság részéről abban az időben még az újdonság erejével hatott. ^{415.} A hír hamar eljutott, és kedvező fogadtatásra talált a diákság ellenzéki csoportjai között is. "Nagy öröme szolgált ... minden fiatal magyar embernek, hogy a szegedi egyetemi hallgatók vitát rendeztek a nép bajairól, ...Ezeket rendszerezíteni kellene" - írja az eseményekre gyorsan reagáló Kodolányi. ^{416.} Az 1928. májusában rendezett Ady-ünnepélyre a BKG küldöttsége már mindenesetre úgy utazhatott fel, hogy bizonyos pozitív hírnevet is élvezhetett, és ez megkönnyíthette számukra más ellenzéki mozgalmakkal való kapcsolat felvételét is. A BKG akciója egyébként ekkor

még pozitív reakciót váltott ki minden oldalról.

3. fejezet

Az agrársettlement

Az agrársettlement gondolatának megszületése és lényege

Ha a BGE mozgalomának az 1928-as évről mérleget vonunk, a rövid idő alatti jelentős előrelépést konstatálhatunk, ami bizonyos céltudatosságot is sejtet a mozgalom megindítói, elsősorban Buday részéről. A tényleges gyakorlati munka szempontjából viszont az év nem volt gazdagnak mondható, mégis hasznos volt a munkában szerzett tapasztalatok és élmények miatt. 417.

De éppen a tapasztalatok azt is sugallták, hogy a kis számú egyetemi ifjú segítsége - jószándéka és áldozatkészsége ellenére is - csak csepp a tengerben. Többek között ezért nagyobbamértékben előtérbe került a mozgalom intézményesítésének, új módszerek keresésének és a hatékonyság növelésének keresése. A munkának továbbra is Buday volt a fő szervezője és motorja, és az 1929-ben bevezetett új módszereivel, elképzeléseivel ebbe az irányba lendít a mozgalmon.

A népművelő és népnevelő munka hatékonyságát lett volna hivatott Buday elképzelése szerint a második rádióleadó Szegeden való felállítása növelni, mely elképzelését az 1929. február 15-én mondott rádióbeszédében fejtett ki.^{418.} Eredetileg a felvetés Kogutowicz professzortól származott, de Buday ezt azzal az elképzeléssel töltötte meg, hogy a szegedi rádióleadónak alföldi elhelyezkedésénél fogva speciális feladatai lennének, és éppen ez adná létjogo-

sultságát. Ez a speciális feladat pedig "a különösen elhanyagolt magyar nép felemelésében való minél hathatósan működés", és itt kaphatna szerepet az ifjúság állandó vagy legalább rendszeres népművelési adások készítésében és sugárzásában. ⁴¹⁹. Ez a népművelő program tartalmazna ismeretterjesztő és szórakoztató számokat egyaránt. Fontos elvként hangsúlyozza még Buday, hogy az ismeretterjesztés ne kioktató hangnemben, leereszkedő módon történjék, és közérthető, érdekes ismeretközlés legyen. ⁴²⁰. A rádió korabeli hasonló célú előadásai a közvéleménynek hangot adó sajtó szerint éppen a fenti hibákat követte el, és ennek megfelelően hivatását nem tudta betölteni. ⁴²¹. A szegedi rádióleadó létrehozása korunkban nem történt meg a széleskörű propaganda ellenére sem, melybe Budayék az egyetemi ifjúság minél szélesebb körét is igyekeztek bevonni. ⁴²². Így a mozgalom meg se próbálhatta a fenti lehetőséggel élve bővíteni és hatékonyabbá tenni tevékenységét.

Buday másik, a rádióleadó tervénél a mozgalomra nézve nagyobb jelentőségű és általában nagyobb hatású elképzelése az agrársettlement eszméje volt. Buday 1929. telén Angliában volt, és itt ismerkedett meg a settlement gondolatával. ⁴²³.

A settlement lényegében a nagyvárosok proletárnegyedében létrehozott szociális telep, mely párhuzamosan végez szociális-segítő, népművelő és népnevelő és ezek mellett szociografikus gyűjtőmunkát. A Buday által megfogalmazott agrársettlement természetesen nemcsak abban különbözött ettől, hogy ebben az esetben mezőgazdasági munkások között kell szociálpolitikai munkát végezni.

A feladatot itt sokkal bonyolultabbnak látja, és fontosnak tartja a settlement magyar viszonyoknak megfelelő adaptálását is. 424. A legsúlyosabb probléma szerinte a settlement helyhez kötöttsége. 425. A központ létrehozását mégis szükségesnek tartja, de elképzelése szerint "az agrársettlement munkájának tulajdonképpen, gyakorlati része nem itt, hanem kiszállásszerűen, maguknál a kisebb-nagyobb tanyacsoportoknál végzendő." 426.

Maga a settlement Magyarországon sem volt teljesen ismeretlen, de jelentősége és elterjedtsége jóval csekélyebb volt mint Angliában. Nálunk egyedül Újpesten létezett settlement telep, az 1912-es alapítású Újpesti Főiskolai Szociális Telep, melynek vezetője Erődi-Harrach Béla volt. Az intézmény a maga helyileg szűk területén viszonylag sokoldalú munkát fejtett ki, 427. de a magyar társadalomra gyakorolt hatása teljesen jelentéktelenné minősíthető. Tulajdonképpen a reakciós uralkodóosztály - ha tudott róla egyáltalán - vagy ellenségesen vagy közömbösen fogadta működését. 428. Az újpesti settlement a szociális olajcsöpp politikáját folytatta, nem osztályharcot, hanem főként nyomorenyhítést és ezzel egybekötve ideológiai befolyásolást akart a munkásosztály irányában gyakorolni, éppen a társadalom békéjének és "egységének" megőrzése érdekében. 429.

Ennek ellenére Buday az újpesti telep eszméiben, célkitűzéseiben több olyan elképzelést is találhatott (ön- és népnevelő munka, a segítség tendenciája, a bizalom fontossága), melyek rokonok voltak saját akkori nézeteivel. Így kézenfekvő volt a kapcsolat keresése részükről.

De más megfontolás is erre készítette. Az előző évben

elkezdött munka a vártnál szerényebb eredményt hozott, sőt meg is akadt egy bizonyos ideig. Nem véletlenül panaszkodott Buday Jancsó Bélának írt levelében a magárahagyottságáról ebben az időszakban, ⁴³⁰. hiszen a BGK addig elért eredményei döntően az ő munkájának volt köszönhető. Így fogalmazódott meg benne annak a szükségessége, hogy a tanyai munka "ne csak alkalomszerű, esetleg egyes, valamilyen szempontból kiemelkedő vezető személyiség személyéhez kapcsolódó legyen, ... hanem kell, hogy állandó, rendszeres, intézményszerű és kollektív legyen." ⁴³¹. Az intézményesítés lehetséges útjának az agrársettlemment kínálkozott, ami a központ létrehozását is feltételezte volna Buday elképzelése szerint. Egy ilyen központ létesítése viszont önerőből mindenképpen lehetetlennek látszott. ⁴³². Az esetleges külső segítség az újpesti telepen keresztül úgy tűnhetett, nem jár majd a mozgalom szellemi függetlenségének elvesztésével. Egyben egy hivatalos állami szerv keretei hathatós védelmet is jelenthettek a mozgalom elleni támadásokkal szemben.

Az adatfeltáró munka rendszerezésének biztosításához emellett lényeges szempontként vetődött fel az elméleti-módszertani megalapozás is. ⁴³³. Az 1929. tavaszán megrendezett újabb vitaest-sorozat megszervezésében a fenti megfontolásoknak kiemelkedő szerepük volt. Az eredetileg három előadásra tervezett programból kettő valósult meg, Visky Károly az alföldi néprajzi feladatokról tartandó előadása ismeretlen okokból elmaradt. ⁴³⁴.

Időrendben először Szombatfalvy György szociográfus

adott elő 1929. április 20-án "Társadalomrajzi feladatok az Alföldön" címmel. Előadása alapvetően a szociográfia elméleti-módszertani alapjait és annak speciális alföldi szempontjait volt hivatott tisztázni. 435.

A másik előadás, mely az április 30-i vitaesten hangzott el "A Főiskolai Szociális Telep tevékenysége és a settlement munka módszere" címmel, szintén elméleti alapvetést nyújtott, és a gyakorlati módszereket ismertette az újpesti telep tevékenységének vázolásán keresztül. 436. Az előadó, Hilscher Rezső, az újpesti szociális telep adjunktusa, beszédében csak az ipari settlement ismertetésére vállalkozott, ezért Buday a megnyitójában kifejtett agrársettlement-gondolatot kénytelen volt az előadásról megjelenő kiadványban egy részletesebb bevezetőként publikálni. 437. A Hilscher-féle előadás Buday elképzelése szerint azonban nem egyszerűen az elméleti tisztázást volt hivatott elősegíteni. Az előadás jó alkalmat adott arra is, hogy Hilschert, mint az újpesti szociális telep adjunktusát diplomatikusan megnyerjék elképzeléseiknek, 438. és rajta keresztül kapcsolatot teremtsenek a telep igazgatójával, Erődivel.

Mindkettő elképzelés sikeresen bevált, és a kapcsolat kezdetben határozottan biztatóan indult, Buday terveinek megvalósulásával kecsegtetve.

A részletesebb megbeszélésre Erődivel november elején került sor, melyről Buday 1929. november 14-i levelében számolt be részletesen. 439. A beszélgetés eredményeként Erődi felhatalmazta Budayt, hogy az újpesti telep nevében is eljárhatnak, ha másként a bürokráciát nem tudják le-

győzni, megbízta egy 3 éves költségvetési tervezet elkészítésével, mely magában foglalja a tanyavilágban létesítendő központ felépítését is. S bár Buday szimpatikusnak találta Erődit, leveléből mégis kiértezhető: nézetazonosságról kettejük között túlzás lenne beszélni. Bizonyos elégtétellel állapítja meg ugyan Buday, hogy Erődi bennük a jövőendő eszközeit látja, de hozzá is fűzi: "Jól tudom az ilyen "eszköziség" minden előnyét, de hátrányát is, és nem azt mondom ezzel, hogy mi is arra szántuk magunkat.

Hiszen nekem az egész agrársettlementtel kapcsolatban friss és egészen független elgondolásom van, mely nem való semmiféle "régi kupába". 440.

Az agrársettlement munka

A kezdeti nehézségek után az agrársettlement gondolatával a tanyaközpont megszerzésének reményével a mozgalom új szakaszba lépett, 441. és az 1929. elejére visszaesett tanyasakként a fellendülés irányában kirozdította a holtpont-ról. Buday az 1929. novemberében írt levelében már a munka dinamikus folytatásáról számolt be. 442. "A kiszállásokat természetesen folytatjuk a tanyaközpont megszerzéséig is" - írja, és beszámol arról, hogy a Szeged-Hódmezővásárhelyi közötti tanyákra "vetették rá" magukat, ahol nagyon megszerették őket. Örömmel ír arról is, hogy "a fiúk és különösen az ifjabbak körében egy lelkes és fanatikus gárda alakult ki, akik dolgoznak és dolgozni tudnak, úgyhogy valóságos kis hadsereg vagyunk az Alföld bevételeire. És vannak már alföldi fiúk is többen, akik meglátták a bajokat, és a kivezető utat. ... Ha nem is ismerik fel mind a

végző rugókat és célokat, de megmozdult az embereink felelősségérzete és lelke." - összegezi a fejlenényeket. 443. A munka fellendüléséhez hozzájárult az agrársettlement jövőbeni gazdasági megalapozottságáról Buday akaratellenére kiszivárgott hírek. 444. Ez több karrierista elem jelentkezését is előidézte, akiket azonban Buday és munkatársai ellenszenvvel fogadtak, és a mozgalmat ez a jelenség nem térítette le az útvjáról. 445.

A kiszállásokat tulajdonképpen 1930-tól sikerült rendszerezíteni, és maga a módszer is ekkor érte el kiforrott formáját. 446. A kiszállás lényegéről Buday következőképpen számolt be: "Apró csoportokban kimentünk valamelyik tanyára, tanyacsoportba vagy faluba, és hosszabb-rövidebb ideig együttélve az odavalósiakkal igyekeztünk alaposan megismerkedni és kölcsönösen megszeretni egymást a magányosan élő parasztszaládokkal. Sok élménnyel, de panaszokkal, kérdésekkel és kérésekkel terhesen tértünk vissza Szegedre, ... és itt egymás segítségével, a tapasztaltabbak, a mozgalom vezetőinek irányításával a látottakat, hallottakat és tapasztaltakat igyekeztünk gondosan feldolgozni, a ránk bízottakat elintézni, a kérdésekre a szakszerű válaszokat beszerezni, majd legközelebbi szabad időnkben, lehetőleg határozott időközben visszatérni." 447. A vidék szociális tanulmányozása, a konkrét segítség mellett már ekkor előadásokat is tartottak és néprajzi adatokat, népköltési termékeket is gyűjtöttek. 448.

A kiszállásokat általában 4-5 fős csoportokban végezték. 449. Rugalmas munkamegosztással dolgoztak. Az ál-

landónak bizonyult munkatársaknak megvolt a maguk "körzete".^{450.} A sokoldalú munkában természetesen az egyes munkatársak nem egyformán vettek részt minden területen. Néhányan az előadások tartásánál voltak aktívak (Balla Sándor, Baji János, Bocskay Kata, Varga Zsigmond, 1931-től Ortutay és természetesen végig maga Buday), mások a különböző gyűjtőmunkánál. Árvay Erzsébet és Tomori Viola a "közvetlen segítőmunkában" voltak kiemelkedően aktívak, szabadidejük döntő részét töltötték parasztismerőseik körében.^{451.}

1930-ban 211 intézményes kiszállást végeztek,^{452.} a nyári szünetben is végeztek tanulmányutakat.^{453.} A tanulmányutak konkrét felméréseiből a Délmagyarország napilap hasábjain jelent meg egy sor cikk,^{454.} és ekkor jelent meg Buday összefoglaló munkája is "A szegedi tanya problémái" címmel.^{455.}

A szociográfiai feltáró munka és az egyetemisták szűköss anyagi lehetőségei miatt is csekély jelentőségű szociális segítés mellett, a tanyai lakosokkal való megismerkedés után vállalkoztak népművelő előadásokra. Ezek^{456.} az 5-6 órás előadások igen változatosan voltak összeállítva. Aktuális és a mezőgazdaságot érintő gazdasági, ezeken túl közegészségügyi, és egyéb vetítettképes ismeretterjesztő előadások mellett szórakoztató számok, irodalmi felolvasások váltakoztak egymással, mely utóbbiakat megbeszélések is követték. Mindezeket úgy válogatták, hogy megfeleljenek a tanyai lakosok érdeklődésének, de mégis színvonalat biztosítsanak.^{457.}

A munkatársak különböző intenzitással kapcsolódtak be a munkába. A settlement vezetői minden őszinte segíteni

akorást és segítséget szívesen fogadtak, és rugalmas munkamegosztásuk révén mindenkinek tudtak is valamilyen - az illető elképzelésének is megfelelő - munkát adni. Az ilyen, sokszor csak alkalmi bekepcsolódás is lendített a mozgalmakon, de ennél lényegesebb volt, hogy az agrársettlementekben rendszeresen tevékenykedők köre egyre inkább egy szilárdabb munkatársi gárdává fejlődött. Természetesen a belső munkatársak körében is akadtak kiválások, újabbak csatlakozása, de mégis a kis csoport aktivitásával biztosítani tudta a munka folyamatosságát és rendszerességét. A belső munkatársak száma 20-25 fő lehetett, ⁴⁵⁸. A később szilárd belső maggá váló Művészeti Kollégium 15 tagján kívül rendszeresen vettek még részt a munkában: Ádám László, Baji János, Bálint Sándor, Bocskay Kata, Görög József, Joó Tibor, Kálley Endre, H. Kovács Mihály, Major Miklós, Müller Miklós, Nyíri Antal, Patriász István, Schiffert György, Szabó Mihály, Szathmáry Rózsai, Szigeti István, Téchy Olivér, Téli Erzsébet, Tömör Lajos és Varga Zsigmond. ⁴⁵⁸. A felsorolt személyek közül tizenhárman a BGK tagjai voltak, ⁴⁵⁹. ami mutatja, hogy a református egyetemi hallgatók részvétele a munkában továbbra is túlnyomó volt. De a BGK-n kívül állók száma is jelentős már, akik közül néhányan, (Bálint Sándor és Varga Zsigmond) már egyetemet végzett fiatal diplomások.

Természetesen a kiszállások, a velük kapcsolatos propaganda, a saját kiadványok költségei anyagi fedezetének a biztosítása állandó problémát okozott a mozgalmaknak. A

munka során jelentősen megemelkedett kiadásokkal szemben a belső bevételek 1930-ig semmilyen új bevételi forrással nem egészültek ki. ^{460.} Külső támogatás csak időnként adódott, komolyabb összeget csak egy alkalommal kaptak a kultuszminisztériumtól, de ez is csak átmenetileg jelenthette az anyagi problémák áthidalását. ^{461.} Az az elképzelés, hogy Erődin keresztül "némi - politikai kényszermentes - anyagi támogatást" ^{462.} kapjanak a kormánytól, nem vált be. Így a mozgalom "minden jelentékenyebb anyagi támogatás nélkül dolgozott: ha szellemileg teljesen független tudott is így maradni, - keservesen az volt, és maradt anyagilag is." ^{463.}

A BGK-nak, majd később a Művészeti Kollégiumnak is voltak kiadványaik, de ezek többségében csak utólag hoztak bevételt, sőt nemritkán ráfizetések voltak. ^{464.} Viszont anyagi szempontból is nagyon szerencsésnek bizonyult az évről-évre kiadott eredeti népdalokat tartalmazó és Buday illusztrációjával díszített kis naptár, a Szegedi Kis Kalendárium. ^{465.} Ezek a népzenei szempontból is értékes anyagot tartalmazó, szép kiállítású kis könyvecskék az ország legkülönbözőbb részeire eljutottak, annak ellenére, hogy könyvesbolti forgalomba nem kerültek. Terjesztését, postázását maguk az egyetemi hallgatók végezték, a megrendelőket is ők, elsősorban barátokon, ismerősökön keresztül szerezték. A naptár ára 1 Pengő 20 volt, de felülfizetéseket is elfogadtak. A Kis Kalendárium azonban csak enyhíteni tudta az anyagi gondokat, megoldani semmiképpen sem tudhatta. ^{466.}

A mozgalom ideológiája

Az agrársettlemenent lényegében a settlement adaptálása a tanyai viszonyokra. Ez alapján szociálpolitikai gyakorlatot követelt meg a mozgalomban résztvevőktől, mely az alapvető célkitűzések megfogalmazásán túl különösebb ideológiai megalapozás nélkül is funkcionálhatott. Ennek megfelelően a tisztán ideológiai fejtegetések, írások - melyek közvetlenül a mozgalomhoz kapcsolódnak - csaknem hiányoznak a mozgalom tagjainak részéről. A mozgalom ideológiájának vizsgálata ezért nagyrészt közvetve és csak néhány személy esetében lehetséges. Másik nehézség, mely a mozgalom ilyen szempontú megközelítését problematikusá teszi, hogy a tanyaakcióban résztvevők különböző világnézeti alapállásról is együttműködhettek. Ezért célszerűnek látszik, hogy a két vezető, Buday György és Joó Tibor, és néhány tag, akiknek korabeli megnyilatkozásait ismerjük, nézeteit külön elemezzük.

A legbőségesebb forrásanyag az agrársettlemenent vezetőjétől, Buday Györgytől áll a rendelkezésünkre. Az előzőekben már láthattuk, hogy a Buday által meghirdetett eszmék Szabó Dezső hatását is tükrözték ugyan, de célkitűzéseiben és a rendszer kritikájában olyan mértékben mérsékelt maradt, hogy az beilleszthető volt a konzervativizmus gondolatmenetébe is.

Buday később - 1931-ig - publikált írásaiban fellelhető gondolati elemek szintén szalonképesek lehettek a rendszer számára. Maga a fő célkitűzés: a szociális felelősségérzet felkeltése elsősorban a leendő középosztályban a parasztság iránt, és a két réteg egymásratalálása révén "a jövőendő egészségesebb, szociálisabb közösségi" életének

előkészítése 467. a rendszer szempontjából nemcsak veszélytelennek, de hasznosnak is tűnhetett, különösen abban a formában, ahogy azt Buday körítette. A "nemzeti talpraállítási kísérleteknek" szerinte különösen a városi intelligens réteg és a tanyai parasztság közötti bizalmatlanság az "állandó gátló nehezéke", az osztályellentéteket csak másodlagosan említve meg. 468. A gazdasági és osztálykülönbségeknek a lekicsinyléséből adódhatott az optimista feltételezés, mely szerint "a bajok igen tekintélyes tömegét egy kis megertéssel, egy kis szeretettel, szinte minden materiális természetű áldozat nélkül eliminálni lehet." 469.

A rendszer szellemiségéhez más szempontból is alkalmazkodó nézeteket is találhatunk írásaiban. A népnevelő és népművelő munka célja a hasznos ismeretek közlése mellett az, hogy a magyar nép széles rétege "megtartsa és megerősítse magában azt a faji összetartozást és közösséget, mely megóvjá olyan világnézetek és áramlatok befurakodásával szemben, amelyek életerejét megrontják és enerválják. 470. Az irredentizmus szintén nem volt idegen a meghirdetett programtól. "Milyen erőteljes forrása lehetne a magyar megújulás akarásának az, ha ugyanilyen bemutatással az elszakított területek jelentőségét is kézzel foghatóvá tennők, pl. az előtt a most felserdülő ifjúság előtt, mely mindezt csak hallomásból, másod-harmadkézből ismeri, - amely pedig mindezt visszaszerezni hivatott." 471. A vallásos motívumot szintén fellelhetjük Buday gondolataiban: "Én tudom, hogy nem fognak a zászló mellett kitarítani csak azok, akiknek az evangéliumi krisztusi kérése

az életük programja ... mert evangéliumi lélek, áldozat és szeretetteljes igénytelenség nélkül nincs semmiféle feltámadás, - nincs magyar feltámadás sem." 472.

Hamis képet kapnánk azonban, ha a fenti idézetek alapján címszavakban próbálnánk jellemezni Buday nézeteit, (mint pl. osztálykülönbségeket elmosó faji gondolat, irredentizmus, antiszocializmus stb.), hiszen ebben az esetben akár a fasizmussal is összemeshatnánk azt, amiktől pedig az agrárrettentment vezetője távol állt.

Ha összevetjük a fenti gondolatokat Buday ebben az időben írt magánleveleivel, több ponton is megerősített képet kapunk. Egyik Jánosó Bélának írt levelében Buday beszámolt a szegedi törvényhatósági választásokról, ahol ők - "ha nem is hivatalosan" - "a szélsőjobbtól középbalig ... egyesült u. n. Nagy-Szeged c. kormánypárttal szemben a szélsőbal és szocialista lista embereit" támogatták. 473. Egy korábbi levelében lelkesen újságolta, hogy a Liverpoolban megrendezett diákkongresszuson a délkelet-európaiak egy külön kis megbeszélésre gyűltek össze, ahol e kis nemzetek kibéküléséről is szó volt és nem minden pozitív eredmény nélkül. 474.

Más helyen ezt olvashatjuk: "Igaza van a Budapesti Hírlapnak, mely rólunk szólva megállapítja, hogy helyes a felismerésünk, hogy a "politika nem végződik, hanem kezdődik a szociális kérdéssel!" Milyen tragikus, hogy egy tönkreteszett és kiluxus-szipolyozott országban ép a félhivatalos mondja ezt. Mindenesetre azonban igaz és ez valóban egyik gyökere és oka a munkánk nevelő hatásának is: jó helyen fogtunk belé." 475.

Ilyen és hasonló megállapításokat többet is lehetne még

idézni, melyek közvetve ugyan, de érzékeltetik: Budaynak erős fenntartásai voltak a rendszerrel szemben. Az eltérés a publikálásra szánt írások felfogása és a magánlevelek gondolatai között túl nagy ahhoz, hogy magyarázat nélkül továbbmehetnének.. A különbség elsősorban a rendszerrel szembeni ellenzékiesség és a rendszerbe való minél teljesebb illeszkedés között van, mely utóbbi kifejeződött a rendszer ideológiai tételeinek hangoztatásában is. A publikált írások alapján akár az ellenzéki jelző is cáfolható.

Viszont Buday határozott és őszinte kapcsolatkeresése az ellenzéki diákmozgalommal, elsősorban a BMT-vel és a Sarlóval azt mutatják, hogy az ellenzékiesség - ha rejtve is maradt - de nem elhanyagolható szerepet játszott a mozgalom indíttatásában. 476.

A hasonló indíttatás ellenére a különbségek is nyilvánvalóak. A magyarországi ellenzéki diákmozgalomnak két legnagyobb visszhangot kiváltó szervezete, a BMT és a Kötörő nemcsak határozott ellenzékiességgel tért el a BKK mozgalmától, hanem azzal is, hogy azok elsősorban politikai-elméleti írásokban előadásokkal fejezték ki törekvéseiket, próbáltak táborot szerezni maguknak, gyakorlati munkára kevésbé vállalkoztak. Ezt az utat választva nagy támadási felületet biztosítva a rendszer és az ellenforradalmi diákság számára, a Kötörő esetében gyors bukást, a BMT esetében pedig végeredményben a lassú szétszilálódás lett a sorsuk. 477.

Buday viszont a mozgalom ideológiai megalapozását, egy új ideológiai rendszer felállítását nem tartotta szükségesnek, sőt a sokoldalú ideológiai megalapozás elhagyása részéről tudatosnak tűnik: " Meggyegettünk abban, hogy továbbra is

nem látnánk veszélyesebbet mozgalmunknak éppen a lényegére nézve, mint előre meghatározott konklúzióhoz keresni preszuppozíciót: előre meghatározni azt az eredményt és irányzatot, melyhez vizsgálódásaink során jutnunk kell." 478.

Ennek az elvnek a leszögezése és követése kettős haszonnal járt: egyrészt követelményként fektette le az objektivitásra való törekvést, másrészt - és itt most ez a fontosabb - biztosíthatta különböző világnézetű elemek együttműködését és bevonását a munkába, és a bírálóknak is kevesebb lehetőséget adott a támadásra. 479.

Azt, hogy Buday tudatosan is próbálta - mozgalmuk érdekében - kerülni a veszélyes konfliktusokat, az előrelátó és igen jó taktikai érzékű személyiségével függött össze. Egy már többször idézett levelében, miután "kipanaszkodta" magát a haszonlesőkkel, "úri betyárokkal" kapcsolatban, ezt írja: "Mégis kell tartanom a harmóniát, a külső front egységét stb., - mert ha nem, elbukik minden, amit két év óta oly sok igyekezettel csináltam Szegeden egy tisztességesebb és becsületesebb ifjúságért és országért." 480. Hogy milyen körültekintéssel szervezte a mozgalom ügyeit, azt egy Benedek Elekhez írott levél példázhatja. Ebben a levélben a szegedi székely est megrendezésének sikere érdekében kéri az író, hogy írjon ill. "valami közéleti emberrel" írasson levelet Szalay Józsefnek, Somogyinak és Aignernek, hogy a terepet "megpuhítsák" és ezáltal a fenti városi méltóságok a rendezőség kéréseit szívesen fogadják. Kérését azzal indokolja többek között, hogy "Magyarországon soha sem lehet az ember elég körültekintő, óvatos és elővigyázó ..." 481.

Mindezek alapján Budayra vonatkozóan a konzervatív in-

díttatás legalábbis megkérdőjelezhető. Elképzeléseinek a magja, az értelmiségi ifjúság minél szélesebb körű bevonása a pozitív gyakorlati munkába, és ennek a munkának országos szinten való terjesztése, távlatában - feltételezésünk szerint - egy új, szociális gondolkodású értelmiségi generáció kitermelődését kellett volna, hogy eredményezze, amely képes és elszánt egy új, szociálisabb Magyarország megteremtésére. Ez a több szempontból is illuzionista elképzelés azonban egy olyan a realitásokat messzemenően figyelembe vevő szervezéssel párosult, mely egy tartósabb és rendszeres gyakorlati munkának a feltételeit és lehetőségét biztosította, és ezzel lehetőség nyílt arra is, hogy a fenti elképzeléseket a valóság korigálja.

A mozgalom vezetője, fő irányítója Buday volt, és elsősorban az ő célkitűzései határozták meg a mozgalom irányvonalát. A többi résztvevő közül egy sem tudta olyan dominánsan befolyásolni a mozgalmat mint ő.

A Mozgalomról - Buday után - a legtöbbet publikáló, a mozgalomban és a körben ugyancsak vezető pozíciót betöltő tag Joó Tibor volt. Joó Tibor egy sokoldalúan művelt, filozófiai érdeklődésű bölcsészhallgató volt. Tanulmányait már 1929/30-ban befejezte, így elsősorban 1930-ig vett részt a munkában, de a kapcsolata később sem szakadt meg a körrel ill. Budayval. Filozófiai beállítódásának megfelelően a közvetlen gyakorlati munkában nem vett nagy intenzitással részt, de számos ismertető cikk írására vállalkozott a mozgalomról és a mozgalom kiadványairól.⁴⁸² Ezekben az írásokban általában tárgyilagos hangnemben ismertette a mozgalmat, a helyzet objektív megismerésének és feltárásának szükségességét és fontosságát hangsúlyozva.⁴⁸³

Jó többzür is kiemeli - éppen a feltáró munka szakos-
rúságának biztosítása szempontjából - a szakemberek el-
méleti segítségének igénybevételét, mint szükséges feltó-
telét a mozgalom sikerének, - nemcsak a BEM vitacestjein
fellépő szakelőadók oldaláról, hanem pl. az Alföldkutató
Bizottság szociográfiai szakosztályának részéről is. 484.
Az elméleti megalapozás fontossága azonban az ő sze-
rében is az alapvetően gyakorlati szándék megvalósítását
hivatott elősegíteni. 485. Tehát az ő felfogásában is a
gyakorlati munka végzése a fő feladat, az elméleti alap-
vetés a módszerbeli tájékozódást volt hivatott biztosí-
tani. A felmért generációtól való segítőghorús így el-
őszörben azok tapasztalatainak, ismereteinek hasznosítá-
sának igényéből fakadt, és nem nézeteikkel való azonosu-
lást jelentett. Jó Tibor feltehetőleg erősítette azt a
vonalat, hogy a mozgalom elméleti-módszertani tájékozó-
dással alapozza meg a munkáját, de felfogása más szem-
pontból túlságosan "egyéni" volt ahhoz, hogy a mozgalom-
ra komoly hatást gyakorolhatott volna. 486.

Az agrárzettlenment-mozgalomban többi résztvevő publikáci-
ói annyira szórványosak, 487. hogy nem alkalmasak egyéne-
kénti elemzésre, de néhány gondolat felvillantása jobban
megvilágíthatja a mozgalom tagjainak nézeteit.

Ács László pl. a tanyai élet ismertetését ezekkel a so-
rakkal fejezi be: "Hol van itt a 8 órai munkaidő! S hol
ennek a nagy munkának megfelelő hozzon!" 488. Schiffert
György még erősebben fogalmaz a parasztság étkeléséről
írva: "Igényei vissza vannak fojtva, s ha helyzete nem
javul, igen alkalmas "anyag" lesz egy új Dózsa György
számára." 489. Balla Sándor elsősorban a nyomer ténye-

it fedi fel cikkében, melynek egyik központi témája a tanyai nép vallásossága. 490. Még erősebben a vallás⁴⁹¹ szemszögéből nézi Szabó Mihály az ifjúság helyzetét. Téchy Olivér nézetei árulnak el a legtöbb rokonságot a diákság ellenzéki mozgolóddásainak ideológiájával.. Az ifjúság értékeesebb elemei - írja - "a magyarország politikai helyzetének megerősödését a magyar népi erők széleskaro-lású megszervezésében keresik." 492. Az ifjúság szorinto csak egyben lehet egységes: "a magyar kereszténységben, az izzó, jövő-váró magyarországban." 493.

A felsorolt idézetek mutatják a mozgalom nagyfokú heterogenitását, a kiindulópontok, motívumok sokféleségét, melyet a gyakorlati munka fogott össze, ideológiai szempontból lényegében csak a főbélkitűzések tekintetében volt egység.

A mozgalom fogadtatása, kapcsolat más egyesületekkel

Hogy Buday taktikája, mely a mozgalom érdekében a konfliktusokat kerülni próbálta, nagy mértékben bevált kezdetben, azt bizonyítja, hogy az igen sok helyen megjelent rövid hírek, ismertetések, recenziók mozgalmukról ill. kiadványaikról többségükben elismeréssel, biztatással voltak tele, vagy legalábbis vállalták a mozgalom propagálását. 494.

Természetesen a munkájuknak tulajdonított jelentőség a lapok és a szerzők pártállása szerint változott. Nádas Zoltán szerint a mozgalom "Talán az utolsó pillanatokat használja fel, hogy a magyar munkáscsotály és intelligencia nincstelenjeit megmentse a bolsevizmus delirium tremens-étől, ..." 495. Valkó László a Széchenyi Szövetség mellé helyezi a BKM mozgalmát, és azt írja, hogy mindkét

ifjúsági mozgalom "a hivatalos szervek és elsősorban a Faluszövetség támogatásával és segítségével folyik".^{496.} Zsolt Béla a NEFHOSZ és Turul közötti torzszalkodásról írva csattanóként a BGK mozgalmát állítja példaképül.^{497.} A Sarló véleményének hangot adó, "Rádió a tanyavilágban" c. cikk befejezeként a "Bethlen Gábor Kör építő forradalmárait" üdvözli a távolból.^{498.}

Az agrársettlemententről negatív kritika viszonylag kevés látott napvilágot.^{499.} Az első támadásokról és denunciálásokról Buday 1929. augusztus 15-i leveléből értesülhetünk.^{500.} Az alapvetően pozitív elismerő kritikákban is elhangzott néhány esetben itt-ott kifogás.^{501.} Nem hiányzott az elismerés Zsolt Béla A Toll c. lapjában megjelent recenziójából sem, de aggodalmának is hangot adott, különösen a fajfogalom meglobogtatása miatt.^{502.} A legélesebb kritikát és a legteljesebb elutasítást egy katolikus szociálpolitikustól, Kiss Sándortól kapták,^{503.} aki "vértelen álmodozásnak" tartja az egész programot, a kulturális tevékenység egy részét fölöslegesnek, másik részét (a gazdasági tanácsadást) károsnak állítja be, ha egyetemisták végzik, és csaknem minden részletében és összességében is kivihetetlennek deklarálja a mozgalmat.^{504.}

Az agrársettlemententről napvilágot látott kritikák azonban nagyobb részükben^{505.} a tárgyilagosságra való törekvésnek is köszönhetően^{506.} - nem az elutasítás, hanem az elismerés hangján beszéltek a mozgalomról, és ez mindenképpen nagyobb lehetőségeket biztosított a tanyaaakció további folytatására.

A mozgalom befogadásának mértékét más oldalról világíthatja meg a diákság és a diákegyesületek viszonyulása a tanyapakcióhoz és a BKG-hoz.

A munka kezdeti szakaszában, az agrársettlement felvetéséig a szegedi egyetemi ifjúság döntő többsége öröktelenséggel fogadta a mozgalmat, sőt a Katolikus Diákszövetség részéről Vizváry Ernő bizonyos elégtétellel írt a BKG "gyorsan ellopasodó" mozgalmáról. ⁵⁰⁷ Mégis bizonyos siker jelentett az is, hogy Budayt 1928. októberében először a Protestáns Diákszövetség szegedi csoportjának elnökévé, ⁵⁰⁸ majd két héten belül a MEFHOSZ szegedi csoportjának alelnökévé ⁵⁰⁹ választották, amit egyfajta elismerés eredményeként értékelhetünk a két diákszövetség részéről.

A következő évben, és a későbbiekben is a BKG akciói már nagyobb feltűnést keltettek, és a mozgalom intézményesítésének a reménye is nagyobb vonzóerőt és nagyobb érdeklődést váltott ki a diákság körében. Buday és társai az egyre bővülő ismeretségi körüket is felhasználva igyekeznek személyesen is minél több arra alkalmasnak látszó személyt megszerezni a mozgalom számára. Buday karrierje, mint "diávezér" szintén folytatódik. ⁵¹⁰ Budaynak egy alkalommal közös akciót is sikerült szerveznie a többi szegedi diákegyesülettel karöltve a rádióleadó ügyében, melyhez a Katolikus Diákszövetség és Turul is csatlakoztak. ⁵¹¹ Általában a diákegyesületek vonatkozásában tehát a BKG, ha különösebb sikert nem is ért el, bizonyos elismerést még is aratott, és a "kiközösítő" veszélye semmiképpen nem fenyegette.

Intenzívebb kapcsolatot azonban az ellenzéki diákmoz-

galakkal alakítottak ki, amelyre azért is érdemes felfigyelni, mert éppen ebben az időszakban (1929-30) a diákmozgalmon belül a frontok éles szembekerülése volt a jellemző.

Az egyik ilyen jelentős konfliktus a jobboldali és a már baloldal felé is orientálódó diákegyesületek között az ifjúsági parlament megszervezése körül robbant ki, melynek kezdeményezője a BMT vetette fel és az a BEMFOSZ vezetőségénél is támogatásra talált. Az akciót elsősorban a Turul torpedózta meg a Hungáriával együttműködve, ^{512.} de ebben támogatásra talált a diákegyesületek közül az Americanusban is. ^{513.} A diákszemélyre való készülődés egyre erőteljesebb ellenzéki színezetet kapott, melynek során egy általánosabb ifjúsági parlament megszervezésének koncepciója került előtérbe. ^{514.} A heves támadás a bajtársi egyesületek részéről ennek is tudható be, tehát ez a konfliktus a BEMFOSZ és a Turul között már nem egyszerűen hatalmi rivalizálásból eredt, mint korábban, hanem az eltérő felfogás a két egyesület között már nagyobb szerepet kapott ebben. A vita az ellenfelek között a diákszemély nyilvánvaló meghívására után is tovább folyt, ahol a BMT ellentámadásba ment át a Turul ellen, amelyet a Turul annál is inkább viszonzott, hiszen a támadás továbbhívására még jobban irritálta őket, mint a BEMFOSZ cselekedete. ⁵¹⁵

A szegedi szervezetek közvetlenül nem kapcsolódtak be a diákszemély körüli harcokba, az előkészítő tárgyalásokra viszont Szegedről is be akarták vonni a BEMFOSZ néhány képviselőjét. ^{516.} A BEMFOSZ hozzáállásáról attételezen értesülhetünk a Magyar Hírlap jóvoltából. A lap szerint a

szegedi egyesület levélben közölte velük, hogy készül az ifjúsági parlamentre, és hogy ők nemcsak vitáznak de végeznek is. 517. A BMT és a Turul közötti vita idején, 1929. december 18-án pedig Buday előadást tartott a BMT vitaestjén. 518.

A BKG és a BMT kapcsolata ekkor már nem előzmények nélküli. Buday egy hivatalos körű levélben együttműködést javasolt már 1929. június 21-én. Itt külön kiemeli, hogy a BKG már a BMT megalakulása óta az egyesületet "mintegy eszmei fegyvertársának tekintette, Pestre kerülő tagjainak figyelmét rá felhívta, könyvismertető délutánjain munkásságát ismertette ..." 519. A levél több része is egyértelműen a kapcsolat még ennél is korábbi kezdeteire utal. 520. Mindenesetre már 1928. elején jó értesülései voltak Budaynak a szervezetről, és úgy találta már akkor, hogy "Egy csomó ügyes ember van benne." 521. A viszony a két egyesület között, ugyan nem félreértések és nézeteltérések híján volt, de a későbbiekben viszonylag rendszeresnek tekinthető. Ennek során Buday mutatkozott inkább készségesnek az együttműködésre. 522. Ennek a kapcsolatnak egyik eredményeként került sor 1930. júniusában Fábián Dániel és József Attila találkozására Szegeden a BKG képviselőivel. 523. Buday nem sokkal ezután Fábiánnak írt részletes levelében a két mozgalom belső ügyeiről beszél, nyilván a nézeteik egyeztetése érdekében is. 524. Ugyanabban a levélben egy 1930. decemberében esedékes erdélyi találkozót próbált összehozni, melyen Jancsó Béla, Balogh Edgár, a BMT részéről pedig Asztalos és Könyves Tóth Kálmán vett volna részt. 525.

A két szervezet között azonban nem volt teljes az össz-

hang. Buday elsősorban azt hiányolta, hogy a BMT figyelmen kívül hagyja az ő eredményeiket, ^{526.} de nem értett egyet teljesen a BMT módszereivel sem. Ezt a felfogásbeli különbséget egy, Viski Károlynak írt levelének soraival mutathatjuk be. A "legvilágosabb szándékú fővárosi ifjúsági mozgalom" országos problémákból indul ugyan ki - fejtegeti Buday -, de "vitái során elveszti szem elől a maga realitásában a végső kiindulás tárgyát, az élet véres pozitívumait nem kevésbé véres, de elméletek takarják el egyre erősebben, s amiközben nagy léptekkel halad a saját nézete és szempontja szerint vett tisztulás, szintézis és a tettek felé, ugyanolyan mértékben távolodik el az élet tényleges szükségleteitől, a javulás reális igényeitől." ^{527.} Az idézet szerint nem a távlati célkitűzések között volt eltérés a két mozgalom között, hanem - amire már korábban utaltunk - abban, hogy míg a BMT elméletekkel, publicisztikával és vitaelőadásokkal próbált a célhoz közelebb jutni, addig a BGK mozgalmá a gyakorlati munka folytatásával.

A BGK-nak szoros kapcsolata alakult ki a csehszlovákiai Sarlóval is, amelynek mozgalmá a 1930. március 15-i "koszorú-botrány" ^{528.} után vörös posztónak számított az ellenforradalmi diákegyesületek szemében. ^{529.}

A szervezeti kapcsolat a két egyesület között 1929. őszén jött létre, Buday a "Vetés" szerkesztőinek küldött levelének eredményeként, melyet a "Vetés" azonnal közölt is. ^{530.} Buday ebben a levélben többek között a következőket írta: "a "Vetés" számainak megérkezése után hivatalos helyiségünkben még heteken át is mindenki azt kereste,

a a beszédetema azóta is igen gyakran ez a szép munkátok volt." 531. A Sárió előrébb tartott a fejlődésben mint az agrársettlement, de a kapcsolat kölcsönösen hasznos volt mindkét fél számára. 532. Lényeges az is, hogy a "koszorú-bétrány" után is intenzív maradt a viszony közöttük, a BKG vezetői is megértették a dunai népek összefogását jelképező, nagy vihart kavaráó koszorú-akciót. 533.

A leginkább közvetlen kapcsolata a körnek a szintén hasonló irányzatú Erdélyi Fiatalok mozgalomával volt. 534. Ez abból is adódott, hogy az erdélyi mozgalom egyik vezetője Jancsó Béla volt, Buday barátja, de ezt a BKG továbbra is megmaradó "erdélyi jellege", és sokoldalú erdélyi kapcsolatai is determinálták. A két mozgalom közül a szegedi tette meg hamarabb az első lépéseket, de a kapcsolat az ő esetükben is kölcsönösen hasznos volt, különösen a BKG Erdélyi Kollégiumának működése szempontjából. 535.

A BKG kapcsolatai a fenti egyesületekkel 536. azt igazolják, hogy a kör törekvései az ellenzéki diákmegmozdulások irányzataival mindenképpen rokoníthatók különösen a célkitűzések szempontjából, hiszen a kontaktus keresése és ápolása Budayék részéről tudatos volt, és az együttműködést szolgálta.

A mérsékeltebb NEFHOSZ-on belül elismerést aratott ugyan a mozgalom, de ilyen jellegű, kölcsönösen hasznos és intenzív együttműködésről nem tudunk. Hogy a bajtársi egyesületekkel milyen volt a kapcsolatuk, arról csak egy utalásból értesülhetünk. Buday arról számolt be egy alkalommal, hogy a legutóbbi követtáboron embereik támadták a Turult, és azóta nem küldik nekik a "Bajtársat", a Turul lapját. 537.

3. fejezet

A mozgalom többirányúvá válása

A BGK mozgalma még az agrársettlementen belül is többirányú volt. A körön belüli munka sokoldalúságát általában kedvezően befolyásolta a rugalmas munkaszervezés és a nagyfokú nyitottság. De Buday széleskörű érdeklődése is hatással volt arra. Az irodalmi érdeklődés már az inspirálásnál is szerepet játszott, és ennek a felszínen tartását biztosították többek között a könyvismertető délutánok is. Ennek az irodalmi orientációnak az egyik megnyilvánulása volt a szegedi székely est megrendezése is 1929. március 21-én ^{538.} és 1931. november 19-én. ^{539.} Emellett számos megvalósult és megvalósulatlan terv mutatja a munkájuk sokszínűségét. Így például előadásorozat az iparos ifjúság számára, ^{540.} füzetes regénysorozat kiadása, ^{541.} egy szegedi magyar est rendezése ^{542.} stb.

Ez a sokoldalúság új kollégiumok szervezésében is kifejeződött. Kimondottan az önképzést szolgálta a gazdaságpolitikai kollégium. Ennek célját így fogalmazták meg: "A közgazdasági kérdések iránti érdeklődést igyekszik felkelteni és táplálni ..., hogy ilyen módon kiegészítse a tanyai nép körében, a szociális felelősség felébresztése céljából végzett u. n. "tanyai agrársettlement" munkáját." ^{543.} Az előadásokat többször is ^{544.} Dános Árpád bankigazgató és közgazdasági író tartotta aktuális gazdasági problémákról, melyek lehetőséget adtak a világgazdasági összefüggésekre való tekintésre is. Az így kapott gazdasági kérdésekben való tájékozottságot felhasználták a parasztságnak tartott népművelő előadások alkalmával, hiszen itt is tartottak a parasztságot érdeklő gazdasági tárgyú előadásokat. ^{545.}

A Művészeti Kollégium megalakulása

A gazdaságpolitikai kollégium működésénél jóval nagyobb jelentőségre tett szert a BGI keretei között meginduló művészeti tevékenység, nem véletlenül éppen a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma váltott ki az adott korban a legnagyobb hatást, és vívott ki máig is maradandó hírnevet.

A köztudatban a SZFLK Csaplár Ferenc könyve nyomán úgy él, mint 15 stabil taggal rendelkező, 1930. őszén alapított egyesület. ^{546.} Csaplár későbbi tanulmányiban már maga sen vállalja ezt a megállapítást. A megalakulás fenti időpontját nem cáfolja meg ugyan közvetlenül, de magát a megalakulást egy hosszabb folyamat eredményeképpen ábrázolja, és egy "laza szervezeti forma" kialakítását 1931. végére datálja. ^{547.} Ez az újabb kutatási eredmény mindenképpen realitásabbnak tűnik. ^{548.}

Az SZFLK szervezeti előzménye tulajdonképpen egy a BGI keretein belül folyó előadássorozat volt, ^{549.} mely feltehetőleg 1929. végén, legkésőbb 1930. első felében indult. ^{550.} Kétségtelen azonban, hogy a kollégium 1930. végétől új fejlődési stádiumba lépett. Ezt jelzi, hogy 1931. elején művészeti tárgyú előadássorozatot indítottak, melyekről már a helyi lapok is beszámoltak. ^{551.} A végleges név - Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma - szintén 1931-ben alakult ki. Buday fametszetsorozatának a "Boldogasszony búcsúja" megjelenéséhez kapcsolódik. A nagy sikert elérő kiadvány kiadójaként ugyanis Buday a fenti nevet jelölte meg, ^{552.} mely ilyenformán kedvező csengést kapva, a későbbiekben is megmaradt kiadványaik kiadójának ill. a csoport megjelölésére. Baróti Visszaemlékezése szerint azonban még akkor sen állt külön csoportosulás a név mögött, ^{553.}

más helyen pedig állítja, hogy a kollégium megalakulásának pontos időpontját "egyikünk sen tudná pontosan megmondani." 554.

Ennek a bizonytalanságnak az egyik oka mindenképpen az, hogy a kollégium működése csak kis mértékben volt formalizált. 555. A kollégiumnak alapszabálya, ügyrendje sosem volt, jegyzőkönyvet is csak az első üléseken vezettek. Ezekre a formalitásokra nem is volt szükség, hiszen a kollégium tagjai mindennap találkoztak. 556.

Ortutay ismertetése szerint viszont az alapító tagokat titkos szavazással választották meg, 557. és így a kollégium megalakulása mégis kapcsolható egy konkrét eseményhez. Ennek időpontjához közvetlenül Gáspár Zoltán levele nyújt támpontot, aki - bár a szavazást nem említi -, de a megalakulást 1931-re teszi. 558. Ezzel összecseng Buday beszámolója is, ahol azt írja, hogy a "Művészeti Kollégium végzi el 1931. vége óta a tanyai munka értékelését". 559.

Részben a kollégium megalakulásának valószínű időpontjának további megerősítéséhez, de emellett egész geneziséhez közelebb vihet az agrársettlement belső fejlődésének elemzése, hiszen a Művészeti Kollégium abból nőtt ki.

Az SZFMK és az agrársettlement

Az előzőekben láthattuk, hogy az agrársettlement anyagiilag állandó nehézségekkel küszködött. A résztvevőknek legtöbbször a kiszállásokkal kapcsolatos kész kiadásait sem tudták megtéríteni. 560. Így a tanyamozgalomban való részvétel nem kevés áldozatkészséget, és időigényessége miatt teljes odaadást is kívánt, ami igen megnehezítette a mozgalom jelentős kiszélesítését az egyetemi ifjúság felé.

Ezen a helyzeten a mozgalom intézményesítésétől vártak a mozgalom vezetői változást, és a kiszállások is a tanyaközpont konkrét terv formáját is öltő elképzelésének a jegyében élénkültek meg 1929. végétől. A tanyaközpont létrehozásának a terve azonban nem valósult meg. Pontosan nem állapítható meg, hogy létrehozásának kivihetetlenségéről mikor értesült a mozgalom. A legkésőbbi híradás, mely a szociális telep létesítését még nem veti el 1931. december hónapban jelent meg Baróti tollából. ⁵⁶¹.

Tény, hogy a tanyaközpont nem jött létre, és ez megpecsételte az agrársettlement sorsát. ⁵⁶². A tanyaközpont lett volna a biztosítéka a mozgalom állandó és rendszeres működésének. Az állandó munkatársi gárda csak egy maroknyi csoport volt, egy részük már végzett az egyetemen, nagyobb részük pedig röviddel a diplomaszerezés előtt állt 1931-ben. Miután "utódokat" nem sikerült biztosítani, így annak a hanyatlása ekkor már előre látható volt.

Emellett a mozgalom anyagi helyzete is határozottan romlott. A VKM-hez 1929. végén beadott kérelmükre 1930. februárjában beadott kérelmükre 1930. februárjában 600 Pengőt kaptak, ⁵⁶³. ami jó indulást biztosított számukra ebben az évben. De már 1931. júniusában Buday a körön belül "hihetetlen anyagi krízisről" írt, ⁵⁶⁴. és ez a helyzet 1932. elején is. ⁵⁶⁵. A rossz anyagi helyzet állandósulhatott, mert 1932. évre anyagi okok miatt még a Kis Kalendárium kiadását sem tudták biztosítani. ⁵⁶⁶. A kör pénzügyi állapotát tehát 1931-től állandósuló pénzzavarok jellemezhetnék. Ezt szintén hatékonyan változtathatta volna meg a tanyaközpont felállítása, hiszen az egy állandó költségvetéssel működő intézmény lett volna. Így a tanyaközpont létrehozásának meg-

hiúsulása, az arról való kényszerű lemondás, - mely leg hamarabb 1931-ben történhetett - erősíthette azt az új orientációt, mely a Művészeti Kollégium megalakulásában nyert kifejezést.

A kiszállások 1931-ben még nagy erővel folytak ugyan,^{567.} de 1932-től határozott hanyatlás állt be ezen a téren, a settlement gyakorlat háttérbe szorult. ^{568.}

Viszont az agrársettlement munka során kialakult egy élcsapat, mely aktivitása, felkészültsége és felfogása alapján alkalmasnak tűnt az addig végzett gyűjtőmunka, tapasztalatok rendszerezésére, különböző irányú művészi és szaktudományos feldolgozására. Ez az élcsapat az agrársettlement munka során termelődött ki. Kiválásuknak több tényezője volt, melyeket a következőkben próbálunk körvonalazni.

Elvként már korán megfogalmazódott a tárgyilagosság követelménye. Ez az elv, kapcsolódva a tagok közötti munkamegosztáshoz, növekvő szakszerűséget, és egy értékes szakember gárda kitermelődését eredményezte, akiknél az elméleti felkészültség is egyre fokozódó szerepet töltött be, a gyakorlati munkában való aktív részvétel mellett. A nagymennyiségű anyag szaktudományos feldolgozása annál is inkább előtérbe kerülhetett, mert nagy részük nem került publikálásra, ^{569.} és enélkül könnyen veszendőbe mehetett addigi gyűjtéseik eredménye. ^{570.}

A művészeti szemináriumok funkciója kezdetben elsősorban művészeti tárgyú előadások tartása és szervezése volt, melyek az egyetemi ifjúság felé, de később a város érdeklődő közönsége felé is irányultak. Kapcsolódása ekkor is meg volt a settlementhez, hiszen annak is egyik

döntő motívuma kulturális volt: a nép kultúrájának emelése, melyhez hozzátartozott szervesen a nép kulturális értékeinek megmentése, minél szélesebb körben való ismertetése. 571. De a művészeti előadások tárgya általános művészeti is. Ez a törekvés szintén beilleszthető Budaynak az ifjúsági önképző koncepciójába. A kör olyanra ugyanis az ifjúság művészi kultúráját általában is igen hiányosnak és ennek pótlását a "megújulás" szempontjából fontosnak tartotta. 572. Magát a művészi tevékenységet is bizonyos szinten megpróbálták kiszélesíteni az "egyszerű" BKG-tagok felé. A körön belül szavalókörust szerveztek Széll István vezetésével. 573.

Természetesen Buday művészi törekvéseinek előtérbe kerülése 574. aztán felerősítették a kollégium szerepét, és az egész mozgalom átalakulási tendenciáit. Ezt a fejlődést elősegítette más, a művészetek és irodalom iránt komolyan érdeklődő, vagy azt művelő egyének csatlakozása a mozgalomhoz.

Művészi vonalon kétségtelenül szerencsés véletlenek egybejátszásának is köszönhető, hogy több kivételesen tehetséges egyéniség találkozott össze. De közrejátszott ebben a vidéki város, a kisebb egyetem szellemi életének szűkebb keretei is, mint külső körülmény. 575. Ebben a környezetben a BKG sokirányú tevékenysége bizonyos vonzást gyakorolt a társadalmi problémák iránt érdeklődők számára, és nyitottsága révén lehetőséget is adott a zökkenőmentes csatlakozásra. Ezek a csatlakozások szélesítették a mozgalom szellemi horizontját. Itt Hont Ferenc mellett különösen Radnóti-ra gondolhatunk, aki - Buday visszaemlékezése szerint 576. - "azt a vonalat erősítette meg, amely munkánk egyetemesebb, országos és

európai, a szó valódi értelmében népi ugyanakkor nemzetközi szemléletét érezte céljának, szemben azzal az egy-két társunkkal, akik a valóságos politikai és társadalmi helyzetben az általunk "immanensnek" minősített ún. "szegedi-ességekben" igyekeztek fedezéket találni".

Ennek az egyetemesebb igényű művészi törekvésnek az érvényrejutása tehát szintén elválasztó hatása volt a formálódó élcsapat és a mozgalom más tagjai között.

A kollégium "növelő közösséggé" fejlődésének legfontosabb tényezője valószínűleg maga a közös munka, az agrársettlemekben való részvétel volt. Ez a rendszeresen végzett munka időigényessége mellett azért is volt megterhelő, mert olyan akadályokba is ütköztek annak során, melyek az ellenforradalmi rendszer természetéből következtek. Bár a mozgalomról szóló kritikák hangjának többsége továbbra is elismerő, ^{577.} de néhány alkalommal már értetlenséggel vagy kemény támadásokkal is szembe találokztak a sajtóban. ^{578.}

Visszont a támadások, akadályoztatások jelentős része nem a publikált írásokban, hanem munkájuk végzése során nyilvánultak meg. Sokszor csak bosszantó gátak, gátló tényezők voltak ezek, ^{579.} de tanyajárásuk során a hatósági zaklatásoktól sem voltak kímélve. Az ürügyet a támadásokra a legkülönbözőbb okok szolgáltatták: hogy Ady verseket szavaltak, Benedek Elek meséket olvastak, (melyek a román lélek termékei és ezért ártalmatlanok). ^{580.} Jellemző, hogy nagyrészt éppen olyan hivatalos szervek gátolták munkájukat, melyeknek működési területe átfedésben volt az ő tevékenységükkel, pl. az iskolán kívüli

népművelést végző szervek, az Alföldkutató Bizottság, a kultuszminisztérium. 581. Néhány esetben az előadásukat is betiltották. Egy alkalommal a téli hideg miatt kalapban ülő hallgatóság adta meg az "indokolt" alapot a betiltásra (a nagy tömeg miatt, mivel az ajtóban is álltak, nyitott terebben folyt az előadás) "tiszteletlenségre nevelik a közönséget" jelszóval. 582. Tudunk olyan esetről is, amikor az órszobán kötöttek ki tanyajárásuk során. 583.

Ezek a támadások - bár bizonyosan többek lemorzsolódását okozták - nem tudták a mozgalmat letéríteni az újtjáról, csak a rendszerrel való szembenállást erősítették. Nemcsak arra kell gondolnunk, hogy ekkorra az agrársejt-lement szervezetiileg megerősödött, közösségi szempontból összekovácsolódott. Ennél ugyanis lényegesebb az az ideológiai fejlődés, amelyen a munkában résztvevők jelentős része keresztülment. A paraszti valóság pontosabb, objektívabb megismerése, a közvetlen emberi kapcsolatok kialakulása a parasztsággal intellektuálisan is formálta a mozgalom munkásait, de emellett az érzelmi azonosulás a valóban nyomor szinten élő tanyai lakókkal egy életre meghatározó élményt jelentett számukra, és ezzel együtt a rendszerrel való kisebb vagy nagyobb mértékű szembefordulást is. 584. Ezzel párhuzamosan saját helyzetük is egyre tudatosodott, és ez szintén a már vállalt sorsközösséget erősítette. 585. "A saját szociális helyzetünk ugyanilyen kritikai átvizsgálása ... nyilvánvalóvá tette előttünk, hogy a mi szociális helyzetünk is hasonlóképpen kiszolgáltatott a lényegében azonos. Tehát az intellektuális plusz ugyane kategória sorsának, életérdekeinek fokozot-

tabb védelmére és értékeinek kifejezésére hív fel

bennünket." - vallja Ortutay 1934-ben. ^{586.} Buday szintén a dolgozókkal való azonosulásig jutott el, és egyben "középosztályi" illúzióival is leszámolt.: "Ha az osztályok becsületes elemei közötti szolidaritást hirdettük: most alkalmunk volt ezt gyakorlatilag is megkísérelni. Száz példát tudnék felhozni arra, hogy miként veszítettük el még megmaradt kicsi bizodalunkat is a középosztály nagy tömegében, és miként váltunk magunk egyre kizárólagosabban a dolgozó magyar tömegek hívó katonáivá." ^{587.}

Ezt a közös élményeken, tapasztalatokon és szociális elkötelezettségen alapuló fejlődést alátámasztotta a marxizmussal való kapcsolat kiépülése. A mozgalom alapvetően a parasztság felé orientálódott. Ez az orientáció, párosulva egy általános szellemi nyitottsággal és rugalmassággal nem jelentette a kezdetekben sem a merev elhatárolódást a szocialista vagy a kommunista munkásmozgalommal szemben. Visszaemlékezésekből tudjuk, hogy Budayék olyan folyóiratokat is járattak, mint a Népszava, Korunk, 100 %, ^{588.} és olyan művekkel is megismerkedtek, mint pl. Engels: Anti-Dühring, Lenin: Állam és forradalom. ^{589.} Ezeknek az ismerete reálisabb - bár korántsem teljes - képet nyújtott számukra a marxizmus ideológiájáról. Az erdélyi Korunk több cikke pedig kritikai észrevételeivel a marxizmus aktuális elfogásának bizonyos fokú megértését és saját helyzetük pontosabb felmérését tették lehetővé. ^{590.}

Ez az ismerkedés a marxizmus ideológiájával megkönnyítette a munkásmozgalomhoz való közvetlen kapcsolat felvételét, melynek során Hont Ferencnek jutott kiemelkedő

szerep. Buday már 1931. június 19-i levelében a szociáldemokratákkal kialakulóban lévő kapcsolatáról írt, és előre jelezte, hogy előreláthatólag október-novembertől "nyíltan fogunk résztvállalni a szocialisták szellemi vezetésében".^{591.} Tudjuk ez a kapcsolat létre is jött. Viszont a munkásosztállyal való ismerkedés szükségszerűen más eredményezett, mint a parasztsághoz való közeledés a korábbiakban, hiszen a parasztság nem rendelkezett olyan önálló ideológiával, mint a munkásosztály. A munkásosztállyal való kapcsolat, a "szellemi vezetésre" való vállalkozás Budayék részéről nem egy viszonylag passzív tömeget talált, úgy mint a parasztság esetében, hanem egy szellemileg nagy mértékben önálló, viszonylag egységes társadalmi osztályt, mellyel való kapcsolat egy ideológiai kölcsönhatást eredményezett a két fél között.

1932-től a kollégium tagjai az Országos Ifjúsági Bizottsággal is szoros kapcsolatot alakítottak ki, mely azonban csak az áprilisban bekövetkező letartóztatás hullámaig tartott.^{592.} Ez a tetteket is vállaló ideológiai fejlődés, még akkor is, ha ez a többség esetében nem is jelenthette a forradalmi tudatosságot,^{593.} bizonyos távolságot kellett hogy előidézzon az élcsapat és a BKK mozgalmában résztvevő "átlagos" egyetemi ifjúság között.

A szaktudományos és művészeti törekvések előtérbe kerülése és az ideológiai fejlődés azt eredményezték, hogy az eredeti elképzeléssel szemben a tanyaakció - mely a mozgalomba az egyetemi ifjúság széles tömegeit akarta bevonni - egy elit mozgalommá szűkült. Igaz az is, hogy ezzel nem a mozgalom elsekélyesedése következett be, ellen-

kezőleg: minőségileg magasabb színvonalon, és döntően eszmei síkon folytatódott, és hatásában továbbra is széleskörű tudott maradni.

A BGK-nak még egy alosztályáról kell röviden említést tennünk, az Erdélyi Kollégiumról, melyről csak a legutóbbi időben jelent meg Lengyel András tollából pontos és a téma kutatása szempontjából lényeges tanulmány. ⁵⁹⁴. Ez a tanulmány helyesen utal az Erdélyi Kollégium előzményeire, az Erdélyi Fiatalokkal való szoros kapcsolatára és ideológiatörténeti jelentőségére is. Az Erdélyi Kollégium jelentőségét azzal is alátámaszthatjuk, hogy az adott korban nem a merev irredentizmusból, hanem a realitásokból kiindulni, és ez alapján a lehetséges együttműködést keresni a szomszédos népekkel, ez a kortársak szemében általában egyet jelentett a hazatéréssel. Jellemző, hogy még a toleránsabb, haladóbb szellemű egyetemi mozgalmak esetében is ez jelentette az egyik legnehezebben átléphető határvonalat ideológiai síkon. ⁵⁹⁵.

Az Erdélyi Kollégium története azonban nagyobb részt már átnyúlik tanulmányunk időbeli keretein, tevékenységének döntő szakasza már 1932. utánra, vagyis Buday körülnöki tisztségétől való megválása utáni időszakra esik.

Kitekintés

A Bethlen Gábor Kör élete 1932. után

Buday a BGI elnöki tisztéről, mivel egyetemi tanulmányait befejezte, 1932. októberében lemondott, de az ugyanakkor tartott tisztújító választásokon örökös tiszteletbeli elnökké választották, 596. ami mutatja, hogy tekintélyét végig meg tudta őrizni a körön belül. A tiszteletbeli elnöki cím természetesen csak formális jellegű volt, mint ahogy formálisnak kell tekintenünk, hogy a kör 1929-ből származó propektusa az akkor megfogalmazott célokkal és programmal 1940-ig érvényben maradt. 597. Az agrársejtemen folytatására tettek ugyan még erőfeszítéseket, 598. de a tevékenység ezen a téren egyre jobban visszaesik. Felérősödik viszont a vallási tevékenység, melyet a Soli Deo Gloria kollégium megalakulása is jelez. 599. A kör tevékenységéről maga Buday mondott ítéletet 1935. május 12-i levelében: "a Kör ma bizony új emberekkel, aligha jobb, mint az akkori diákegyesületek. Megint bibliacóráznak, szerezetvendégeskednek, templomi ünnepélyeskodnak s élük a maguk látszat-történelmi kalvinizmusát." 600.

Az SZPM tagjainak egy része egy ideig még kapcsolatban maradt a körrel. Az 1933-as tisztújító választásokon Arvay, Tolnai és Gáspár még a kör vezetőségi tagjai között voltak, 601. 1934. őszén már csak Arvay és Gáspár. 602. E-mellett a kör könyvtármertető délutánjain Tolnai, Baróti és Gáspár vállaltak ismertetések, Tomori Viola pedig előadást tartott Amerika társadalmi életéről. 603.

A kör a későbbiekben sem degradálódott a szélsőjobboldali diákegyesületek szintjére, sőt részvett progresszivitást is képviselt egyes esetekben. Kiss Sándor visszaemlékezése szerint 1937-ben, a Lárcai Front helyi csoportjá-

nak megalakulásakor a BGK nyújtott döntő bázist. ^{604.}
1937-től akciót indítottak a különféle ifjúsági egye-
sületek - így iparos és kereskedő ifjak és egyetemisták -
kölcsonös ismerkedéséért és barátkozásáért a vallásosság
jegyében. ^{605.} 1940-re már rendszeres misszió-szolgála-
tot teljesítettek Szeged külső negyedeiben. ^{606.} 1942-ben
a népies írók szellemi befolyását tükrözö, elsősorban
népművelő jellegű falumunkát is végeztek. ^{607.}

A vallásos szellem felerősödése tehát nem jelentette,
hogy a kör elvesztette volna minden pozitívumát. A munka-
végzés maga és annak irányultsága tekintetében a köri te-
vékenység azonban nyilvánvalóan lényegesen szerényebb ke-
retek között folyt tovább, és a visszaesés minden szem-
pontból óriási volt a korábbiakhoz képest. Nem hagyhat-
juk figyelmen kívül azt sem, hogy a 30-as éveknek ebben
az időszakában már a diákság által végzett szociális,
vagy annak beállított munka a korábbiakhoz képest lénye-
gesen elterjedtebbé vált.

A Bethlen Gábor Kör mozgalma és a 30-as évek átalaku- lóban lévő diákmozgalmai

Buday és a BGK más vezetői nagyon sokat tettek azért,
hogy a mozgalmuk ismertté váljon és a munkájuk példáján
keresztül Szegeden és országsszerte hasonló mozgalmak in-
duljanak. Ez a törekvésük nemcsak a különböző helyeken
megjelenő propagandájukban fejeződött ki, hanem abban is,
hogy sok alkalommal - erre különösen 1932-től nyílt több
lehetőség - vállalkoztak más egyesületek előtt előadás
tartására is. Többek között előadást tartottak a szegedi

DHPHE kultúrdélutánján, ^{608.} a NEFHOSZ 1930-, 1931- és 1932-es országos kongresszusain, ^{609.} és az Országos Magyar Protestáns Diákszövetség országos kongresszusain. ^{609.} A BCK propagandájának és előadásainak tudható be részben, hogy az ifjúság egy részénél a settlement új jelszóként és kisebb mértékben törekvésként is jelentkezett. ^{610.}

Debrecenben egész közvetlenül mutatkozott meg a hatás. Itt Tomori Viola és Tomcsányi Gábor előadásának hatására alakult meg a debreceni egyetemi hallgatók faluszemináriuma. ^{611.}

Szegeden a hatás csak közvetetten mutatkozott meg. 1932-ben, a Turul indított settlement mozgalmat a tanyai lakosság megmentésére, de a parasztságot a destruktív iránytól kívánta megmenteni, ^{612.} emellett a céljuk az elhanyagolt magyar elem felemelése "a neki szükséges feji kultúra, tudásanyag nyújtásával." A parasztsághoz mókázással, zenével próbáltak közeledni, ahol szerintük "egyáltalán nincs kultúra." ^{613.} Bizonyos hasonló gondolatok azonban a BCK mozgalmának felismeréseivel itt is felmerültek. ^{614.}

Szegeden később még az Americana Danubiana corporatioja kezdett tanyankcióba. Ebből az alkalomból Tömörkény novellákat és a Szentírást olvasták fel a hallgatóságuknak, hazafias verseket és búvészműtátrányokat mutattak be, mivel belátták, "hogy a szociális tanítást a gyárosainknál, kortellvezőreinknél, tröszt- és bankurainknál kell elkezdni és be ír fojezni." ^{615.}

A falumunka, vagy sok esetben csak az annak beállított akciók az ifjúság részéről országos méretekben váltak ekkor már elterjedté, melyet a kortársak egy része fölületes divatjelenségnek fogott föl ^{616.} - a fenti példák

alapján is látható, hogy nem minden alap nélkül.

Természetesen ez a változás a diákmozgalmak fejlődésében beállt változások következménye volt alapvetően, melyet a BGK példája erősített ugyan, de semmiképpen sem annak tulajdonítható.

A 30-as évek elejére az ellenzéki diákmozgalmak legkiemelkedőbb egyesületei vereséget szenvedtek az országon belül, ^{617.} de az azokat létrehozó társadalmi problémák - így pl. a diákságot legsúlyosabban sújtó értelmiségi munkanélküliség - csak tovább súlyosbodtak. Ennek hatásaként a 20-as évek végén erőteljesen jelentkező ideológiai forrongás sem hagyott alább, és az akkor meghirdetett gondolatok tovább élve és keveredve egyre szélesebb körökben hatottak. A gondolatok egyik alapmotívuma a népiségre épített nemzetkoncepció volt, mely továbbfejleszthető volt az etnikum fajelméleti felfogásán alapuló fasiszta ideológia felé, de egy harmadikutas, népies ideológia irányában is. ^{618.} A diákmozgalmak szélsőjobboldali szárnya is kénytelen volt alkalmazkodni, és a parasztságra épített, új nemzetkoncepciót, a szociális irányultságot az addigiaknál szerveesebben integrálta az ideológiájába, és még fokozottabb ellenzékiességgel próbálta kifejezni a diákság saját helyzete miatti szociális feszültségeit is, természetesen mindezt más hangsúllyal, mint azt az ellenzéki mozgalmak korábban tették.

A megváltozott helyzetet több új jelenség is jelezte. 1932-ben a MEFHOSZ-nak sikerült az "első diákszövetségi kongresszust" megvalósítani. Itt a korábbi diákmozgalmakról kemény kritikát mondtak ki többek között, pl. a külsőségekben megnyilvánuló nemzeti eszméért való lelkesedésről is. "Senki

meg nem magyarázta, ... , hogy mi is az a nemzeti eszme, amelyért [az ifjúságnak] lelkesednie, élnie, tüntetnie kell", és 1932-ben az erre adott válasza: "a magyar nemzet a magyar néppel egyenlő!" ⁶¹⁹. A Turul, mely korábban még többek között a politizálás vádjával támadta a diákszemélyeket szervezőit, 1932-ben maga is 12 pontot tett közzé, melyből nem hiányoztak már a társadalmi követelések sem, de ezek nagyrészt a zsidók ellen irányultak. ⁶²⁰. Az új orientációt a Turulon belül nemcsak az olyan akciók jelzik, mint a már ismerttetett szegedi bajtársak "settlement"-je, hanem pl. 1933. januártól a "Bajtárs" állandó rovatot nyitott "Falusi és munkásszeminarium" címmel, 1931 végén pedig a Turul is támogatta MEFHOSZ-t az álláshalmozók elleni megmozdulásukban. ⁶²¹.

Az 1934-ben, a "Magyarország" hasábjain megszólaltatott diákvezérek nyilatkozataiból ⁶²². szintén lemérhető a változás. A szociális törekvéseket valamilyen formában célkitűzésként vagy követelményként állító nyilatkozók nagyobb részt képviseltek. Ezen belül azonban igen nagy eltérések vannak. Sipos Elemér az ifjúság és a középosztály problémáit csak a parasztság és a munkásság kérdéseinek megoldása után látja megoldhatónak, és első feladatként gyökeres földbirtokreformot követel. ⁶²³. Fábry Sándor, a Széchenyi Szövetség elnöke szerint viszont a "falumunkának" az az a célja, hogy a magyar középosztály ne engedje ki a kezéből a földműves rétegeket ugyanúgy, ahogyan a munkásoztságot annak idején kiengedte." ⁶²⁴. Nyúl Gyula, a Hungária vezére a tőke magánjogi korlátozását és "nemzeti szellemmel telítőséget" tartja helyes programnak. ⁶²⁵.

A felfogások tehát nagyon széles skálán mozogtak. ⁶²⁶.

Az irányzatok heterogenitását még növelte, hogy egyes reformkonzervatív politikusok, szociálpolitikusok, de mellettük kutató intézmények és egyházi szervek is igyekeztek az ifjúság szociális irányultságát manipulálni is, azzal, hogy saját maguk is támogatták azokat, sőt kezdeményeztek is esetenként. ^{627.}

A 30-as diávek diákmozgalmainál nemcsak a szociális irányultság erősödött fel, és a diákság szószólói nemcsak a politika-ellenesség elvét adták fel nyíltan is, hanem általában is többértűvé vált, valamivel nagyobb lehetőséget adva ezzel a baloldali megmozdulásoknak is. ^{628.} Mégis ezek a fejlemények csak részben jelentettek pozitívumot a magyar társadalom fejlődése szempontjából. A falukutatásnál vagy a falujárásnál, a társadalmi problémák megoldási elképzeléseinél a gyakran nagyfokú felületességgel, felszínességgel együtt ott kísértett a társadalmi problémákat leegyszerűsítve megoldani akaró fasizmus is, mely ebben az időszakban szintén megerősítette pozícióját.

Ebben a változásban BKG mozgalma hatásait tekintve sajátos szerepet töltött be. A 20-as évek második felében jelentkező ellenzéki diákmozgalmak visszaszorulása után leghatásosabban az ő mozgalmuk vitte tovább gyakorlati munkájukon keresztül az ellenzéki diákmozgalmak vonalát, ^{627.} anélkül, hogy azt nyíltan vállalta volna. Becsületes és nagy áldozatkészséggel végzett tevékenységük ugyanis - a vezetők szándékaitól függetlenül is ^{630.} - a paraszt-ság felkarolását, egy szociálisabb Magyarország megteremtését sugallta, és így az egyetemi és főiskolai if-

júság fejlődési tendenciájának ezt az irányvonalát erősítette. ^{631.} A viszonylag széleskörű hatást azért is érhet-
te el, mert a diákmozgalmak eltérő arculatú, de általános-
ságban még mindig jobboldali diákegyesületei előtt nem vált
megbélyegzetté, Buday jól alkalmazott taktikájának is kö-
szönhetően. ^{632.} A BGK mozgalmához képest később országos
méreteken kibontakozó falujárás idején a szegedi egyesü-
let agrársettlementje még mindig példaként volt állítható
objektivitásuk, alaposságuk miatt a felszínes munkát végző
"falukutatókkal" szemben. ^{633.} Ez részben annak is köszön-
hető, hogy a BGK mozgalmának hanyatlása ellenére a mozga-
lom tovább élt az SZFMK tevékenységében. ^{634.}

Ha a mozgalom fejlődési ívét újra áttekintjük összevetve
azt a diákmozgalmak általános fejlődési tendenciáival, az
az ellentmondás tűnhet fel, hogy a BGK éppen a mozgalom ki-
szélesítése terén vallott kudarcot, pedig 1932-től már -
többek között Szegeden is - a diákság egy jelentősebb részé-
nek érdeklődése formálisan a parasztság irányában megerősö-
dött, és ez tetteken is megnyilvánult, viszont a BGK ag-
rársettlement-mozgalma éppen ebben az időben hanyatlott
vissza. Ezt a jelenséget nemcsak azzal magyarázhatjuk, hogy
a mozgalmon belüli fejlődési tendenciák, az elit-mozgalommá
szűkülés ekkor már visszafordíthatatlan volt, hanem ez a
munkájuk elvi következetességére is fényt derít. Volt u-
gyanis, amiben a mozgalom vezetői nem tanúsítottak rugal-
masságot, az őszinte szándékú, következetesen és önzetle-
nül segítő tendenciájú munkához és a megismerés objektivi-
tásához kezdettől ragaszkodtak. Tehát lényeges minőségi je-
gyek már a mozgalom kezdetén megkülönböztették őket a ná-
luk később jelentkező, de hasonló következetességet nem

tanúsító mozgalmakkal szemben. 635. Ez a különbség volt éppen az egyik oka a mozgalom kiszélesítésére való hiábavaló törekvésnek is a BKM részéről, a mozgalom aktív tevékenysége idején ugyanis nemcsak korai kezdeményezőként maradt a mozgalom magára, hanem azért is, mert nézeteiket illetően általában is nagy volt a különbség köztük és általában az egyetemisták között.

Az élcsapat kiválása után ez még inkább érvényes, hiszen olyan több szinten végbevezető fejlődés eredményeként jött létre az SZFMK, mely egyetemista kollégáiktól való további eltávolodást is jelentett, és az az addigi következetes munkájukból is adódott, hogy visszafelé nem volt járható út számukra. 636.

JEGYZETEK

11. A társadalmi pozíciót és helyzetet a magyar középrétegek esetében különösen indokolt külön említeni nagyfokú szétválásuk miatt. Magyarország története. 7. köt. 1890-1918. 2., jav. kiad. Bp. 1978. 458. p. Lackó Miklós: A magyar társadalom fejlődésének tendenciái és problémái. in: Társadalmi struktúránk fejlődése. Bp. 1981. 25-26. p.

2. Andorka Rudolf: Az egyetemi és főiskolai hallgatók társadalmi összetétele 1898-1942. Statisztikai Szemle, 1979. 2. sz. 191. p.

3. uo.

4. A korzakra nem ennyire általánosított érvénnyel, de a történeti irodalom is alátámasztja ezt a kiindulópontot. Ladányi Andor: Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben. Bp. 1979. 54. p.

5. Magyarország története. 7. köt. 427. p.

6. Hanák Péter: A magyar "középosztály" fejlődésének problémájához. Valóság, 1962. 3. sz. 24. p.

7. Magyarország története. 7. köt. 451. p.

8. uo. 459. p.

9. Szabó Miklós: Középosztály és újkonzervativizmus. Világosság, 1975. 6. sz. 329. p.

10. Szemenyei Kornél: Magyar diákélet. in: Magyar diákélet és diákegyesületek. Bp. 1900. 42. p. Szabó Miklós szintén megerősíti a katolicizmus erőteljes hatását a diákság körében. i. m. 326. p.

11. Ladányi Andor: A magyarországi felsőoktatás a dualizmus-kora második felében. Bp. 1969. 227. p.

12. Kende Zsigmond: A Galilei Kör megalakulásához Bp. 1974. 43-45. p.

13. uo. 71. p.

14. Tömöry Márta: Új vizeken járok. Bp. 1960. 19. p.

15. Márki Sándor: A háború első éve a Kolozsvári M. Kir. Ferencz József Tudományegyetemen. Kolozsvár, 1915. 15. p.

16. Szegvári Katalin: Az első numerus clausus törvényről. A Budapesti ELTE ÁJK Actái, 1976. 71. p.

17. Ladányi Andor: Az egyetemi ifjúság az 1918-19. évi forradalmak időszakában. in: A haladó egyetemi ifjúság mozgalmi Magyarországon, 1918-1945. Bp. 1978. 27. p.

18. uo. 41. p.

19. uo. 52. p.

20. uo. 55. p.

21. Hajdú Tibor: Az értelmiség számszerű gyarapodásának következményei az első világháború előtt és után. Valóság, 1980. 7. sz. 28. p.

22. Ladányi Andor: Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben. 21. p.

23. Kővágó László: A Magyarországi Tanácsköztársaság és a nemzetiségi kérdés. Bp. 1979. 143. p.

24. uo. 144. p.

25. uo. 51. p.

26. Ladányi Andor: A Tanácsköztársaság felsőoktatási politikájának kérdéséhez. Századok, 1965. 1. sz. 157. p.

27. Ladányi Andor: Az egyetemi ifjúság az 1918-19. évi forradalom időszakában. 65. p.

28. A történeti irodalom az egyes csoportok létezését idáig nem elmezte, ennek megfelelően arányukat sem tisztázhatta. Ladányi ír egyes csoportok passzivitásáról (bölcsoszak, reakciósok). Ladányi Andor: A Tanácsköztársaság felsőoktatási politikájának kérdéséhez. 57. p. Szabolcs Ottó véleménye szerint az egyetemi ifjúság "kisebb része" volt ellenforradalmi érzelmű. Szabolcs Ottó: Adalékok az egyetemi ifjúság fehérterror alatti helyzetének történetéhez. in: A Pécsi Pedagógiai Főiskola évkönyve. 1959-60. 28. p. Más művek (Pl. Az ifjúság eszmei-politikai nevelésének kérdősei a magyar kommunista mozgalom dokumentumaiban - különös tekintettel a főiskolai diákság nevelésére. Tájékoztató, 1973. 3. sz. Torzsa István: A Budapesti Tudományegyetem és a Magyar Tanácsköztársaság. in: Társadalom és nemzet a Magyar Tanácsköztársaságban. Bp. 1970.) inkább a haladó diákság oldaláról közelítettek a témához. A középiskolai diákok vonatkozásában jól érzékelteti az ellentétes csoportok létét és a köztük a politikai nyilvánosság szférája "alatt" is folyó küzdelmeket. Gellért László: Diákok az ellenforradalomban. Bp. 1970. 144., 146. p. A probléma tisztázását nagyon nehezíti, hogy a két szélsőségen kívül a hallgatók csoportjai nem váltak el élesen egymástól, állásfoglalásuk időben is változó volt. Mégis annak az ellentmondásnak a magyarázata, hogy a Tanácsköztársaság első időszakában az ellenforradalmi diákok csoportja határozott kisebbség, míg a tanácshatáron bukása után döntő többség, véleményünk szerint részben

ennek a "köztes" csoportnak az alaposabb megvizsgálásában rejlene. Természetesen a fordulat radikalitását a forradalmak bukása után a diákság körében is erősítette az uralkodóosztályok és különösen a szélsőjobboldal hatása is.

29. Hanák Péter i. m. 30. p.

30. Ránki György: Gondolatok az ellenforradalmi rendszer társadalmi bázisának kérdéséhez az 1920-as évek elején. in: Berend T. Iván - Ránki György: Gazdaság és társadalom. Bp. 1974. 299. p.

31. Bárány Ferenc: Jobboldali diákmozgalmak a szegedi egyetemen 1921-1929. in: SZOTE Marxizmus-Leninizmus Intézetének Tudományos Közlemények. Szeged, 1972. 25. p.

32. Új É. (Bp.) 1923. XII. 4.

33. Magyary Zoltán: Emlékirat az egyetemi ifjúság szociális gondozásának tárgyában. Bp. 1929. 132., 138. p.

34. Ladányi Andor: Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben. 74. p.

35. uo. 73. p.

36. 1919. decemberében számuk elérte már a 2400 főt. uo. 81. p.

37. A zászlóaljok menzai ellátást és olyan illetményt kaptak, amely még a kortárs résztvevő szemével is "meghökkentően nagy pénz" volt. Igoli Béla: Egy műegyetemi zászlóaljtag naplója 1919-1921. Bp. 1942. 23. p.

38. Az egyetemi zászlóaljok tagjainak a különféle "nemzetmentő" munkálkodásuk miatt alig maradt a tanulásra idejük. Gergely Jenő: A keresztényszocializmus Magyarországon. 1903-1923. Bp. 1977. 268. p.

39. Öt karhatalmista ajánlása elég volt a beiratkozáshoz, anélkül viszont át kellett esni az igazolási eljárásón. Az igazoló bizottság három tanárból és két karhatalmistából állt. Ladányi Andor: Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben. 134. p.

40. Bravó Turul-Szövetség! Ébredő Magyarország, 1920. I. 1. 16. p.

41. Ladányi Andor, uo. 133., 138-39. p. Viszont a karhatalmisták kiharcolták azt is, hogy tagjaik közül olyanok is felvételt nyerhessenek, akik korábban nem is voltak egyetemi hallgatók. uo. 134. p.

42. uo. 136. p.

43. Ezt a szélsőjobboldali sajtó istütökrözte, különösen a "Gondolat" c. hetilap.
44. Szegvári Katalin i. m. 81. p.
45. Ladányi Andor: Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben. 79. p.
46. A hivatalos fegyelmi eljárásokra: Bellér Néma: A fehérterror felsőoktatási politikája. Felsőoktatási Szemle, 1969. 9.sz. 516-518., 525. p. Simon Gyula: Fegyelmi eljárások pedagógusok és diákok ellen a Magyar Tanácsköztársaság bukása után. Ped. Szle. 1969. 3. sz. 286-295. p. A középiskolásokra vonatkozóan: Gellért László: Dokumentumok az ellenforradalomnak a baloldali diákok ellen indított fegyelmi eljárásaiból. Ped. Szle. 1969. 3. sz. 273-284. p.
47. Ladányi Andor, uo. 150. p.
48. uo. 152-158. p.
49. Erre Ladányi is utal fent idézett művében. 158. p. Itt a szerző Karsai Elek ellenvéleményére hivatkozik. (Vádirat a náciizmus ellen. 2. köt. Bp. 1960. 9-19. p.)
50. Pl. a politikai katolicizmus két kiemelkedő alakja, Bangha Béla és Prohászka Ottokár.
51. Bárány Ferenc: Az antiszemitizmus szerepe a szélsőjobboldali diákmozgalmakban. Bp. 1971. 8. p.
52. Ladányi Andor, uo. 151. p.
53. Magyarország története. 8. köt. 1918-1945. Bp. 1976. 429. p.
54. Az 1919/20-as években a normálisnak számító 18-22 éves hallgatónak az aránya 51,7% volt, a többi mind idősebb. Laky Dezső: A magyar egyetemi és főiskolai hallgatók statisztikája, 1929. Bp. 1930. 43. p.
55. Ezt a különbséget általános órvénnyel a Ferenc József Tudományegyetem tanári kara is konstataálta, egy az ifjúság és a menza gondnok közötti konfliktus kapcsán. CsML, VIII/4. fond 1. doboz, 1920/21. 410. sz.
56. A Gondolat c. lap egy cikkben miután felsorolta az ifjúság ellenforradalmi "hóstetteit", így fejezi be: "Ezt az ifjúságot a szenvedések érlelik bátorrá, erőssé, kitartóvá. Jobbak lesznek ők, mint mi vagyunk ..." Gondolat, 1919. X. 5. 23. p. Hasonló szellemű sorokat máshol is olvashatunk. Pl. Gondolat, 1920. IX. 16. 15. p. Igali a naplójában ezt jegyezte fel: "Mostanában az "öregek" nagyon udvarolnak a magyar

ifjúságnak, természetesen tehát, hogy megnőtt az önérzete!"
Igali Béla i. m. 98. p.

57. Ladányi Andor már többször idézett művében (Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben) bőszéges idézetet ad közre, melyek azt a rendkívüli önbizalmat, a régi Magyarországgal és részben a korabeli vezető garnitúrával való szembenállását tükrözik az ifjúság részéről, és egyben az ifjúság függetlenségét is hangoztatják. (65-66. p.) Ezt a szemléletet Ladányi egyébként az ifjúság "magyar forradalom" eszméjének igazolására használja fel, de alkalmasak a fenti öntudat jellegének dokumentálására is. Az ifjúságnak ez a sajátos öntudata tartósabbnak bizonyult, mint a "magyar forradalom" eszméje melletti kitartása, mely utóbbi 1920-tól már visszaszorult. (Ladányi uo. 68. p.) Pl. egy idézet 1922-ből: "Az idegen, könyörtelen, harácsoló üzérkedők, alvó megtorpant magyarok országában ma végzetesen egyedül áll a magyar ifjúság hite, megbízása." Új. É. (Sz.) 1922. IX. 1. 1. p. Hasonló szellemű megnyilatkozásokkal később is találkozhatunk. Új É. (Bp.) 1923. VI. 12. 1. p., Új É. (Bp.) 1923. XI. 20. 1. p.

58. A statisztikai adatok alapján a következőképpen alakult a főiskolai hallgatók összlétszáma: 1910/11 - 1914/15; 11 893 fő; 1915/16 - 1916/17; 5000-6000 fő; 1918/19; 21 000 fő; 1919/20; 10 000 fő; 1921/22: 17 000 fő; 1922/23: 19 590 fő; és 1925/26- 1929/30: 12 778 fő. Forrás: Laky i. m. 25. p., Magyar i. m. 4. p. Az 1918-1923 közötti időszakban évenként is nagy volt az ingadozás, ezért itt nem élünk a Laky Dezső által közölt átlagolt adatokkal.

59. A dualizmus második felében egyre fokozódó mértékben küldték szegényebb sorsú középrétegek gyerekeiket az egyetemekre, (Mazsu János: A dualizmus kori értelmiség társadalmi forrásainak főbb változási tendenciái. Tört. Szle. 1980. 2. sz. 306. p.) és így a diáknyomor a dualizmus utolsó évtizedeiben mindinkább a magyarországi felsőoktatás egyik legsúlyosabb problémájává vált. Ladányi Andor: A magyarországi felsőoktatás a dualizmus kora második felében. 154. p.

60. A VKM felmérése alapján 1921. tavaszán Budapesten 4679 fő, a hallgatók 37,9 %-a volt menekült. Ladányi Andor: Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben. 41. p.

61. Bobula Ida: Diákszociális kérdés és szellemi proletariátus. Tt. 1928. 375. p. A diáknyomor fokozódásához az is hozzájárult, hogy a kormány a Tanácsköztársaság több nagyvonalú

intézkedését megszüntette. Ladányi Andor: Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben. 51. p. Ladányi a fent idézett művében a hiányos adatok ellenére részletes képet ad a diáknyomor méreteiről. uo. 49-53. p.

62. Lackó Miklós: Új kulturális törekvések Magyarországon a Monarchia felbomlása után. in: Nemzetközi Kultúrtörténeti Szimpozion. Szombathely. 1983. 38. p.

63. A nemzeti kérdés középpontba állítása általában nagy mértékben hozzájárult a Horthy-rendszer megsemmisüléséhez. Ránki György i. m. 308. p. De míg a munkásság és a parasztság egy részére ez csak szubjektív okok következtében hatott, addig a középrétegek domináns eleme, a köztisztviselő objektív is érdekelt volt a területek visszaszerzésében. Hajdú Tibor i. m. 20. p. Szabolcs Ottó: Köztisztviselők az ellenforradalmi rendszer társadalmi bázisában. Bp. 1965. 123. p. Hozzátehetjük, hogy a diákifjúságból a menekültekre ez ugyancsak elmondható.

64. Új É. (Bp.) 1923. XI. 13. 1. p.

65. Új É. (Bp.) 1924. III. 18. 1. p. ... "a magyar jövőendő csak a miénk lehet." - hirdetik más alkalommal. Új É. (Bp.) 1923. V. 29. Nagy Iván egy beszédében hangoztatta: "A múlt kiesett a kezünkől, de a jövőendőnek urai vagyunk." Új É. (Bp.) 1924. I. 29. 2. p.

66. Pl. a SZEFE elnökének beszéde. in: Ünnepek, amelyek M. Kir. Ferencz József Tudományegyetemen a tanév megnyitása és az egyetem ötvenesztendőse fenállása alkalmával 1921. évi október hó 9-én és 1922. évi június hó 29-én tartattak. Szeged, 1923. 34. p.

67. Új É. (Sz.) 1922. VI. 4. 1. p., Új É. (Bp.) 1924. II. 5. 1. p.

68. A szegedi SZEFE felháborodottan tiltakozott az ellen a híresztelés ellen, hogy tagjaik között zsidók is lennének, és mindezt azzal utasítja el, hogy legfőbb céljuk tagjainak "magyar öntudatra való nevelése, a megőrzése minden meggyötört magyar fajtánkra veszedelmes, idegen faji ráhatás veszedelmével szemben." A SZEFE válaszol a gyanúsításokra. SZUN 1921. X. 29. 2. p.

69. Egy "tányércsapkás" által írt cikk néhány sora így hangzik "liberális bőrbe bújt kommunista vezéreink ... okozták az ország romlását, szennyes páholyaikból, alattomosan ..." SZUN, 1922. V. 28. 6. p. Egy másik cikk egyenesen "liberális

fajú" egyetemi hallgatókat emlegetett. SZUN, 1925. V. 28. 2. p. Egy március 15-i ünnepélyen hangzottak el a következő szavak: "1924. március 15-én a magyar ifjú demokraták jogrendje, liberalizmusa szolgaságot jelent, ellene küzdünk a szabadságért." Bécsy Bertalan: Utógondolatok március idusához. Új É. (Bp.) 1924. III. 25. 2. p.

70. "Lássátok meg azt a mély sírt, melyet nyugat műveltsége ásott már 50 év óta!" - olvasható az Új Élet folyóirat beharangozójában. SZUN, 1922. III. 5. 2. p. Lásd még: SZUN, 1922. II. 12. 2. p., Nagy Iván: Kelet felé! Új É. (Bp.) 1924. IV. 1. 1. p.

71. Pásztor József: Kelet felé. Új É. (Sz.) , 1922. V. 21. 4-5. p. Nagy Iván: Kelet felé! Új É. (Bp.) 1924. IV. 1. 1. p.

72. Az ellenforradalmi egyetemi ifjúság ideológiájának másik, a "nemzeti gondolattal" szorosan összefüggő, domináns és egyben konstans eleme a már tárgyalt antiszemitizmus volt. A diákság antiszemitizmusával még a továbbiakban is foglalkozni fogunk.

73. A polgári demokratikus forradalmat kísérő pacifista illúziók, a wilsonizmusba való reménykedés és a viszonylagos tehetetlenség volt az ellenforradalom céltáblája. A Tanácsköztársaság esetében az egyes vezetők részéről megnyilvánuló, a nemzeti érzést sértő, vulgáris internacionalista mentalitás.

74. Ránki György i. m. 305. p.

75. Gergely Jenő i. m. 147. p.

76. A keresztényszocializmusnak a diákokra való befolyására vonatkozóan: Ladányi Andor: Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben. 68. p. Gergely Jenő i. m. 268. p.

77. Sebestyén Sándor: A Bartha Miklós Társaság. Bp. 1981. 9. p. Nagy Péter: Szabó Dezső. 2. kiad. Bp. 1975. 244. p., Bajcsy-Zsilinszky Endre: A háborús nemzedék. Előőrs, 1928. VIII. 5. 3. p., Szász Béla: Még egy hang az ifjúságból. M. Szle. 1928. aug. 374. p. Természetesen ez a hatás nem lehetett általános a diákok körében sem.

78. A középrétegek, azon belül is a fix fizetésből élők anyagi helyzete a háború folyamán jelentősen romlott.

79. Ladányi Andor uo. 65-66. p.

80. uo. 65-68. p.

81. Kerék Mihály: Az Országos Széchenyi Szövetség törté-

nete, működése és hivatása. Bp. 1932. 116. p.

82. uo. 120. p.

83. uo. 120-121. p.

84. Ez alól a tőkeellenesség bizonyos mértékig kivételt jelent. A zsidó, a szélsőjobb szerint erkölcstelen eszközökkel összeharácsolt tőke támadása ugyanis viszonylag következetes volt, de a keresztény tőkével szemben ez a következetesség már nem mutatkozott meg, és ennek megfelelően a tőkeellenes jelszavak elsősorban az őrségváltást célozták. Ladányi Andor: Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben. 67. p. A diákság szociális jelszavainak átmeneti jellegét jelzi, hogy a "magyar forradalom", "magyar szocializmus" eszméinek hirdetése 1920. folyamán háttérbe szorult, majd el is tűnt az ifjúság lapjainak hasábjairól. Ladányi Andor uo. 68. p. Mégis feltételezhető, hogy a szociális követelések hangoztatása, a parasztság vagy a munkásság felé tett gesztusok egyeseknél valóban őszinte törekvéseket tükröztek, de az adott történelmi szituációban - a demagóg hangzavar más elemihez alkalmazkodva - ezek nem érvényesülhettek és nem is váltak külön.

85. Nagy Péter i. m. 242-243., 309. p. Az egyetemi ifjúság védelmébe vette az írókat akkor is, mikor a Tanácsköztársaság alatti tevékenysége miatt támadták. Huzly Imre: Nem adjuk Szabó Dezsőt. Ifjak Szava. 1919. IX. 14. 1. p.

86. Ladányi Andor uo. 69. p.

87. uo. 70. p.

88. uo.

89. Szabó Dezső: Segítség! Bp. 1925. A regény 1923-25 között íródott, közvetlenül az író által szerkesztett Élet és Irodalom csődje után. Nagy Péter i. m. 390. p.

90. Ferencz Gábor: Szabó Dezső. Új É. (Bp.) 1923. XI. 27. 3. p. Oláh Béla ezt írja: "Szabó Dezső magyar érték, és a magyar faj hegemoniájáért vívott minden küzdelmében mindig maga mögött tudhat bennünket." Új É. (Bp.) 1923. VII. 10. 2. p.

91. Az elsodort falu Farkas Miklós alakja Adyt idézte fel. Ezenkívül több Szabó tanulmány foglalkozott Adyval, melyekben a költőt - változó szempontú megközelítésekkel -, de mindig védelmébe vette, és nagyságát minden alkalommal kiemelte. Ady-kérdés. in: Ady-könyv. Bp. 1924. A romantikus Ady in: Szabó Dezső: Egyenes úton. Bp. 1920. (eredeti meg-

jelenés: Ny. 1911. II. 1086-1094. p.), Forradalmas Ady. Bp. 1919., Ady arcához. in: Szabó Dezső: Panasz. Bp. 1921.

Nagy Péter szerint Szekfü mellett Szabó Dezsőnek "köszönhető elsősorban, hogy Ady Endre a kitagadott és elátkozott garabonciásból az ellenforradalmi korszak ünnepelt költőjévé válhatott - de azon az áron, hogy Szabó és Szekfü együttes erőfeszítéssel a radikalizmus, a forradalom költőjéből az "úri magyarság" mélyhúrú megszólaltatóját faragták."

Nagy Péter i. m. 323. p. Az idézetben használt "ellenforradalmi korszak ünnepelt költője" véleményünk szerint túlzás, de a megmásított költő átmentése - az eltérő megközelítés és az átmentés irányának eltérő volta ellenére - jogosan állítható párhuzamba a két szerző esetében.

92. Bellér Béla: Tudósok az ellenforradalomban. Valóság, 1960. 2. sz. 83-87. p.

93. Szabolcs Ottó: Köztisztviselők az ellenforradalmi rendszer társadalmi bázisában. 84. p.

94. Pándi Ilona: A magyar haladó értelmiség néhány irányzata a Bethleni konszolidáció éveiben. Ptk. 1965. 2. sz. 160. p.

95. L. Nagy Zsuzsa: Bethlen liberális ellenzéke. Bp. 1980-230. p.

96. Huszár Tibor: Értelmiségtörténet, értelmiségsszociológia. in: Értelmiségiek, diplomások, szellemi munkások. Bp. 1978. 9. p.

97. Erdei Ferenc: Az úri középosztály. Szociológia, 1975. 4. sz. 469. p.

98. Lackó Miklós szerint a középrétegeknél a fő választóvonalat a zsidókérdés jelentette. Lackó Miklós: A magyar társadalom fejlődésének fő tendenciái és problémái. 39. p.

99. A kolozsvári egyetemet 1872-ben alapították, utána a következő tudományegyetem csak 1912-ben, Debrecenben ill. 1914-ben Pozsonyban nyílt meg.

100. Ladányi Andor: A magyarországi felsőoktatás a dualizmus kora második felében. 198. p.

101. Pl. Lechner Károly, Schneller István, Apáthy István, de itt tanított egy ideig Somló Bódog, Jászi Oszkár és Ágoston Péter is.

102. 1902-ben az ET kimondta, hogy az egyetemi menza helyiségeiben "a társalgás nyelve kizárólag magyar legyen".

Ladányi Andor uo. 160. p.

103. Szemenyei Kornél i. m. 47. p., Imre Sándor: A Ferenc József Tudományegyetem a századforduló táján. Kolozsvár, 1944. 10. p.

104. Maga a progresszív irányzat sem jegecesedett még ki, amit jelez, hogy a Galilei Kör kísérlete, hogy Kolozsvárott fiókegyesületet létesítsen, kudarcot vallott. Turnovszky Sándor szerint ebben Somló Bódog passzív magatartása volt a döntő. Turnovszky Sándor: Adalékok a Galilei Kör történetéhez. Korunk, 1957. aug. 1063. p.

105. Laky Dezső i. m. 31. p.

106. Turnovszky Sándor i. m. 1069-1070. p.

107. A fiókegyesület megalapítására vonatkozóan nem alakult ki egyértelmű eredmény a történeti irodalomban. Tömöry Márta i. m. 13. p.

108. Bálint Zoltán: A kolozsvári diákság a forradalomban. Bécsi Magyar Újság, 1923. VIII. 25. 6. p.

109. Kolozsvárott is voltak próbálkozások, hogy a magyar hallgatók továbbra is magyar tantestület irányítása mellett folytathassák tanulmányait, de ezek tárgyalásától itt eltekintünk.

110. Márki Sándor: A M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem története, 1972-1922. Szeged, 1922. 132. p.

111. A román megszállás után, rendkívüli körülmények között, de lezárult az 1918/19-es tanév, és az új tanév őszől már Budapesten kezdődött.

112. CsmL, VIII/4. fond, 1. doboz, 1920/21. 431. sz.

113. CsmL, VIII/4. fond, 1. doboz, 1920/21..431. sz. Ezt elősegítette az is, hogy az ET vezetője a liberális meggyőződésű Schneller István, az akkori prorektor volt.

114. CsmL, VIII/4. fond, 1. doboz, 1920/21. 199. sz.

115. CsmL, VIII/4. fond, 1. doboz, 1920/21. 771. sz. Schneller ekkor még visszavonta a lemondását, mivel az orvosi kar hajlandónak mutatkozott az elutasított kérvények felülvizsgálására. uo.

116. CsmL, VIII/4. fond, 1. doboz, 1920/21. 958. sz.

117. Ladányi Andor: Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben. 82., 194-195. p.

118. Országgyűlési napló. 192022. XI. köt. Szádeczky Lajos beszéde, 19-20. p., Barla-Szabó József hozzászólása, uo. 30. p., Kováts J. István hozzászólása, uo. 34. p.

119. Tenesváry Imre hozzászólása, Országgyűlési napló. uo. 24. p.
120. Kovács J. István hozzászólása, uo. 34. p. Barla-Szabó József hozzászólása, uo. 30-31. p.
121. Sz, 1921. I. 23. 1. p.
122. Gál Ferenc: Főiskolai törekvések Szegeden, 1790-1922. Szeged, 1929., Devich Andor: A szegedi főiskolai mozgalom. Szegedi Egyetem, 1968. 9., 10., 11. sz.
123. L. Nagy Zsuzsa i. m. 8., 51. p.
124. Szabó Ágnes: A KMP újjászervezése. Bp. 1970. 150. p.
125. Havasi Zoltán: Szeged és egyetemei. Tiszatáj, 1971. 10. sz. 937. p.
126. Vörös László: Adatok a Horthy-korszak egyetemi orvoskarainak társadalomszemléletéről és társadalmi meghatározottságáról. Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae Hungarica, 1965. 254. p.
127. 1923. IX. 21-én még arról számolt be a helyi napilap, hogy csak 680 hallgatót vettek fel a szegedi egyetemre. Sz. 1923. IX. 21. 3. p. Később ez a létszám kiegészült ugyanis a fővárosban az elutasítottak egy része Szegeden felvételt nyert. (A budapesti lakosok száma a szegedi egyetemen 1929-ben 116 fő volt, ami meghaladta a 10 %-ot. Laky Dezső i. m. 68-69. p.) A jelenséget általános érvénnyel Hajdú Tibor is megállapította: "A numerus clausus végrehajtásánál ... lényegében ott jártak el szigorúan, ahol megfelelő volt a jelentkezés, elsősorban a budapesti tudományegyetemen ... engedékenyebb volt a felvétel vidéken ..." Hajdú Tibor i. m. 32. p.
128. Ez természetesen csak a háború utáni első években volt érvényesíthető.
129. CsmL, VIII/5. fond, 8. doboz, 1926/27. BK 1926. IX. 15-i jkv.
130. Menyhárt Gáspár egy ünnepi beszédében utasította el az egyetem részéről a napi politikába való avatkozást. in: Ünnepek, amelyek ... 31-32. p. Pfeifer Péter, mint mágnember is hasonló szellemben nyilatkozott. Sz, 1922. V. 21. 6. p.
131. Szádeczky Lajos, Tóth Károly.
132. Győrffy István.
133. Zolnai Béla, Sík Sándor, Imre Sándor, Mészöly Gedeon, Solymossy Sándor stb.

134. SZUN, 1922. X. 2. 2. p.
135. CsmL, VIII/5. fond, 7. doboz, 1922/23. 277. sz.
136. Sík Sándor a II. Irodalomtörténeti, Mester János a II. Filozófiai, Várkonyi Hildebrand pedig a pedagógiai-lélektani tanszéken lett nyilvános rendes tanár.
137. Dr. Buday Margit szóbeli közlése. Itt mondok köszönetet a hasznos információkért, amit beszélgetésünk során számomra nyújtott.
138. A Románia területéről származó hallgatók száma Szegeden 1922/23-as tanév első félévében 375 fő, 1926/27-ben 235 fő volt. Beszámoló a szegedi II. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem 1922/23 - 1926/27-es tanévről. Szeged, 1929. 399. p.
139. 1930/31-ben az első félévben 203, a második félévben 184 fő volt a számuk, ugyanakkor a hallgatói összlétszám 2041 ill. 1980 fő volt. Beszámoló a szegedi ... 1930/31-es tanévről. 193. p.
140. A "székely jelleg" megőrződését mutatja a "Hargitaváralja" c., 1936-ban, a "Hargitaváralja jelképes székely község" saját folyóirataként induló lap, melyhez rövid időn belül a szegedi SZEFE is csatlakozott. (Hargitaváralja, 1936. XI. 24. 16. p.) A lap többek között egyfajta székely öntudatot és összafogást hirdetett, amely mögött ott bujkált a magyar társadalomba való tökéletlen beilleszkedés, és a "másság" tudata, (Hargitaváralja, 1936. VII. 10. 9. p.) és a székely jelleg erőltetése is. Hargitaváralja, 1937. II. 11. 31-33. p., uo. 1937. VIII. 12.
141. A szegedi főiskolai hallgatók egyesületében 1919. nyarára szakításig menő ellentétek alakultak ki a szocialista és az ellenforradalmi orientációjú diákok között, (Szeged és Vidéke, 1919. VII. 15. 2. p., uo. 1919. VII. 18. 4. p.), és nem sokkal később, a főiskolai hallgatók díszközgyűlésén Molnár Miklós elnök már a nemzeti eszme jegyében egységet hirdetett azok mögött, akik Magyarországot "a bolsevizmus karjaiból" ki akarják ragadni. Szeged és Vidéke, 1919. VIII. 1. 2. p.
142. Laky Dezső i. m.
143. Ezek felszabadulás előtti kritikus értékelésére: Földes Ferenc: Munkásság és parasztság kulturális helyzete Magyarországon. Bp. 1941. (újabb kiadása: in: Földes Ferenc válogatott művei. Bp. 1957.), ill. felszabadulás utáni feldolgozására: Andorka Rudolf i. m.

144. Földes Ferenc fent említett művének fő érdeme éppen az elnyomott osztályok rendkívül hátrányos helyzetének bizonyítása a főiskolai továbbtanulás lehetőségeit illetően. Földes Ferenc válogatott művei. 133-144. p.

145. Laky Dezső i. m. 32. p.

146. uo. 26-27. p.

147. Ha a dzsentroid mentalitás alapján a "történelmi középosztályhoz" további kategóriákat is teljesen vagy részben ideszámítunk - mezőgazdasági tisztviselő 128, közép-birtokosok 151, közlekedési tisztviselők 538 fővel, és a kisiparosok és kiskereskedők egy részét (az összes 857 ill. 479 fő) -, akkor a hallgatóság több mint a felét alkotja ez a csoport.

148. Pl. Laky a "másféle értelmiségi" kategóriába sorolja az orvosokkal és ügyvédekkel együtt az ezek alkalmazásában álló segédet ill. írnokot. Az értelmiségi keresetek közötti eltérésekre pontos adatokat közöl Kovács I. Gábor: in: Az értelmiségi keresetek változása, 1920-1975. c. tanulmánya. in: Értelmiségiek, diplomások, szellemi munkások. Eszerint az állami rendszerű fizetési osztályok szélső kategóriái esetében következő a helyzet: VIII-XI. fizetési oszt. havi 290-140 P, I-III. fizetési oszt. 2640-1420 p. Kovács I. Gábor i. m. 243. p.

149. Szabolcs Ottó: Köztisztviselők az ellenforradalmi rendszer társadalmi bázisában. 20. p. Hoffman Dezső: A magántisztviselők szociális és gazdasági viszonyai Budapesten. Statisztikai Közlemények, 63. köt. 4. sz. 134-135. p.

150. Laky Dezső i. m. 23. p.

151. uo.

152. uo. 43. p.

153. uo. 54. p.

154. Magyary Zoltán i. m. 40-47. p.

155. uo. 54-56. p.

157. Hoffman Dezső i. m. 111. p. Budapesti adat, mely az összes magántisztviselő keresetét átlagolja, a vezető beosztásban dolgozók keresetét is beleszámolva.

156. Kovács I. Gábor i. m. 252. p.

158. Laky Dezső i. m. 70. p.

159. uo. 45. p.

160. uo. 70. p.

161. Laky Dezső i. m. 99. p.
162. A magyar tudománypolitika alapvetése. Bp. 1927. Magyar Zoltán bevezetője. 13. p.
163. A kormány felsőoktatáspolitikáját már a kortársak egy része is túlnéretezettnek tartotta.
164. A legnagyobb méretű vállalkozás ilyen téren a szegedi egyetemi épületek létesítése volt.
165. Laky Dezső i. m. 40. p.
166. Magyar Zoltán: Emlékirat az egyetemi ifjúság szociális gondozásának megszervezése tárgyában. Az 59-83. p. alapján. A további hivatkozásoknál Magyar Zoltán fenti művét idézzük.
167. Judik Ferenc: Az egyetemi kollégium. SZUN, 1929. X. 20. 6. p.
168. A középiskolákban ez a tendencia még nyíltabban érvényesült. Dékán Károly: A középiskolai (gimnáziumi) tanulók szociális megoszlása és ösztöndíjazása a Horthy-rendszerben. Ped. Szle. 1961. 2. sz. 140-141. p.
169. A Diákvédő Iroda működéséről kezdettől jelentek meg rendszeres összefoglalók "Jelentés a Szegeden működő M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Diákjóléti és Diákvédő Irodájának első [második, harmadik stb.] évi működéséről" címmel. (A további hivatkozásoknál: "Jelentés...", mivel az általánosított megállapításainknál és a szövegben közölt táblázatnál az Iroda jelentéseinek több évfolyamát vetjük figyelembe).
170. Jelentés ...
171. Társadalmi akció a szegénysorsú egyetemi hallgatók segélyezésére. Sz, 1921. X. 6. 3. p. Felhívás a vagyonos polgárokhoz. SZUN, 1921. X. 6. 3. p.
172. A Holtzer cég is ellát egy egyetemi hallgatót. Sz, 1921. X. 11. 3. p., Mennyit adtak a szegedi gazdák az egyetemi hallgatóknak? Sz, 1921. X. 12. 3. p. stb.
173. A nyomor elüzi a szegedi egyetemről a diákokat. SZUN, 1921. X. 14. 1. p. Útban a székelly egyetemi Hallgatók. SZUN, 1921. IX. 29. 2. p., Felhívás jótékony egyesületekhez. SZUN, 1921. X. 16. 3. p.
174. Bárány Ferenc: Jobboldali diákmozgalmak a szegedi egyetemen. 14. p.
175. uo.
176. v. ö. 58. jegyz.

177. A keretszám alkalmazása tehát lényegében csak a zsidó hallgatókat érintette.

178. Szandtner Pál: Az értelmiségi magyar ifjúság jövője. in: Az értelmiség válsága. Bp. 1931. 62. p.

179. Hajdú Tibor i. m. 32. p. A középiskolákban érettségizettek száma folyamatosan növekedett: 1919/20-as tanév 4079 fő, 1927/28-ban már 5123. Magyary Zoltán i. m. 13. p. Az utolsó békeévben ezzel szemben az egész országterületre számítva 5690 fő volt. Szandtner Pál i. m. 52. p.

180. Hajdú Tibor i. m. 24-26. p. Laky Dezső: Az értelmiség válságának gazdasági és társadalmi háttere. in: Értelmiség-szociológiai írások. Bp. 1981. 112-119. p. (Eredeti megjelenés: Tt. 1931. 1-2. sz.)

181. Szabolcs Ottó: Köztisztviselők az ellenforradalmi rendszer társadalmi bázisában. 29. p. Olay Ferenc szerint a menekültek 47 %-át tette ki a közalkalmazottak és családtagjaik száma. Olay Ferenc: A magyar kultúra válságos évei. Bp. 1927. 38. p.

182. Szabolcs Ottó uo. 40. p. A jogi karon tanulók száma már 1910 - 1915 között is süllyedt, (Laky Dezső: A magyar egyetemi hallgatók statisztikája. 25. p.) tehát a jogi kartól való elpártolás folyamata már a forradalom előtt elkezdődött.

183. Szabolcs Ottó uo. 124. p.

184. A húszas évek második felétől egyre erőteljesebben a nem köztisztviselői munkanélküliség került előtérbe. Szabolcs Ottó: Munkanélküli diplomások a Horthy-rendszerben. Bp. 1964. 53. p.

185. "A mi középosztály kérdésünk tulajdonképpeni tengelye a zsidókérdés. Ezért a mi középosztályunk ... harca nem gazdasági, hanem világnézeti és nemzeti harc." írja egy magát meg nem nevező szerző. A középosztály. Tt. 1925. 2. sz. 81. p.

186. Hornyánszky Gyula hozzászólása, in: Az értelmiség válsága. 77., 78. p.

187. Magának az értelmiségi munkanélküliségnek is volt egy olyan hatása, mely a bázis megszilárdulása felé hatott. A ki-nevezett köztisztviselői állás ugyanis nyugdíjas állást jelentett, melynek elnyerését a rezsimhez való minél teljesebb alkalmazkodással igyekeztek biztosítani a jelöltek. Berend T. Iván - Ránki György: Magyar társadalom a két világhábo-

rú között. in: Berend T. Iván - Ránki György i. m. 336-337. p.

188. Pándi Ilona: A magyar "középosztály" kérdésoéhoz. Századok, 1965. 1. sz. 147. p.

189. Bobula Ida i. m. 373. p.

190. Karácsony Sándor: A magyar diák kötelességei tudományos téren. Diákv. 1928. júni. 3. p.

191. Radicsics Elemér: Értelmi proletariátus. H. Szle. 1927. 1. köt. 296. p. Részletesebben elenzi ezt a folyamatot. Szombatlalvy György: Az értelmiség válsága. Ft. 1924. nov.-dec. 5-7. p.

192. Szandtner Pál i. m. 68. p.

193. Asztalos Miklós: A harmincévesek Magyarországá. H. Szle. 1928. júli. 243. p.

194. Magyar Statisztikai Évkönyv. 1928. XXXII. köt. 39. p. A felvétel megbízhatóságának viszonylagosságát Szabolcs Ottó mutatta ki. Szabolcs Ottó: Munkanélküli diplomások a Horthy-rendszerben. 54-56. p. Szabolcs a szellemi munkanélküliek számát jóval tízezor fölött feltételezi. uo. 56. p.

195. Magyar Statisztikai Évkönyv. uo. 38. p.

196. Molnár Olga: Munkanélküliség a szellemi pályákon alkalmazott nők körében. Időzi Szabolcs Ottó uo. 80. p.

197. Szabolcs Ottó uo. 56. p.

198. Bárány Ferenc: Jobboldali diákmozgalnak a szegedi egyetemen. 16. p.

199. Laky Dezső: A magyar egyetemi hallgatók statisztikája. 96. p. (Sportegyesületek nélkül).

200. Magyar Zoltán i. m. 133., 142. p. Az Emericana esetében csak a külön közölt ifjúsági létszámot vottuk figyelembe.

201. Illyefalvi adatai alapján 9764 hallgatóból egyidejűleg kettő egyesületnek volt tagja 766 fő és három vagy ennél több egyesületnek 266 fő. Illyefalvi I. Lajos: A főváros polgári népességének szociális és gazdasági viszonyai. Bp. 1935. 1069. p.

202. Egyik szélső példája ennek az Emericana, ahol 1926-ben a taglétszám 6084 fő volt, de ifjúsági tag ugyanakkor csak 1415. Schenotismus Foederationis Americanae. 1925-1926. Bp. 1926. 248. p.

203. 1900-ban 74 különböző egyetemi és főiskolai egyesület egzisztált. Ludwig Rezső: Magyar diákegyesületek. in:

Magyar diákélet és diákegyesületek. 64-67. p. 1929-ben csak a MEFHOSZ-on belül 87 tagegyesület működött. Magyar Zoltán i. m. 130-132. p. alapján.

204. Ferencz Gábor: Tíz év előtt ... Új É. (Bp.) 1923. XII. 20. 8. p. Dósa Rudolfné: A MOVE. Bp. 1972. 22-23. p. Az egyesületi élet változásaira általában jellemző adatokat közöl

Dobrovits Sándor. Eszerint 1911-20. között 346 (ebből csak 1920-ban 105) különböző egyesület létesült, a következő tíz évben 944. A bajtársi egyesületek számának a megugrása még erőteljesebb ezen belül. Dobrovits Sándor: Budapest egyesületei. Statisztikai Közlemények. 74. köt. 3. sz. 40-41. p.

205. Az egyetemi zászlóaljok szorosan összefonódtak az egyetemi bajtársi szövetségekkel. Tóth Pál Péter: A magyar értelmiség két világháború közötti történetéhez. Bp. 1980. 7. p.

206. A jogászok a Werbőczy, az orvosok a Csaba, a bölcsészek az Árpád és a gyógyszerészek a Hunyadi bajtársi egyesületben tömörültek.

207. Újhelyi Szilárd visszaemlékezése szerint a kerületi vezérséget a központ nevezte ki, a kinevezett vezérek pedig maguk választották össze alvezéreiket. in: Tóth Pál Péter i. m. 135. p.

208. Bárány Ferenc: Jobboldali diákmozgalmak a szegedi egyetemen. 5. p. A Turul Szövetség szervezeti felépítéséről általában részletes tájékoztatót nyújt Tóth Pál Péter: Az egyetemi hallgatók mozgalmi Debrecenben. Táj. 1974. 4. sz. 39-41. p.

209. Mi a MEFHOSZ? Új É. (Bp.) 1923. IX. 13. 1. p. A MEFHOSZ szervezeti elődje a Magyar Ifjak Nemzeti Egyesülése volt, melynek "magját" a korábban már említett Piros-Pehér-Zöld Blokk alkotta. Magyar Zoltán i. m. 118-119. p.

210. Bárány Ferenc uo. 7. p.

211. 1900-ban csak 13 egyesület általános, a többi segélyegyesület 29, szakegyesület 24, sportegyesület 8. Ludwig Rezső i. m. 64-67. p.

212. A nemzet egyetemi ifjúsága a keresztény-nemzeti irányért. SZUN, 1922. II. 15. 3. p.

213. Egység. Új É. 1924. II. 5. 1. p.

214. Egy táborban az ifjúság. Új É. 1924. II. 5. 1. p. Egységbe tömörülnek az egyetemi ifjúság összes szervezetei. SZUN, 1925. IV. 4. 2. p.

215. Bárány Ferenc: Jobboldali diákmozgalmak a szegedi egyetemen. 8. p. Paragzkey Gyula: Tónyek és tennivalók egyetemenk ifjúságának szervezeti életében. Szeged, 1928. 2-3. p.

216. Pl. Magyar Diákkülügyi Bizottság, Magyar Diákutazási Iroda, Magyar Ifjúság Nagybizottsága.

217. Az ifjúság eszmei-politikai nevelésének kérdései a magyar kommunista mozgalom dokumentumaiban - különös tekintettel a főiskolai diákság nevelésére. 1918-1972. Táj. 1973. 3. sz.

218. Horváth Miklós - Torzsa István: Haladó diákmozgalmak a Horthy-korszakban a Pázmány Péter Tudományegyetemen. Táj. 1964. 1. sz. 97. p.

219. Magyary Zoltán i. m. 119. p.

220. Pl. a DEFFE egyik fő támogatója a Délmagyarországi Közművelődési Egyesület, a DEMKE volt.

221. Az egyesületek, vagy magánszemélyek által nyújtott támogatás nem minden esetben a közvetlen vagy közvetett befolyásolás igényével egybekötve jelentkezett.

222. Az Országos Diáknymorenyhító Akcióról tudjuk, hogy 1923-1929. között 542 611 P foly be a BM segítségével. Magyary Zoltán i. m. 103. p. Ha figyelembe vesszük, hogy ez csak egy - bár kétségtelenül a legjelentősebb - akció volt a sok közül, az egyesületeken keresztül elérhető szociális támogatás mértékét is jelentősnek tarthatjuk.

223. Ezt különösen jól példázza az Emericana. Az Adalbertinum, az Emericana fővárosi menzája, melyet döntően adományokból tartottak fenn, 1925-ben 276 étkezőből 128-at, egészen ingyenesen 95 főt pedig féláron étkeztetett. E. 1925. 5-6. sz. 3. p. 1932-ben a menza költségvetése 40 000 P körül mozgott, melynek előteremtése a gazdasági válság hatására már az emericánus társadalom számára is gondot jelentett. Ol VKM K 636 fond, 742. csomó, 98-12. sz. Összehasonlításként a szegedi Mensa Academica 1931/32-es évi kiadása meglehetősen elért az 50 000 P-t. Itt a napi átlagos 250 étkezőből 22 ingyenes, 59 1/4 díjas, 81 1/2 díjas és 34 3/4 díjas étkeztetett. Jelentések az 1931-32 tanévről. Szeged, 1932. 17. p.

224. Tichy Béla: Az Emericana. Katolikus Ébredés, 1927. IV. 24. 3. p. A szerző ugyan a jelentősi jelzöt visszautasította, de a protekció rendszerét lényegében elismerte.

225. Az ifjúság anyagi érdekeinek felkarolásával kapcsolatban ezt olvashatjuk az Emericanáról: "Először emberhez méltó

tó életet akar biztosítani, hogy a lelki emberre aspirálhasson. Mert az Americana olyan ifjúságot akar, amelynek arcán a panasz, jaj és eldugott öklü elkeseredettség helyett öröm derül." E. 1928. IX. 1. p. A MIEFHOE elnökének kijelentése szerint: "Ha bizonyos köröktől elfogadunk tandíjsegélyt, úgy kötelesek vagyunk tanácsait is megfogadni." Idézik: in: Munkaterv. "A Haladó Diákok Pártja a MIEFHOE-ben" programja. Bp. 1935. 5. p.

226. Hangsúlyozni kell itt az egyesületenkénti jelentős eltéréseket a befolyásolás mértékét illetően.

227. Bárány Ferenc: Jobboldali diákmozgalmak a szegedi egyetemen. 6. p.

228. CsmL, VIII/4. fond, 1. doboz, 1926/27. 954. sz.

229. CsmL, VIII/4. fond. 1. doboz, 1928/29. ET jkv. 1928. IX. 26.

230. Egyetemi Mária Kongregáció, Egyetemi Luther Kör, Dávid Ferenc Kör.

231. CsmL, VIII/4. fond, 1. doboz 922/23. 1431. sz. uo. 1924/25. ET jkv. 1924. X. 30.

232. CsmL, VIII/4. fond, 1. doboz, 1920/21. 771. sz.

233. CsmL, VIII/4. fond, 1. doboz, 1923/24. 360. sz.

234. CsmL, VIII/4. fond, 1. doboz, 1923/24. ET jkv. 1923. X. 24.

235. CsmL, VIII/4. fond, 1. doboz, 1921/22. 1068. sz.

236. Bárány Ferenc uo. 8. p.

237. Az adatok összevetését itt is nehezíti, hogy az adatok egy részénél nemcsak egyetemi hallgatók szerepelnek a létszámnál.

238. Sz. 1921. XII. 21. 3. p.

239. Paraszkay Gyula i. m. 10-11. p.

240. uo. 12. p. Ezt a rendelkezést 1929-ben a Szent Imre Egyesület a Turullal kötött külön egyezményben enyhítette. E szerint tagjaik kölcsönösen beléphetnek egymás egyesületébe. SZM, 1929. XI. 22. 7. p. A Szent Imre egyébként ekkor válságba volt, mert tagjaik egy részét az Americana elhódította. Bukovszky László: Első tíz év. Szeged, 1936. 24. p.

241. A bálozás általában kisebb-nagyobb anyagi jövedelmet is biztosíthatott a rendező egyesület számára a résztvevő "notabilitások" túlfizetései, alkalmi adományai révén.

242. Sz., 1924. X. 19. 8. p.

243. Sz., 1921. XI. 5. 3. p.

244. A szegedi főiskolai ifjúság elismerése a Szegedi Új Nemzedéknek. SZUN, 1924. V. 1. 2. p.

245. Sz., 1922. XII. 5. 4. p.

246. Délmo. 1925. XII. 11. 5. p.

247. Az itt felvillantott néhány péda legfeljebb arra alkalmas, hogy az egyetemi ifjúság kulturális életének sivárságát jelezze, ugyanis a korabeli sajtó alapján a felsorakoztatott példáknál alig több kulturális eseményről értesülhetünk az egyetemi ifjúsági egyesületek vonatkozásában. Ezen a téren csak a 20-as évek végétől mutatkozik bizonyos megélénkülés. Nem tárgyaltuk itt az Új Élet c. szegedi diáklapot, mely kimondottan kulturális célokkal indult, mivel azzal még a későbbiekben foglalkozni fogunk.

248. Délmo. 1930. XI. 11. 4. p., CsmL, VIII/6. fond, 1930/31. 14. doboz, 317. sz.

249. "Soproni akcióba" kezdett a szegedi egyetemen néhány fiatalember. Délmo. 1924. XI. 16. 5. p., Szigorlat után mulatozás, verekedés, zsidózás - és feljelentés kormányzósértés miatt. Délmo. 1927. II. 8. 4. p., Hazafias felbuzdulás a korzón zsidó kisgyerekek ellen. Délmo. 1924. X. 21. 5. p.

250. Akik a numerus clausus betartása fölött örködnék. SZ. 1922. VIII. 5. 4. p., Fővárosi parancsra a szegedi egyetemen is igazoltatták a bajtársak. SZ. 1924. X. 17. 3. p., A szegedi egyetemi front. Délmo. 1927. XI. 23. 1. p. stb.

251. Az 1921. novemberében tartott ÉME szegedi gyűlésén Kmoskó Mihály és Csap Ferenc biztatták az egyetemistákat zsidóellenes megmozdulásokra. Bárány Ferenc: Az antiszemitizmus szerepe a szélsőjobboldali diákmozgalmakban. 37-38. p., A zsidóellenességet sugallta Longi István: Nyílt levél az egyetemi ifjúsághoz. Új É. (Sz.) 1921. IX. 10. 1. p., 1926-ban Haller István nyílt felhívást intézett az ifjúsághoz a kultuszminiszteri rendelet szabotálására, mely a numerus clausus "liberális" értelmezését helyezte előtérbe. Délmo. 1926. IX. 17. 1. p.

252. Egy alkalommal az Orvostudományi Kar tanáraitól indult ki országos vihart kavaráó botrány, mert a kar tanácsa határozatban mondta ki, hogy zsidó egyetemi hallgató a bonctani gyakorlatokat nem látogathatja. Délmo. 1924. X. 21. 3. p. Az ürügyet erre az szolgáltatatta, hogy állításuk szerint a zsidó szentegylet boncolás céljából nem bocsájt a klinika rendelkezésére zsidó hullákat. A határozatot

végül Klebelsberg és a rektor közbenjárására két hét huzavona után vonták vissza. Más alkalommal, mikor egyébként is forró volt a helyzet, Gollórt Albert az anatómiai intézet tanársegéde kijelentette, hogy ameddig "nem kívánatos elemek" tartózkodnak a tanteremben, addig nem kezdi meg az előadást. Délmo. 1927. X. 27. 3. p.

253. Csak néhány személy kapott dékáni megrovást egy olyan esetben, mikor néhány száz diák követ bedobálta a Délmagyarország szerkesztőségének az ablakait. CsmL, VIII/6. fond, 14. doboz, 1930/31. 364. sz. A hatékony fellépést a botrányt okozó diákokkal szemben azonban kétségkívül sok esetben nehezítette, hogy a megmozdulások általában tömegesek voltak.

254. Volt olyan eset is, mikor a diákok a dékán felszólításának is nyíltan szembeszegültek. CsmL, VIII/5. fond, 8. doboz, 1927/28, BK jkv. 1927. XI. 24., Délmo. 1927. X. 27. 3. p., Erdélyi professzort, akinek feltűnést keltő cikke jelent meg a katolicizmus és a liberalizmus viszonyáról, (Délmo. 1927. VI. 19. 3. p.) egy alkalommal hangosan "megabucúgolták". Délmo. 1927. XI. 23. 1. p.

255. L. Nagy Zsuzsa i. n. 189. p.

256. Ennek egyik legjelentősebb dokumentuma: A numerus clausus. A magyar zsidóság almanachja. Szerk. Bethlen Pál. Bp. [1925.]

257. A Szegedi Új Nemzedék híradása szerint a hangulat annyira forró volt, "hogy a bajtársi egyesületek vezérei a lemondás gondolatával foglalkoznak, mivel nem merik vállalni a várható következmények nyomán fellépő felelősséget." SZUN, 1927. IX. 30. 2. p. A liberális sajtó oldaláról olyan vélemény is elhangzott ekkor, hogy abban az esetben, ha a numerus clausus nem volna, úgy a zsidó hallgatók aránya az 5 %-ot sem érné el az egyetemi terror miatt. Délmo. 1927. X. 27. 1. p. Az egyetemi botrányokkal ebben az időben a kormány is kénytelen volt foglalkozni. L. Nagy Zsuzsa. i. n. 189-190. p.

258. A szegedi egyetemi ifjúság tanulni akar nem verekedni. Délmo. 1926. X. 21. 3. p.

259. Délmo. 1927. II. 27. 2. p. A tüntetés Klebelsberg Szegedre érkezőségekor zajlott le. Délmo. 1927. II. 26. 3. p. Az egyesületek vezetői és a tagok között a későbbi-

ekben is voltak nézeteltérések, de elsősorban a módszerek tekintetében. Délno. X. 27. 4. p.; Délno. 1927. XI. 23. 5. p.

260. Délno. 1930. XI. 11. 4. p.

261. Már másnap a rendőrség hivatalos jelentése szerint egy 300-400 főnyi diákokból álló tömeg rohamozta meg a Délmagyarország szerkesztőségét. Délno. 1930. XI. 12. 1-2. p.

262. SZUN, 1922. V. 12. 3. p.

263. CsmL, VIII/6. fond, 3. doboz, 1922/23. 120. sz.

264. KISZ CsmBiz. Politikai Képzési Közp. Irattára, Szeged város Főispáni iratok. 1925. 227. sz.

265. A zsidókérdésben és más politikai kérdésekben általában megtalálták a közös hangot. Ennek megfelelően a lap gyakran adott helyet a diákok nyilatkozatainak is, és ügyeiket nagy elfogultsággal tárgyalta. A szimpátia az egyetemisták részéről is megmutatkozott. 1923-ban pl. több egyesület üdvözlétét küldte a lapnak "könyörtelen vörös ellenes harca" miatt. SZUN, 1923. III. 3. 2. p.

266. A fajvédő vezéreket, Gömböst, Zsilinszkyt és Héjjast többek között több száz egyetemi hallgató is "tomboló lelkesedéssel" fogadta. SZUN, 1924. XI. 9. 1. p.

267. CsmL, VIII/6. fond, 9. doboz, 1927/28. 143. sz., Délno. 1927. IX. 25. 3. p., SZUN, 1927. IX. 28. 1. p.

268. Egy orvostanhallgató izgatási pere. Délno. 1932. I. 1. 5. p.

269. SZUN, 1932. X. 12. 5. p.

270. Ladányi az ellenforradalom első éveire vonatkozóan állapítja meg, hogy "az egyetemeken progresszív szervezkedés irreális vállalkozás lett volna", és a haladó diákok elsősorban az egyetemeken kívül fejtették ki politikai tevékenységét. Ladányi Andor: A haladó diákok szervezkedési kísérletei az ellenforradalom első éveiben. in: Haladó egyetemi ifjúság mozgalmai Magyarországon. 111. p. Vidéken a haladó diákok szervezkedése lényegesen erőtlenebb is volt, mint Budapesten. uo. 123. p. Balogh István 1930-ban állapította meg: "Magyarországon a diákság között nyílt politikai agitációra nincs semmi alkalom." Balogh István: A mai magyar egyetemi ifjúság. Korunk, 1930. 625. p. Nádas József a szociáldemokrata oldalról hangsúlyozza,

hogy a szocialista mozgalomba bekapcsolódó diák igazi szocialista lehet, hiszen az iskolából való kizárást kockáztatja. Nádass József: A magyar diákság és munkásmozgalom. Szocializmus, 1930, 3. sz. 74. p. Nem véletlenül, József Attila sem egyetemi kollégái között találta magának társaságot, mikor Szegeden egyetemre járt. József Attila szegedi éveiről: Péter László: József Attila Szegeden. Szeged, 1955.

271. A szegedi bajtársak - az erdélyi diákzavargásokról. Délmo. 1927. XII. 28. 3. p., A szegedi egyetemi ifjúságnak tiltakozó nagygyűlése és tüntetése. SZM, 1933. X. 17. 3-4. p.

272. SZUN, 1932. XII. 6. 2. p.

273. CsML, VIII/6. fond, 12. doboz, 1929/30. 303. sz.

274. A Turul Szövetség szegedi csoportjának vezérsége kérést intézett az ET-nak, hogy a tantermekben feltűnő helyen függesszék ki a "Magyar Hírszekegyet". CsML, VIII/4. fond, 1. doboz, 1925/26. 1270. sz. Egy a gyógyszerészhallgatók életét kedélyes rigmusokba foglalt krónikája - erőltetetten és minden összefüggés nélkül - az elkövetkező irredenta mitizált képeivel fejeződik be. Csábrády János: Én vagyok a patikáros legény... Szeged, 1926.

275. Bárány Ferenc: Jobboldali diákmozgalom a szegedi egyetemen. 19-20. p. Ennek a szerepnek a tartalmát a 2. fejezetben már elemeztük.

276. Bárány Ferenc: A szegedi egyetemisták szervezetei, 1921-1929. in: Haladó ifjúsági mozgalmak Csongrád megyében. Szeged, 1982. 95. p.

277. A kisebbségi helyzet vállalásának egyik erdélyi dokumentuma: Kiáltó szó. Írták: Kós Károly, Zágoni István, Paál Árpád. Kolozsvár, [1920].

278. Új É. (Bp.) 1923. X. 23 - XI. 13. között.

279. Új É. 1923. X. 30. 3. p.

280. uo. 1923. XI. 6. 2. p.

281. uo. 1923. X. 323. 2. p., uo. 1923. XI. 6. 2. p. Ferencz Gábor hozzászólása.

282. uo. 1923. XI. 6. 2. p. A körkérdést lezáró utolsó közlemény írója, Pannonius Viator álnéven a vita értékelése helyett azt hangsúlyozta, hogy a "vita pillanat érlelte vélemény kirobbanásai" csak az "ifjúság egységét"

ásza alá. Új É. 1923. XI. 13. 3. p.

283. Új Élet. Szépirodalmi, társadalmi és politikai hetilap. 1922. II. 19 - 1922. XII. 20. Szeged. Kiadó: SZEFHE. A lap 1923-tól Budapesten került már kiadásra, de a szerkesztőségben már a szegedi megjelenés idején is közreműködtek a budapesti SZEFHE részéről.

284. R. Bernát István: Adalékok a népi ideológia előtörténetéhez. in: A két világháború közötti Magyarországról. Bp. 1984. 403-433. p. A szerző ebben a tanulmányában a népi ideológia előzményeit keresi, de foglalkozik a lap irodalom- és művészetszemléletével is. Érdekes ezzel összevetni Bárány Ferenc: Jobboldali diákmozgalmak a szegedi egyetemen c. tanulmányát, mely röviden szintén foglalkozik a lap ideológiájának jellegzetességeivel, de a szegedi diákság ideológiájának általánosabb megközelítésében. R. Bernát inkább az előremutató vonásokat domborítja ki, Bárány Ferenc viszont erőteljesebben az ellenforradalmi reakciós jelleget. Az ellentmondás alapvetően a két munka eltérő megközelítési szempontjaiból adódik. A lap véleményünk szerint legközelebb az ellenforradalom szólsójobboldalához eszneköréhez állt. Mivel azonban az eszmei sajátosságai nem ebben rejlenek elsősorban, és mert a diákság ideológiáját ilyen oldalról már részleteztük a korábbiakban, a lap által demonstrált ideológiának ellenforradalmi alapvonásainak részletezésétől eltekintünk. Ezért a célkitűzéseinél fogva differenciáltabb képet adó, és éppen a sajátosságokra koncentráló R. Bernát István tanulmányára támaszkodunk a továbbiakban.

285. Új É. 1922. II. 29. 1. p.

286. R. Bernát István i. m. 410-411. p.

287. uo. 410. p.

288. uo. 411-412. p.

289. uo. 416. p.

290. SZUN, 1922. II. 12. 3. p.

291. Fodor Gyula: Magyar irodalompolitika. Új É. 1922. IX. 1. 8. p.

292. R. Bernát István i. m. 416. p.

293. Természetesen több vonatkozásban írók, publicisták szellemi határait is visszatükrözték, elsősorban Szabó De-

ző és Lengvai István emelhető itt ki. R. Bernát István i. m. 417. p.

294. uo. 416. p.

295. Nem tekinthetjük véletlennek, hogy az első ellenzéki diákcsoportosulás, a BLT is döntően erdélyi származású fiatalokat tömörített. Tóth Pál Péter is bizonyos eltérést állapított meg az erdélyi és magyarországi hallgatók között, amennyiben az erdélyi hallgatókat általában mérsékeltebbnek tartja. Tóth Pál Péter: A harmincas évek értelmiségi ifjúsági mozgalmairól. Ifjúsági Szemle, 1985. 2. sz. 44. p.

296. Serfőző Lajos: A titkos társaságok és a róluk folytatott parlamenti viták 1922-24-ben. PtK. 1976. 3. sz. 74. p.

297. uo. 82. p.

298. Szinai Miklós: Bethlen politikai rendszeréről. Tört. Szle. 1971. 3-4. sz. 485-486. p.

299. Serfőző Lajos i. m. 112. p.

300. Márkus László szerint a szakítás közöttük csupán taktikai volt. Márkus László: A kormányzati erők a bethleni uralmi koncepció szolgálatában. Tört. Szle. 1971. 3-4. sz. 471. p.

301. Serfőző Lajos i. m. 113. p.

302. Szabó Miklós: Új elemek az értelmiségi ifjúság mozgalmában az 1920-1930-as évek fordulóján. in: A haladó egyetemi ifjúság mozgalmi Magyarországon. 139-140. p. Névszerint itt elsősorban Bajcsy-Zsilinszky Endrét kell kiemelni.

303. Szabó Dezső: A magyar paraszt. in: Szabó Dezső: Az egész látóhatár. Bp. 1939. 1. köt. 278-282. p. Első megjelenés: Élet és Irodalom, 1923. 5. sz.

304. uo. 283. p.

305. Szabó Dezsőről Nagy Péter tollából ugyan több marxista monográfia jelent meg (Nagy Péter: Szabó Dezső. Bp. 1964., Nagy Péter: Szabó Dezső indulása. Bp. 1958., Nagy Péter: Szabó Dezső az ellenforradalomban. Bp. 1960.), mégis az irodalomtörténet nem egységes Szabó ideológiája, és különösen ideológiájának hatását illetően. Lásd pl. Szabó Dezső emlékülés. Irodalomtörténet, 1979. 4. sz. 958-989. p.

306. Szabó Dezső: Levél az ifjúsághoz. Élet és Irodalom, 1923. IV. 25. 26. p.

307. Fl. Az ellenforradalom természetrajza. Bp. 1928. Az út előre. A belső válság megoldása felé. Bp. 1929.

308. "A magyar diákság tíz év előtti lelkesedése és fellángolása a múlté. Kérlelhetetlen tények és eredménytelenségek jelzik, hogy a nagy fellángolás, amely tömegében járták át az akkori diákság akaratát, eltűnt, s ma már csak egyesek lobogtatják, de ezek is jórészt szavakban, nem pedig lendítő erőt jelentő akaratban." Kertész Dániel: Új magyar küzdelem. Diákv. 1929. okt.-nov. 17. p.

309. Gulyás Béla: A világnézet problémája. Új É. 1924. II. 12. 2. p.

310. Jambrekovich László: Levél a mai ifjúságról. M. Szle. 1928. III. köt. 67. p.

311. A tanulmányi munkát többen is nagyon hiányosnak, feleslegesnek vélték a korban (Bobula Ida i. m. 376. p. Karácsony Sándor i. m. 3. p., Balogh István i. m. 632. p.) különösen a háborús generációra vonatkozóan. Szekfü Gyula: Az ifjúság társadalomszemlélete. M. Szle. 1930. III. köt. 210. p. Ennek jogosságát sejteti, hogy az I. éves hallgatókból a tudományegyetemekre 654-en jelen, 862-es jó és 1445-en csak elégséges óratettségi bizonyítvánnyal iratkoztak be 1929-ben. Laky Dezső i. m. 47. p.

312. Szabó Miklós: Új elemek az értelmiségi ifjúság mozgalmában az 1920-1930-as évek fordulóján. 137. p.

313. Szegedi diplomák. Új É. 1925. VI. 1. 1. p., A magyar középosztály és az ifjúság. Új É. 1925. VII. 1. 1. p.

314. Ennek elemzésére a későbbiekben még visszatérünk. Itt csak a tendencia jelzése miatt említettük.

315. Az ifjúság korhatárai is kitágultak a közvélemény felfogásában, de a hivatalos szócsovek is általában 20 és 45 év között jelölték meg azt. Király István: Kezdetek és előzmények. Kortárs, 1959. 3. sz. 453. p. Szekfü Gyula i. m. 207. p.

316. Ennek az elképzelésnek egyik jellegzetes képviselője Antal István volt. Antal István: Hol az ifjúság? M. Szle. 1928. III. köt. 132-136. p., Antal István: Kapunyitás előtt. Új É. 1927. jan. 3-4. p., Antal István: Az ifjúság és a Szomori-ügy. L. Szle. 1927. nov. 312-313. p. Antal különösen az utóbbi cikkben az ifjúság jelentőségét na-

gyon eltűlözve próbálta beállítani.

317. Pongrácz Kálmán: Fictal Magyarország. Debrecen, 1930. 33. p. Trócsányi György szerint a fiatalok a munkások osztály ideológiájával szemben - fasizmuson kívül - nem tudott más és mégis meggyőző ideológiát kidolgozni. "Nem látta célját társadalmi létének, mert amit ő akart, azt másképpen és más hangsúllyal a szocializmus akarta, de és ez a "másképpen" már áthidalhatatlannak érzett szakadékot jelentett." Trócsányi György: A magyar társadalom reformmenzedeke. Ft. 1930. 5-6. sz. 414. p.

318. Egy ilyen irányzatú új koncepció kidolgozása a legtöbb esetben meghaladta az ifjúság új ideológusainak képességét is. Ezt Szekfü a háborús menzedekek a szemére is vetette. Szekfü Gyula: A mai ifjúság korosztályai. M. Szle. 1928. III. köt. 137., 138. p.

319. Pongrácz Kálmán i. m. 26. p., Asztalos Miklós fogalmazása szerint "az ifjúság nem napi politikát akar csinálni, hanem nemzetpolitikát." Asztalos Miklós: A harminc-évesek Magyarországa. M. Szle. 1928. III. köt. 246. p.

320. Szabó Miklós: Új elemek az értelmiségi ifjúság mozgalmában az 1920-1930-as évek fordulóján. 138. p.

321. Fábian Dániel: Középosztályunk és a parasztság. in: Ifjú szívekben éltek. Bp. 1928. 34-35. p.

322. Asztalos Miklós: Az ifjú menzedeék új arca. ÚjMF. 1292. 2. sz. 10. p. Hasonlóképpen vélekedett Szász Béla: Még egy hang az ifjúságból. M. Szle. 1928. III. köt. 374. p.

323. Az ifjúság új útjai. Kötörő. 1930. 38. p.

324. Egy diák: A magyar diák szociális feladatai. Diákv. 1928. júni. 10. p.

325. Az ifjúság új útja. uo. 38. p.

326. Kertész Dániel: Ifjú Magyarország. Diákv. 1928. okt. 9. p.

327. Ez különösen a BMT-re volt jellemző. Szabó Miklós uo. 145. p.

328. József Attila - Fábian Dániel: Ki a faluba! 1930. in: József Attila összes művei. 3. köt. Bp. 1958. 197-204. p.

329. Ez a logorőteljesebben a Turullal szemben fogalmazódott meg különösen a diákpárلمانont megrendezése körüli ellentétek idején. Erről az eseményről még lesz szó.

330. Elsősorban a Kötőrőre kell itt gondolnunk. Szabó Miklós: Új elemek az értelmiségi ifjúság mozgalmában az 1920-1930-as évek fordulóján. 155-157. p. A pécsi Batsányi János Kör működése szintén rövid életű volt, de közel sem váltott ki olyan visszhangot, mint a Kötőrő. Szabó Miklós uo. 155. p. Kardos Tibor: Emlékezés a Batsányi János Körre. Jelenkor, 1963. 12. sz.

331. A Wesselényi Reform Club működésének egyik jellemzője volt ez. Sebestyén Sándor i. m. 206. p.

332. Kodolányi János: "Új szövek nyögetik az ősmagyar fákat"., Fábián Dániel: Középosztály és a parasztság. Mindkettő in: Ifjú szívekben élek., Fábián Dániel: A magyar falu. Híd, 1928. 3-4. sz. Weis István: Ifjúság és a falu. in: Az új magyar generáció problémái. Bp. 1930.

333. Órsy Attila: Új jobbágyfelfizetés felé. ÚjMF. 1929. 1. sz.

334. Fábián Dániel: Magyar jövő. ÚjMF. 1929. 1. sz. 7. p.

335. Ránki György - Berend T. Iván: A magyar társadalom a két világháború között. 343. p.

336. Az est megrendezésében a Márcsa utcai Diákok Házának volt kiemelkedő szerepe. Kertész Dániel visszaemlékezése. in: Búvópatakok. Bp. 1976. 154. p. Az ünnepen döntően ifjúsági hallgatóság vett részt, de elsősorban fővárosiak. Móricz népszerűsége és elismerése nem volt teljesen osztatlan a diákok körében. Magán az ünnepélyen a főiskolai ifjúság legitimizált szervezetei közül csak a NEFHOSZ volt jelen. Schöpflin Aladár: Móricz Zsigmond és az ifjúság. Ny. 1927. 1. köt.

337. Nagy László tiltakozott az Adyt ért támadás ellen. Új É. 1924. II. 24. 5. p., A szegedi, már említett Krausz-üggyel kapcsolatban határozottan cáfolták, hogy Ady miatt indult volna meg a hajszra Krausz ellen, és leszögezték, hogy "az ifjúság legnagyobb része maga is szereti Adyt, és értékeli benne a magyar zsenit". SZUN, 1927. IX. 28. 1. p.

338. M. Pásztor József: Ady Endre térhódítása az ifjúság soraiban az ellenforradalmi Magyarországon. in: Tegnapok és holnapok árján. Bp. 1977. 311-315. p.

339. Az ünnepély megrendezésének előzményeiről: Jócsik Lajos: A Sarló kapcsolatai a magyarországi és erdélyi haladó mozgalmakkal. in: Ez volt a Sarló. Bp. 1978. 159-165. p., M. Pásztor József i. m. 321-325. p., Balogh Edgár: Hét

próba, 2. kiad. Bp. 1931. 76-80. p.

340. Király István i. m. 454. p., Vajda Sándor: Ady, mint program. 100 %, 1928. 9. sz. 323. p.

341. Az "Ifjú szívekben élek" c. röpiratot ebből az alkalomból adták ki.

342. E. Pásztor József: Az író belocsól. Bp. 1980. 322. p., Aradi Zsolt: Új arcú magyarok, Új Magyar Föld. Szépheny, 1930. 1-2. sz. 36. p.

343. Kardos Tibor i. m. 1779. p.

344. Délmo. 1928. V. 16. 4. p.

345. Balogh Edgár i. m. 80. p., Mi lapunk, 1930. febr. 46. p., Török Sándor: A "szegedi fiatalok". Beszélgetés Buday Györggyel. Magyarság, 1936. IV. 5. 13. p.

346. Valamikor tagjai között olyan egyéniségek is voltak, mint Bartók György, Imre Lajos, Ravasz László, Makkei Sándor. Dobos László: A magyar református ifjúsági mozgalmak. /1920-1940/. Confessio, 1901. 3. sz. 82. p.

347. SZUN, 1921. X. 28. 4. p., Sz. 1921. XII. 1. 3. p., OL VKI K 636 fond, 428. csomó, 432-02. sz.

348. Dobos László i. m. 82. p.

349. Beszámoló a szegedi K. Kir. Ferenc József-Tudományegyetem 1922-23 - 1926-27 évi működéséről. 171. p.

350. 1921. XII. 11-én matinét tartottak Délmo. 1921. XII. 12. 3. p., SZUN, 1921. XII. 11. 4. p.

351. Haza a történeti irodalom is bizonytalan a BGK-nak erre az időszakra vonatkozóan. A fent idézett Dobos László szerint "a Szegedre telepítés után egy ideig nem működik". 82. p. Egy másik munka szerint: "Itt [Szegeden] 1924-ben szervezték ujja a kört a Kolozsvárról áttelepült egyetem ifjúsága között." Páll László: Ifjúsági mozgalmak. in: Tanulmányok a magyarországi református egyház történetéből. 1967-1978. Bp. 1983. 451. p. Viszont láthattuk, hogy a kör már a Szegedre költözés évében újjáalakult, s bár a tevékenységének szüneteltetését egy rövid időre nem zárhatjuk ki teljesen, mégis valószínűbb, hogy a jelentéktelen és csak belső ügyekre szorítkozó munka miatt tudunk erről az időszakról ilyen keveset.

352. OL VKI K 636 fond, 428. csomó, 432-02. sz.

353. Kalvinista Szemle, 1925. I. 3. 7. p.

354. 1925. II. 15-én az Egyetemi Luther Szövetséggel közö-

sen műsoros estet rendeztek, (Egyh. H. 1925. II. 21. 1. p.), és a diákszociális tevékenységük jó eredményekkel zárta az évet. Egyh. H. 1925. VI. 13. 6. p.

355. Egyh. H. 1925. VI. 13. 6. p.

356. Tomori Viola: A közösségi élmény melege. I. rész. Korunk, 1981. 9. sz. 700. p. Szabó Dezső hatását feltehetőleg erősítette, hogy az író 1925. tavaszán hosszabb időt Szegeden töltött. Péter László: Szabó Dezső Szegeden. Itk. 1963. 1. sz. 72-86. p.

357. A "Hét" évkönyve. 1978. 29., 28. p.

358. Bakó László fontosnak tartotta, hogy a kör ifjúsága "belső intenzív munkával vívja ki a maga számára a helybeli és környékbeli gyülekezetek szeretét érdeklődését, segítő készségét." Egyh. H. 1926. XI. 27. 7. p.

Ezt az intenzív belső munkát nemcsak vallási szempontból értette. A később szóba kerülő 1928. III. 20-i köri vitaesten hozzászólásában nemcsak biztatta a diákokat a tanyamunka megkezdésére, de egyenesen követeli tőlük ilyen irányú ígéreteik betartását. Bakó László hozzászólása in: Gesztelyi Nagy László: A jövő magyar intelligencia és a tanyakérdés. Szeged, 1928. 32-35. p.

Bakó László pozitív szerepét Baróti is kiemeli.

Baróti Dezső: Kortárs útlevelőre. Bp. 1977. 160. p.

359. A lap főszerkesztője ebben az időszakban szintén Bakó László volt.

360. CamL, VIII/6. fond, 13. doboz, 1929/30. 1070. Akkoriban a rendkívüli hallgatói státusz nem számított tényleges tanulmányi időnek.

361. Török Sándor id. riportja Buday Györggyel. Magyarország, 1936. IV. 5. 13. p.

362. Buday György nyilatkozata in: Az Új Könyvek Könyve. Bp. 1937. 91. p. Beszámoló a szegedi M. Kir. Ferenc József-Tudományegyetem 1922-23 - 1926-27 évi működéséről.

374. p. A levéltár anyagában az eredeti munka nem lelhető fel, csak a tartalmi ismertetéssel egybekötött bírálat. További nehézséget okoz, hogy a témára beérkezett két pályamunka szerzőjét nem lehet százszázalékosan azonosítani, mivel a dolgozatok jeligések voltak, és a jeligék feloldása szintén nincsen meg. Viszont a két munka nagyfokú tartalmi eltérése, maguknak a jeligéknek eltérő jellege alapján (1. "Magyar fa sorsa". 2. Örült-

ség ez, de van benne methodus"), nagyon nagy valószínűséggel feltételezhető, hogy a "Magyar fa sorsa" jelisével beérkezett pályamunkát írta Buday. Ezt a feltételezésünket Dr. Buday Margit szintén megerősítette, a vele folytatott beszélgetés alkalmával.

363. CseL, VIII/6. f. 8. doboz, 1926/27. 639. sz.

364. Lengyel András: Buday György és az Erdélyi Píatalok. in: Haladó ifjúsági mozgalmak Csongrád megyében. 124. p.

365. uo. 125. p.

366. Buday György életútjára néhány adat. 1935-től grafikai lektor a szegedi egyetemen, 1936-ban római ösztöndíj, 1938-tól Londonban él. 1941-ben, Magyarország belépésekor a második világháborúba, megtagadta a hazatérést. Kint grafikus számos nemzetközi sikert könyvelhet el.

367. Buday György levele Ortutay Gyulának, 1968. IV. 6. in: Haladó ifjúsági mozgalmak Csongrád megyében. Válogatott dokumentumok. Megjelenés alatt.

368. uo., Tomori Viola i. m. 703. p.

369. A BGK taglétszámának alakulására nincs részletes adat. A már említett két adat szerint (5. táblázat) a létszám 1922/23-ban 150 fő, 1932/33-ban 236 fő, a növekedés nem jelentéktelen.

370. Egyh. H. 1927. IX. 24. 5. p., uo. 1927. X. 29. 9. p., uo. 1927. 1927. XI. 26. 7. p.

371. uo. 1927. X. 29. 9. p.

372. uo. 1927. XI. 12. 6. p.

373. uo. 1928. XI. 10. 3. p.

374. uo. 1927. XII. 24. 9. p.

375. Tomori Viola i. m. 700. p.

376. Buday György: Az agrársettlement-mozgalom. Társ.pol. F. 1933. 1-3. sz. 54. p.

377. Dólmó. 1932. XI. 30. 5. p.

378. Egyh. H. 1928. XII. 24. 9. p.

379. A vitaestek előadásait többnyire saját kiadványként meg is jelentették, és azt többek között különböző lapok és folyóiratok szerkesztőségének is megküldték.

380. Varga Sándor: A német diákság munkája. Szeged, 1927., Egyh. H. 1927. X. 29. 9-10. p.

381. Egyh. H. 1927. XII. 10. 5. p.

382. Joó Tibor: Ady arca a történetphilosophia megvilágításában. Szeged, 1920. 20. p. Ady aktualitásának negatív

megítélése Jóó Tibor részéről nem a költő elutasítását jelentette.

383. Délm. 1927. XII. 3. 5. p., Egyh. H. 1927. XII. I 10. 5. p.

384. Buday György: A Kolozsvár-Szegedi Bethlen Gábor Kör törekvései. J. Ú. 1930. 2. sz. 230. p.

385. Buday György: A szegedi tanya problémái. Szeged, 1930. 9. p.

386. A szegedi BKG tevékenysége ez alkalommal váltott ki először országos visszhangot. Lásd: 414. jegyz.

387. Buday György elnöki megnyitója in: Gesztelyi Nagy László i. m. 23. p.

388. uo. 24. p.

389. Egyh. H. 1927. X. 29. 10. p.

390. Paraszkey Gyula hozzászólása in: Gesztelyi Nagy László i. m. 31. p.

391. Buday György zárszava uo. 37. p.

392. Az Egyesületközi Értekezlet jegyzőkönyve. Buday György iratai. Dr. Buday Margit tulajdonában. Itt mondok köszönetet Lengyel Andrásnak, a Buday-főle iratanyag kezelőjének, aki lehetőséget biztosított számomra az iratanyag néhány dokumentumának megtekintésére.

393. in: Gesztelyi Nagy László i. m. 38-40. p.

394. Az Egyesületközi Értekezlet jegyzőkönyve.

395. uo.

396. uo.

397. Paraszkey Gyula i. m. 28. p. A BKG képviselője Buday lett volna, a kiküldendő bizottság elnökeként.

398. Ezt igazolja, hogy az 1928. nyarán megjelenő újsághírek a szegediek tanyaakciójáról - feltételezhetően Buday tájékoztatása alapján -, mint össegzeti akcióról számoltak be. Magyarország, 1928. VII. 15. 29. p., Nemzeti Újság, 1928. VII. 15. 50. p. stb.

399. Buday György: Egyetemi ifjúságunk feladatai a tanyán. Szegedi Szemle, 1928. V. 5. 8-9. A további idézetek a cikkből.

400. uo. 8. p.

401. Bárány Ferenc: A szegedi egyeternisták szervezetei. 97. p.

402. Mémedi Dénes: A népi szociográfia 1930-1938. Bp. 1985. 31. p.

403. SZUH, 1928. IV. 20. 4. p., Egyh. H. 1928. IV. 26. 6. p.

404. Buday György: Az agrárszökevények mozgalmi útja. Ny. 1933. I. köt. 1. 34. p.

405. Ez a két akció csak nagyon áttételesen kapcsolódik a tanyai akcióhoz. Tulajdonképpen mindkét esetben tanácsos, műsoros programmal gazdagított istentiszteletet tartottak, mely a BKK részére bevételt is biztosított. Egyh. H. 1928. III. 31. 6. p., no. IV. 7. 6. p., Békésmegyei Közlöny, 1928. III. 18. 3. p.

406. Buday György, Ny. 34. p.

407. Buday György: Az agrárszökevények mozgalmi útja. Társ.pol. F. 1933. 1-3. sz. 55. p.

408. no. 55-56. p.

409. Faraszkay Gyula i. n. 29. p., Magyarország, 1928. VII. 15. 29. p.

410. Buday György: Ifjúságunk népművelési feladatai és az alfrövidi rádióleadó. Szeged, 1929. 13. p.

411. Egyh. H. 1928. X. 20. 4. p.

412. no. Kiemelés: A. K.

413. Vízváry Ernő: Az egyetemi ifjúság és a tanyakérdés. Szegedi Katolikus Tudósító, 1929. XII. 1. 351. p.

414. A helyi lapokon kívül beszámoltak az eseményről: Az Est, 1928. IV. 14., Budapesti Újság, 1928. IV. 14. 3. p., Posti Hírlap, 1928. IV. 20. 12. p. ill. VI. 29. 12. p., Nemzeti Újság, 1928. VII. 15. 50. p., Új Nemzedék, 1928. VII. 26., Magyarország. VII. 15. 29. p. Ezen a rövid hír terjedelmű cikkeken kívül részletesebben foglalkozott az akcióval Ferenczy Ferenc a Magyar Közigazgatás 1928. XI. 10-i számában és közvetetten Pap Góza Régi nagy mulasztások címmel a Kálvinista Szemle 1928. XI. 10-i számában.

415. Ilyen jellegű munka addig csak az Országos Szóchényi Szövetség keretein belül folyt, de csekély intenzitással, melyet jelez, hogy csak 1931-től beszélnek az Országos Szóchényi Szöv. képviselői is a "népművelési feladatokról". Wittig Gusztáv: Az Országos Szóchényi Szövetség feladatokról. in: Népművelési könyve. Bp. 1935. 141. p.

416. Kodolányi János: "Új szökevények nyúztatják az ősmagyar fák". 25. p.

417. Józ Tibor: Két előadás a Bethlen Gábor Körben. Egyh. H. 1929. V. 4. 3. p.

418. Buday György: Ifjúságunk népművelési feladatai és

az alföldi rádióleadó.

419. no. 15. p.

420. no. 13. p.

421. Tertinszky Edit: Buday György és a szegedi rádióleadó. Kortárs, 1969. 6. sz. 980. p.

422. 1929. decemberében Buday több diákegyesület nevében átnyújtotta Klebelsbergnek a tervezetét és javaslatát a felállítandó szegedi rádióleadóról. Délmo. 1929. XII. 10. 2. p. Az 1930. márciusában rendezett országos LEPHOSZ-kongresszus pedig Buday javaslatára állást foglalt a rádióleadó mielőbbi felállítására mellett Szegeden. SZUN, 1930. III. 21. 3. p.

423. Buday György levele Jancsó Bélának. 1929. III. 31. Közreadja Jancsó Elenér. Nyelv és Irodalomtudományi Közlemények, 1971. 1. sz. 167. p.

424. Buday György: A tanyai agrársettlement. 6-7. p.

425. no. 7. p.

426. no. 10. p. Kiemelés az eredetiben.

427. Szociálpolitikai Évkönyv. 1. köt. 1912-1929. Szerk. Bródi Harrach Béla.

428. Hilscher Rezső: A Főiskolai Szociális Telep tevékenysége és a settlement-munka módszere. Szeged, 1929. 4. p.

429. Bródi Harrach Béla: A magyar settlement mozgalom eszméi. Bp. 1927. 15. p.

430. Buday György levele Jancsó Bélának. 1929. III. 31. 163. p.

431. Buday György: A tanyai agrársettlement. 7-6. p.

432. Buday György levele Jancsó Bélához. 1929. XI. 14. Közreadja Lengyel András in: Halaó ifjúsági mozgalnak Csongrád megyében. 133. p.

433. Joó Tibor: Két előadás a Bethlen Gábor Körben. 3. p.

434. Egyh. H. 1929. IV. 13. 6. p.

435. Szombatfalvy György: Társadalomrajzi feladatok az Alföldön. Szeged, 1929.

436. Hilscher Rezső i. n.

437. no. I-XIII. p., Buday György levele Jancsó Bélának. 1929. XI. 14. 133. p. A bevezető később különlenyomatban is megjelent a BGK 6. kiadványaként Buday György: A tanyai agrársettlement címen.

438. Buday György levele Jancsó Bélához. 1929. VIII. 15.

Idézi Lengyel András in: Haladó ifjúsági mozgalmak Csongrád megyében. 126. p.

439. Buday György levele Jancsó Bélának. 1929. XI. 14. 133-134. p.

440. uo.

441. Erdélyi Fiatalok, 1930. júni. 97. p.

442. Buday György levele Jancsó Bélának. 1929. XI. 14. 138. p.

443. uo. Lár 1929. nyarán is hasonló jelenségekről számolt be Buday György. Levél Fábán Dánielnek. 1929. VII. 6. OSZK I, 71/7.

444. Buday György levele Jancsó Bélának, 1929. XI. 14. 138. p.

445. uo.

446. Buday György J. Ú. 1930. 228. p. Maga a tényleges munka 1929. őszén, valószínűleg október második felében indult. Nemzeti Újság, 1929. X. 13. 28. p., Buday György levele Jancsó Bélának, 1929. XI. 14. 138. p. Nyáron az előkészítés munkája folyt. Délmo. 1929. IX. 14. 6. p.

447. Buday György Társ.pol. F. 1933. 55. p.

448. Erdélyi Fiatalok, 1930. júni. 97. p.

449. Joó Tibor: A szegedi tanya problémái. E. Szle. 1930. X. köt. 398. p.

450. Tomori Viola i. m. 701. p.

451. Dr. Buday Margit szóbeli közlése.

452. Buday György Ny. 1933. 35. p.

453. Egyh. H. 1930. X. 25. 6. p.

454. Délmo. 1930. IV. 27., uo. 1930. vV. 11. stb. A cikksorozatot még ebben az évben meg is jelentették könyvalakban, Tanyai ügyek címen.

455. Ez utóbbit hivatalos szakmai körökben is jelentős munkának ismertek el. Társ.pol. F. 1932. 1-2. sz. 66. p.

456. Pl. Dorozsán 1931. elején több hetes, hétvégenként tartott előadásciklus tartására is vállalkoztak. SZUN, 1931. II. 10. 5., uo. 1931. II. 17. 4. p., Délmo. 1931. II. 10. 6. p., uo. 1931. II. 24. 2. p.

457. Buday György Társ.pol. F. 1933. 57-58. p.

458. A belső munkatársak számára vonatkozóan. Buday György Társ.pol. F. 1933. 52. p., Bálint Sándor visszaemlékezése, Forrás, 1981. 6. sz. 66. p.

A névsor összeállításánál több forrást használtunk fel. A settlement-előadások alkalmából újságcikkekben szereplő nevek összegyűjtéséből adódott jelentős részük. Emellett Buday György 1929. VII. 6-i levelében név szerint is felsorolt az akkori időszak munkájában legaktívabban résztvevők közül néhányat. Néhányan pedig a publikációik alapján kerültek be a névsorba.

459. Jelentős részük a BGK tisztikarában is helyet foglalt, melyet az Egyh. H. több évben is közölt. Egyh. H. 1927. XI. 12. 7. p., uo. 1928. XII. 1. 7. p., uo. 1932. X. 15. 3. p. Ugyancsak ezek alapján állapítható meg egyértelműen, hogy az SZFMK tagjai közül Árvay Erzsébet, Balta Sándor, Gáspár Zoltán, Tolnai Gábor egyben a BGK tagjai is voltak, Buday György és Erdei Ferenc mellett. Baróti Dezső és Tomori Viola bekapcsolódott ugyan a kör belső munkájába, de a köri tagságuk egyértelműen nem igazolható.

460. Buday György levele Jancsó Bélának, 1929. XI. 14. 133. p.

461. OL VKI K 636 fond, 428. csomó, 432-02/96. sz. A kiutalt összeg 600 P volt, a kért 1000 P helyett. Ugyanakkor pl. a nem sokkal nagyobb létszámú budapesti BGK 1928-ban 1500 P-t kapott nyomorenyhítés céljából. (uo. 88. sz.)

462. Buday György levele Jancsó Bélának, 1929. XI. 14. 133. p.

463. Buday György Társ.pol. F. 1933. 53. p.

464. Tomori Viola i. m. 2. rész, Korunk, 1981. 10. sz. 778. p.

465. 1930-ban adták ki először, és utána 1933. kivétellel minden évben publikálták. 1938-ig.

466. Tulajdonképpen az 1933-as Kalendáriumot is anyagi okok következtében nem tudták kiadni.

467. Buday György J. Ú. 1930. 227. p.

468. uo. Más helyen még egyértelműbb fogalmazással találkozhatunk. Miután Buday megállapította, hogy az "életerős" ország megvalósításának legfőbb akadálya a városi és tanyai-falusi ember közötti távolság, így folytatja: "ezt csak kisebb mértékben gátolják komolyabb gyökerű, nehezen

kiegyenlíthető gazdasági és olvi akadályok." Buday György: A szegedi tanya problémái. 6. p.

469. Buday György: A tanyai agrár-settlement. 11. p. Kiemelés az eredetiben.

470. Buday György J. Ú. 1930. 229. p. Hasonló gondolattal máshol is találkozhatunk Budaynál. Buday György: A népnevelés és népművelés. Nemzeti Újság, 1929. VII. 3. 14. p., Buday György: Ifjúságunk népnevelési feladatai és az alföldi rádióleadó. 11. p.

471. Buday György: Népnevelés és népművelés. 14. p.

472. Buday György: Ifjúságunk népnevelési feladatai és az alföldi rádióleadó. 22. p.

473. Buday György levele Jancsó Bélának, 1929. XI. 14. 136. p.

474. Buday György levele Jancsó Bélának, 1929. III. 31. 166. p.

475. Buday György levele Jancsó Bélának, 1929. XI. 14. 139. p.

476. Buday György levele Fábián Dánielnek, 1929. VII. 21. OSZK I, 71/7. fond., Levél a Sarlósoknak, 1929. IX. 1. Ez utóbbit a Vetésben Buday hozzájárulása nélkül publikálták. A diákegyesületekkel való kapcsolatra még a későbbiekben rátérünk a BGK-mozgalmának a szempontjából. Itt csak Buday jelentős szerepét szeretnénk kiemelni az ellenzéki diákmozgalmakkal való kapcsolat kiépítésében és ápolásában. Ugyan csak a későbbiekben térünk ki arra, hogy Buday (és természetesen több társa is) a munka folyamán jelentős ideológiai fejlődésen mentek keresztül.

477. Ez nem jelenti azt, hogy az új gondolatok felvetésével törekvéseik eredménytelenek lettek volna, de elképzeléseik nyílt meghirdetése nagy támadási felületet biztosított ellenfeleik számára.

478. Buday György Társ.pol. F. 1933. 452. p.

479. A mozgalmat őrt bírálatokkal még külön foglalkozni fogunk.

480. Buday György levele Jancsó Bélának, 1929. XI. 14. 135. p.

481. Buday György levele Benedek Eleknek, 1929. III. 14. PIN K, V. fond. 3524/13. sz.

482. Joó Tibor: Köt előadás a Bethlen Gábor Körben. Egyh.

- H. 1929. V. 4., Joó T. Az ifjúság és a falu népe. L. Szle. 1929. VI. köt. Joó T. A tanya agrársettlement-mozgalom. L. Szle. 1929. VII. köt., Joó T. A szegedi tanya problémái. H. Szle. 1930. X. köt., Joó T. Buday György: A tanyai agrár-settlement. (Könyvismertetés). Népünk és Nyelvünk, 1929. 7-9. sz. 250-251. p., Joó Tibor: Buday György: Ifjúságunk népnevelési feladatai és az alföldi rádióleadó. (Könyvismertetés). Népünk és Nyelvünk, 1929. 7-9. sz. 250. p.
483. Joó Tibor: Az ifjúság és a falu népe. 288. p.
484. uo. 289. p., Joó Tibor: Buday György: Ifjúságunk népnevelési feladatai és az alföldi rádióleadó. 250. p.
485. Joó Tibor: Az ifjúság és a falu népe. 288. p.
486. Joó Tibor filozófiai felfogásának az elemzése megegyezően túlmutatna tanulmányunk keretein. Röviden úgy jellemezhetnénk azt, hogy egy sajátosan értelmezett és a konkrét társadalmi problémáktól elvonatkoztatott humanizmus volt gondolkodásának egyik jellemzője, mely egy erősen idealista nézetrendszerhez kapcsolódott. Ez viszont elvontsága révén is, nem lehetett alkalmas a diákságon belül arra, hogy komolyabb befolyásra tegyen szert közöttük. Az eltérés Joó és diák kortársai között több vonatkozásban is megállapítható emellett. Szabó Dezsővel kapcsolatban pl. úgy nyilatkozott Joó, hogy "szociális és nemzeti gondjai bennem nem keltettek olyan mély visszhangot, mint általában". Az új könyvek könyve. 168. p. A nemzedéki problémáról is eltérő véleményrel volt kortársaival szemben. Joó Tibor: A "Harmincévesek" generációs problémái. Prot. Szle. 1933., Joó Tibor: A nemzedék fogalma. Válogatás, 1935.
487. A megjelent cikkek viszonylagos ritkasága abból is eredt, hogy a mozgalomnak nem volt állandó fóruma, ahol publikálhattak volna. Buday így ír erről: "... nem jutnak szóhoz azok a fiaink sem, akiknek pedig a publicitás varázsa kikerülhetetlen volna." Buday György levele Fábián Dánielnek, 1930. VII. 27. OSZK I, 71/7.
488. Ádám László: A tanya 1930-ban. Délmo. 1930. IV. 27. 10. p.
489. Schiffert György: Mit eszik a tanya népe? Tanyai ügyek. Szeged, 1930. 51. p.
490. Balla Sándor: A tanyai nép lelke. in: Tanyai ügyek.

26-30. p.

491. Szabó Mihály: A mai magyar egyetemi ifjúság élete. Diákv. 1929. 7. sz. 12-13. p.

492. Téchy Olivér: A magyar ifjúság másik feléről. Diákv. 1929. 7. sz. 13. p.

493. Téchy Olivér: A magyar egyetemi ifjúság szervezkedése. SZUN, 1929. IV. 28. 4. p.

494. A korábban felsorolt írásokon kívül - nem a teljesség igényével - még néhány: Budapesti Hírlap, 1929. X. 6. 10. p., Magyar Hírlap, 1929. IX. 22. 17. p., Hétfői Újság, 1929. V. 20., Pester Lloyd, 1929. VII. 27. (Rundfunkbeilage), SzN., 1929. V. 1. 5. p., SzN., 1929. IX. 18. 2. p., SZUN., 1929. IX. 8. 8. p., MEH, 1929. IX. 23. stb. Ezekon kívül még néhány részletesebb cikkekre külön is kitérünk.

495. Nádas Zoltán: A tanyai agrár-settlement problémája. Szegedi Szemle, 1929. X. 17. 11. p.

496. Valkó László: A magyar falu problémája és az ifjúság. A Falu, 1929. szept.-okt. 445. p.

497. Zsolt Béla: A megifjuló ifjúság. Magyar Hírlap, 1929. XIX. 29. 9. p. Buday egyébként - jellemzően - ezt az esetet kissé kényesnek tartotta. Levél Jancsó Bélának, 1929. XI. 14. 134. p.

498. A Mi Lapunk (Losonc), 1930. febr. 46. p.

499. Csaplár Ferenc véleménye ezzel teljesen ellentétes. Csaplár Ferenc: A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. Bp. 1967. 29. p. Véleményének igazolására Buday György a Nyugatban megjelenő cikkére hivatkozik. Ez a hivatkozás sem egészen korrekt, mert a szöveg egy részét nem veszi figyelembe a szerző. Ennek igazolására a kérdéses részt hosszabban idézzük: "Az ifjúsági mozgalmakban akkor különösen szokatlan megmozdulást eleinte valami spontán megbecsülés, sőt lelkesedés fogadta minden oldalról. Azonban szigorú tárgyilagosságra törekvő vitaelőadásaink és publikációinkkal szemben hamarosan felbukkant a vád. Akadtak, akik azt rebesgették, hogy éppen a tárgyilagosságban tendencia rejtezik. A másik oldal pedig egyenesen hiányolta, hogy nem volt a priori világnézetünk, mintha nem az 1920-30-as, hanem az 1918-as években ülnénk az egyetem padjaiban. Felfedezték a mi munkánkban is - ...

- a "forradalmi utópizmust" éppúgy, mint az "ellenforradalmi fasizmus reakciós férgét". Buday György Ny. 1933. 33. p. Egy ugyanebben az évben megjelent, hasonló felépítésű, de részletesebb cikkben, mely a Társadalompolitikai Füzetekben jelent meg Buday a kezdeti pozitív fogadtatást még inkább kiemeli, és a támadásokat a szociálpolitikai munka szükségyszerű velejárójaként értékeli. Buday György Társ.pol. F. 1933. 51-52. p. Buday egy levelében is beszámolt az agrársettlement első fogadtatásáról, mégpedig határozottan lelkes hangon. Levél Jancsó Bélának, 1929. XI. 14. 134-135. p. Azt, hogy a mozgalmat támadások is érték nem akarjuk cáfolni, de pozitív kritikában és elismerésben a folyóiratokban, napilapokban feltárt források alapján, inkább volt része a mozgalomnak. A mozgalommal szembeni ellenséges megnyilvánulásoknak egy rész más csatornákon is érkezhettek és érkezett is Budayék címére. Az ilyen jellegű támadásokra még röviden visszatérünk.

500. Lengyel András: Buday György és az Erdélyi Fiatalok. 126. p. Valószínűleg ebben az esetben sem nyilvános fórumon bekövetkező támadásokról volt szó.

501. Könyves Tóth Kálmán: Ifjúsági mozgalmak. M. Szle. 1929. VII. köt. 380-382. p.

502. A Toll, 1929. X. 6. 5. p.

503. Kiss István: A tanyai agrársettlement. Magyar Kultúra, 1930. I. 5. 24-27. p., Kiss István: A tanyakérdés megoldására irányuló társadalmi törekvések a világháború után. Magyar Gazdák Szenlője, 1930. 3-4. sz. 168-169., 173. p. Az utóbbi cikkben már jóval mérsékeltebb a szerző hangja, itt már bizonyos pozitívumokat is elismer, "amelyek továbbfejlesztve esetleg megvalósíthatók." 173. p.

504. Kiss István: A tanyai agrársettlement.

505. Nem tértünk ki itt a kommunista oldalról megfogalmazott közvetett vagy közvetlen kritikákra, mivel azokkal más helyen még foglalkozni fogunk.

506. Ezt Buday egy cikkében kizárólag ennek tulajdonítja: "a háború utáni magyar társadalom személyi és világnézeti szempontokból annyira szétszakadozott soraiban kizárólag első fellépésünk tárgyilagosságának köszönhetjük, hogy e különállások ellenére is mindenfelé sikerült megláttatni és sokhelyen napirendre tűzni azt az eszmét, melynek

szolgálatára magunkat elhatároztuk." Buday György;
Társ.pol. F. 1933. 51. p.

507. Vízváry Ernő i. m. 351. p. Vízváry a cikk megjele-
nésekor már nem élt. Cikkében tulajdonképpen a tanya-
kérdéssel való foglalkozást propagálja - bár elég ellent-
mondásosan - de a program megfogalmazása a BGK mozgalmá-
tól független törekvésként jelentkezik. A katolikus di-
ákok ekkor még a katolikus kezdeményezésre sem reagáltak
pozitívan.

508. Délno. 1928. X. 16. 6. p.

509. SZUN, 1928. X. 28. 5. p.

510. Buday 1929-30-ban a MEFHOSZ központi lapja a Magyar
Egyetemi Híradó állandó munkatársai között volt, 1930 ta-
vaszán a MEFHOSZ országos kulturális alelnökévé választot-
ták, személyében első alkalommal vidéki hallgatót (SZUN,
1930. III. 21. 3. p.), 1931-ben pedig a MEFHOSZ tiszte-
letbeli tagja lesz. (SZFU, 1931. III. 17. 4. p.

511. V. ö.: 422. jegyz.

512. A diákszemélyiség előzményeiről és a terv megvalósulá-
sáról részletesen: Sebestyén Sándor i. m. 122-130. p.

513. Lázás csoportosulások a diákszövetségek életében.
E. 1929. X. 5. 2. p.

514. Szabó Miklós: Új elemek az értelmiségi ifjúsági
mozgalmakban az 1920-1930-as évek fordulóján. 143. p.

515. Asztalos Miklós: Az ifjú nemzedék új arca. ÚjMF,
1929. 2. sz., Kodolányi János: Az ifjúság rejtett arca.
uo., Eszterhás István: Válasz. Az ifjúnemzedék új arca.
Bajtárs, 1930. I. 5., Támadások, MEH, 1929. XII. 10.

516. Sebestyén Sándor i. m. 125. p.

517. Magyar Hírlap, 1929. IX. 22. 17. p.

518. Sebestyén Sándor i. m. 132. p.

519. Buday György levele Fábián Dánielnek, 1929. VI. 21.

520. Pl. Buday mentegetődzik a hivatalos forma miatt.

521. Buday György levele Jancsó Bélának, 1928. I. 21.
Közreadja Lengyel András in: Haladó ifjúsági mozgalmak
Csongrád megyében. 132. p.

522. Buday György levele Fábián Dánielnek, 1929. VI. 21.,
1929. VII. 29.

523. Csaplár Ferenc: A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollé-
giuma. in: Haladó ifjúsági mozgalmak Csongrád megyében.

112. p. Fábián Dániel: József Attiláról. Bp. 1974. 75. p.

524. Buday György levele Fábián Dánielnek, 1930. VII. 27. OSZK I, 71/7.

525. uo.

526. Fábián Dániel uo. 76. p., Buday György levele Fábián-Dánielnek, 1929. VI. 21.

527. Buday György levele Visky Károlyhoz, Dr. Buday Margit tulajdonában. A levél keltezés nélküli. A második lap hátulján lévő dátum: "30. május 9é". Ezt a dátumot valószínűsítik, hogy 1930. tavaszán egy, a levéllel sok helyen szóról-szóra egyező cikk jelent meg a Jövő Útjain folyóirat hasábjain. Buday György J. Ú. 1930.

528. Szabó Miklós: Új elemek az értelmiségi ifjúsági mozgalmakban az 1920-1930-as évek fordulóján. 158-160. p., Balogh Edgár i. m. 182-211. p.

529. A Sarló koszorú-akciójának támadása az ifjúság részéről: Sebestyén Sándor i. m. 158-163. p. , A Szegedi Új Nemzedék egy cikke szerint "Nincs magyar ifjúsági egyesület, de nincs egyetlen magyar ifjú sem, aki közösséget vállalna az ál-magyar Sarlósokkal." SZUN, 1931. XI. 25. 1. p. A nyilvánvalóan túlzó vélemény ellenére, az idézet alapján sejthető, hogy az a diák vagy diákegyesület, mely nyíltan kiállt volna a Sarló mellett, milyen támadást zúdított volna magára.

530. Csaplár Ferenc: A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. in: A haladó egyetemi ifjúság mozgalmi Magyarországon. 175. A levél közlése uo. 175-176. p. A BGK és később az SZFMK gyakran kereste fel levélben Balogh Edgárékat, de leveleik - sok más levéllel együtt - elvesztek. Balogh Edgár i. m. 152. p. Ezért sajnos a Sarlóval való kapcsolat nem rekonstruálható pontosan, és csak visszaemlékezések bizonyítják közvetlenül a kapcsolat rendszerességét a két mozgalom között. Pl. Szalatnai Rezső visszaemlékezése in: Búvópatakok. Bp. 1976. 163. p. A Sarló vezetőivel való megismerkedés egyébként még az 1928-as Ady-ünnepély idejétől kezdődhetett. Mi Lapunk, 1930. febr. 46. p. Balogh Edgár i. m. 152. p.

531. Csaplár Ferenc uo. 176. p.

532. uo. 177. p.

533. Balogh Edgár i. m. 211-212. p.

534. Lengyel András: Buday György és az Erdélyi Fiatalok.,

Csapody Miklós: Egy nemzedék iskolája. Az Erdélyi Fiatalok története. Doktori értekezés. Szeged, 1982. 94-96. p.

535. Debreczeni László a Szegedi Kis Kalendárium ismertetése során ezt írja: "Eli gyakorlati dolgoktól még messze lévő erdélyiek, csak tanulhatunk tőlük ..." Erdélyi Fiatalok, 1931. 5-6. sz. 117. p., Az Erdélyi Kollégiumról: Lengyel András: A Szegedi Fiatalok Erdélyi Kollégiuma. Tiszatáj, 1984. 9. sz.

536. A Batsányi János Kör is szimpatizált a BGK törekvéseivel. Kardos Tibor i. m. 1779. p. A Kötörő és a BGK között viszont valószínűleg semmilyen kontaktus nem létesült.

537. Buday György levele Fábian Dánielnek, 1930. VII. 27.

538. SZFU, 1929. III. 19. 3. p., uo. 1929. III. 21. 3. p., uo. 1929. III. 22. 4. p., MEH, 1929. IV. 2.

539. SZUN, 1931. XI. 20. 6. p., uo. 1931. XI. 22. 8. p., Lengyel András: A Szegedi Fiatalok Erdélyi Kollégiuma. 71-72. p.

540. Buday György levele Jancsó Bólának, 1929. XI. 14. 136. p.

541. Buday György J. Ú. 1930. 229. p.

542. Buday György levele Jancsó Bólának, 1931. VI. 19. Közreadja Jancsó Elemér. 364. p.

543. Egyh. H. 1930. XI. 22. 3. p.

544. 1930. XI. 6-án, 1931. V. 13-án, 1932. X. 20-án.

545. Pl. a dorozsmai előadásciklus alkalmával. Délmo. 1931. II. 24. 2. p.

546. Az 1930-as megalakulás igazolásaként Csaplár Ferenc Ortutayra hivatkozik, (Csaplár Ferenc, Bp. 1967. 31. p.) aki a megalakítás időpontját tulajdonképpen pontosan nem adja meg. Itt Ortutay Radnótira emlékezve a következőket írja: "Szegeden nyomban kapcsolódik 1930. őszén, az akkori kibontakozó értelmiségi mozgalomhoz, a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának tizenöt tagja közé lép." Ortutay Gyula: Radnóti Miklós. Kortárs, 1959. 655. p.

547. Csaplár Ferenc: A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. in: A haladó egyetemi ifjúsági mozgalmak Magyarországon. 179. p.

548. Csaplár Ferenc a hivatkozás alapján elsősorban Baróti Dezső kéziratára támaszkodva jutott az új eredményhez. uo. 32. jegyz., 198. p. Sajnos a jelen tanulmány szerző-

je a kőzírathoz nem tudott hozzájutni, de más források alapján részben hasonló következtetésekre jutott. A továbbiakban ezekre a forrásokra támaszkodunk a kollégium megalakulását illetően.

549. Baróti Dezső: Kortárs útlevelére. Bp. 1977. 221. p.

550. Az Egyházi Híradó Rosner Károly egy előadásának be-
harangozásakor a következőket írja: a BGK "már az elmúlt
év végén megindult kollégiuma, a művészeti kollégium ..."
Egyh. H. 1930. X. 25. 6. p. Buday ennél korábban már szint-
tén említi az önképzés szervei között a modern művészeti
szemináriumokat. Buday György J. Ú. 1930. 230. p.

551. Délmo. 1931. II. 24. 5. p., uo. 1931. II. 25. 5. p.
uo. 1931. III. 1. 9. p. stb.

552. Buday György: Életemről, művészetemről. in: Buday
György fanetszetei. Bp. 1970. 22. p.

553. Baróti Dezső i. m. 222. p.

554. Tomori Viola i. m. 2. rész. 778. p., Ortutay Gyula:
A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. II. Szle. 1934.
jan. 46. p.

556. Csaplár Ferenc: A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollé-
giuma. in: A haladó egyetemi ifjúsági mozgalmak Magyaror-
szágon. 179. p.

557. Ortutay Gyula uo. 46. p.

558. Haladó ifjúsági mozgalmak Csongrád megyében. Váloga-
tott dokumentumok.

559. Buday György: A Szegedi Fiatalok. Erdélyi Fiatalok.
1935. 3. negyed, 98. p. A hivatalos megalakulás viszont
elképzelhető, hogy még később történt meg. Az Egyházi Hír-
adóban 1932. X. 1-i számban olvashatjuk az esedékes köri
közgyűlést előkészítő üléssel kapcsolatban: " Az ülés fog-
lalkozott a Kör Művészeti Kollégiumának jóváhagyás végett
benyújtott működési tervezetével, amelyet pártfogólag ter-
jeszt a közgyűlés elé." (7. p.) A fenti esemény - vélemé-
nyünk szerint - már egy stabil csoportként együttműködő
közösség munkájának formális legalizálását jelentette a
körön belül, ami azért vált aktuálissá, mert Buday ekkor
vált meg köri elnöki tisztétől, és ezért szükségesnek
látszott a csoport fennállásának és további működésének
- hivatalosan a körön belüli - de ténylegesen attól füg-
getlen biztosítása.

560. OL VKM K 636 fond., 743. csomó, 98-73. sz.

561. Baróti Dezső: A szegedi egyetemisták agrársettlemment mozgalma. Fiatalság, 1931. 2. sz. 29. p.

562. Lengyel András: Buday György és Szeged, Csongrád Megyei Hírlap. 1981. XI. 15. 6. p.

563. OL VKM K 636 fond. 428. csomó, 432-02. 96. sz.

564. Buday György levele Jancsó Bélának, 1931. VI. 019. 365. p.

565. Ekkor Buday egy szinte könyörgő hangú levelet írt "Kedves Gazsi! megszólítással, egy általunk kiderítetlen személynek, melyben kéri a Kis Kalendárium propagandájának minél hatékonyabb biztosítását ezekkel a szavakkal: "tégy meg mindent, mert ha valaha, úgy most van a legnagyobb szükségünk a Kalendárium propagandájára." Mao. Ref. Zs. L. 25. fond. 4. doboz, gépelt levél, 1932. I. 29. A Kalendárium - mint korábban láthattuk - központi szerepet töltött be a mozgalom bevételi forrásai között.

566. Szegedi Kis Kalendárium az 1934. évre. [Előszó]. Nem véletlenül ekkor fordultak a VKM-hez újabb segélyért, melynek során 400 P-t utaltak ki számukra. OL VKM K 636 fond., 743. csomó, 98-73. sz.

567. Buday György Ny. 1933. 35. p.

568. Lengyel András: Buday György és az Erdélyi Fiatalság. 128. p.

569. Már 1930. nyarán nagy, feldolgozatlan adathalmazról írt Buday. Levél Fábrián Dánielnek, 1930. VII. 27.

570. Azt ma már nehéz pontosan kideríteni, hogy a kollégium tagjai tudományos téren mit és mennyit tudtak ebből az összegyűjtött anyagból hasznosítani.

571. Az SzFLK több előadása is kapcsolódott a népművészet-hez. Csaplár Ferenc, 1967. 39-40. p.

572. Buday György: Művészeti kultúránkért. Fiatalság, 1931. máj. 43-44. p.

573. Érdekessége ennek, hogy első nyilvános fellépésük a reformáció emlékűnnepélyén történt, mely alkalomból Ady: Imádság háború után c. versét adták elő. Egyh. H. 1931. XI. 14. 4., 6-7. p.

574. Buday első igazán nagy sikere művészi téren a "Bölcsesség bűsűje" volt (kiadása 1931.), de művészi vonalon kisebb megmozgásokkal korábban is tevékenykedett

bizonyos rendszerességgel, és művészi ambícióját valószínűleg egy pillanatra sem adta fel, de ez a siker addigi munkáját igazolta, és ilyen irányú törekvéseinek még nagyobb lendületet adhatott.

575. A külső körülmények ilyen hatására Ortutay is utal. Ortutay Gyula i. m. 46. p.

576. Buday György: Baróti Miklós előkezetőre. in: A 2 x 2 józságság. Bp. 1975. 69. p.

577. Csak néhány példa: Fialat Magyarorszag, 1932. dec. 154. p., Asztalos Likiós: A magyar protestáns ifjúság és a szociális érdeklődés. M. Szle. 1932. XIV. köt. 147., 152. p., Illyó Endre: A Szegedi Hia Kalendárium. Egyh. H. 1931. I. 7. 2-3. p., Literatura, 1931. XII. 293. p., Egyeten, 1932. III. 1. 4. p., Karácsony Sándor recenziói, Éret. Szle. 1931. 573-575. p., Debreceni Szemle, 1930. nov. 504. p. stb.

578. SZUN, 1931. XI. 22. 8. p., uo. 1931. II. 26. 5. p.

579. Buday György levele Janesó Bélának, 1931. VI. 9. 362-363. p.

580. uo. 362. p.

581. uo. 362-363. p.

582. Baróti Viola i. m. 701. p.

583. Baróti János i. m. 362. p.

584. Tolnai Gábor: Buday Györgyről. in: Örökség és örökösség. Bp. 1967. 242. p., Buday György. A Szegedi Fialatok. Erdélyi Fialatok, 1935. 96. p.

585. Buday György uo. 96. p.

586. Ortutay Gyula i. m. 49. p.

587. Buday György Ty. 1933. 34. p.

588. Baróti János i. m. 160. p.

589. Tolnai Gábor i. m. 243. p.

590. Tolnai Gábor: A Korunk és a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma: in: Hőnek az érvény. Bp. 1961. 148-155. p. A Korunkban megjelent bírálatokat a szegedi fiatalok nehezen emészthették meg, erre Tolnai is utal a fenti viszonzólékezésében. Ugyanis a bírálatok egy része az egyetemi ifjúság újszerű mozgalmával szemben mereven elutasító, és részben igaztalan álláspontot foglalt el. Itt megint vonatkoznunk kell Csaplár megállapításával, mely szerint többet küzdött Gergely Sándor is védelmébe vette őket. Csaplár Ferenc, Bp. 1967. 28. p. Gergely általános kritikát mond az ifjúság újszerű mozgalmairól. Véleménye szerint az

fejtenek ki "türelmetlen harsogásba vesző lármát", és a "földtelen szegények millióihoz nem ér el szavuk". Az ifjúság csak tanul és helyesli a parasztmozgalmat, de amíg csak ezt teszi, az uralkodóosztályt szolgálja, - fejtegeti tovább, és hozzáteszi: "aki nem barátom és harcolótársam - az ellenségem." (79. p.) Az ifjúság jelszavai szerint a "lényegében nem akarnak mást, mint lefogni a szegénység harci készségét, és betereni a dolgozókat az átfestett aklokba. Az álbáloldal szerepére vállalkozott tehát lényegében az ifjúság." "Csak kettő van: proletár vagy nem proletár, s így aki nincs velünk az ellenünk van - értelmes ifjak ezt értsétek meg!" fejezi be végül. Gergely Sándor: Az értelmes ifjúsághoz. Korunk. 1931. 77-80. p. Kemény Gábor cikkére inkább elmondható, hogy védelmébe veszi az ifjúságot, de éppen Gergely fenti cikkével szemben. A sokkal higgadtabb és tárgyilagosabb írás nem hallgatja el az ifjúsági mozgalmak hibáit sem, de bizonyos haladást is észrevesz a korábbiakhoz képest, és éppen a további fejlődés reményében is írja a szerző: "Ha megmondaná meg, hogy proletár e vagy nem proletár, nem volna köszönet benne. Még nem tudna őszintén felelni a kérdésre." Kemény Gábor: Az intellektuális ifjúság és a vezető szerep. Korunk, 1931. 158. p.

591. Buday György levele Jancsó Bélának, 1931. VI. 19. 362. p.

592. Minderről részletesen: Csaplár Ferenc, Bp. 1967. 77-90. p. Budayék és a szociáldemokraták kapcsolatára a hatóságok is felfigyeltek. Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből. A Csongrád megyei munkásmozgalom 1919. augusztus 1 - 1944. október 10. (Szerk. Serfőző Lajos). Szeged, 1977. 194. sz. dokumentum, 393. p.

594. Lengyel András: A Szegedi Fiatalok Erdélyi Kollégiuma. Tiszatáj, 1984. 9. sz. 69-79. p.

595. Balogh Edgár i. m. 211-212. p.

596. MEH, 1932. 12-13. sz. 6. p., Egyh. H. 1932. X. 15. 3. p.

597. Mao. Ref. Zs. L. 25. fond, 1. doboz. A szegedi egyetemi Bethlen Gábor Kör prospektusa.

598. Egyh. H. 1932. XII. 3. 7. p.

599. Egyh. H. 1932. III. 14. 6. p.
600. Időzi Lengyel András: Buday György és az Erdélyi Fiatalok. 129. p.
601. Egyh. H. 1933. XI. 11. 4. p.
602. uo. 1934. X. 27. 5. p.
603. uo. 1933. III. 11. 6. p., 1933. XII. 9. 6. p., 1934. II. 10. 5. p.
604. Kiss Sándor visszaemlékezése in: Huszár Tibor: Beszélgetések. Bp. 1983. 291. p.
605. Egyh. H. 1937. II. 27. 5-6. p.
606. Egyh. H. 1940. X. 19. 2. p.
607. Kiss Sándor: Hogyan kezdődött és miben áll a szegedi Bethlen Gábor Kör falumunkája. Tiszántúl, 1942. VI. 18. 4. p.
608. SZUN, 1931. III. 7. 5. p.
609. SZFU, 1931. iii. 17. 4. p., SZUN, 1930. III. 21. 3. p., MEH, 1931. V. 15. 3. p., Előőrs, 1932. III. 20. 2. p.
- 609a. Magyar Protestánsok Lapja, 1932. VI. 1. 17. p., uo. 1933. 4-5. sz. 11-12. p.
610. Tóth Endre: Ifjúsági mozgalmak Debrecenben. J. Ú. 1930. 2. sz. 231. p., Buday György levele Jancsó Bélának, 1929. XI. 14. 133-134. p., Egy alkalom jó munkára. Fi. Iság. 1932. szept. 103. p., 1932-ben a budapesti egyetemisták settlement-mozgalom ankétet rendeztek. MEH, 1932. márc.
611. Tóth Pál Péter: Az értelmiségi ifjúság mozgalmai. Debrecen 1929-1933. Táj. 1981. 3. sz. 78. p. A szerző tövösen Tomcsányi Gábort is az SZFHK tagjának mondja, pedig ő a Széchenyi Szövetség tagja volt. MEH, 1932. 6. sz. 7. p.
612. CsmI, VIII/6. fond. 17. doboz, 1931/32. 777. sz.
613. Kovács J. András: Szegedi bajtársak munkája. Bajtárs, 1933. 2. sz. 22. p., Lásd még erről: Egyetem, 1932. V. 1. 15. p.
614. Fl. a bizalom megteremtésének fontossága, a tankönyvek szövegének a magyar tanyá szókincséhez igazítása, a rádió és a sajtó a tanyai kultúra szolgálatában. Horváth János: A tanyai kérdés. Bajtárs, 1933. 5. sz. 21-22. p.
615. Délvidéki Ifjúság, 1935. dec. 4. p.
616. Gunda Béla: Az egyetemi hallgatók és az egyetem. Válasz, 1935. 30. p., Berczeli Anzelm Károly: Parasztláz. Izenet, 1934. aug. 111-114. p., Gunda Béla: Magyar falu-

kutatás, Magyar Út, 1935. V. 1. (a borítón), Mórlegen a magyar ifjúság. Gáspár Zoltán nyilatkozata. Magyar Út, 1935. II. 1. 3. p. stb.

617. A Kötőrő teljes vereséget szenvedett 1930. tavaszán, A BMT-on belül 1930. őszén a bonlási folyamatok a baloldali kiválással szakításhoz vezettek. Sebestyén Sándor i. m. 197-198. p. A Sarlóval szemben a konzervatív-akció után az ellenforradalmi diákegyesületek ellenséges hangja elnyomott minden más megnyilatkozást. Még a legkevésbé radikális Wessely Lónyi Reform Club sorsa is a feloszlítás volt. Sebestyén Sándor uo. 207. p.

618. Szabó Miklós: Új elemek az értelmiségi ifjúság mozgalmában az 1920-1930-as évek fordulóján. 161. p.

619. A diáksparlament és az ifjúság új útjai. LEH, 1932. IV. 15. 1. p.

620. Mit kíván 1932. márciusának ifjúsága! A végső cél: új, szociális szellemű Nagy-Magyarország! Bajtárs, 1932. III. 15. 11. p.

621. LEH, 1931. XII. 20. 3. p.

622. Legszóval a magyar ifjúság. Magyarország, 1934. 25.

623. uo. 6. p.

624. uo. 8. p.

625. uo. 6. p.

626. Nem véletlen, hogy a baloldali, álbaldali, szél-sőjobbaldali és harmadik utas felfogások keveredésében maga a bal- ill. jobbaldaliság fogalma is sokak fejében összezavarodott, sőt értelmét is veszítette sokak számára.

627. Csak néhány korán jelentkező ilyen jellegű törekvés: A Fiatall Magyarág c. 1930-ban kiadott röpirat, mely átfogó és szociális irányultságú programot próbált nyújtani a fiatalságnak. Szerzői között voltak többek között Teleki Pál, Sík Sándor, Fodor Ferenc, Oláh György, Aradi Zsolt stb. A szerzőkről és a szövegről is kitűnik, hogy a röpirat sok szálal az öregeserkész-mozgalom kapcsolódott. Fiatall magyarág. Eszmék és elszánások. Bp. 1930. (A Fiatall Magyarág c. folyóirat ennek a röpiratnak a folytatásaként indult.) A jelentősebb személyiségek közül Teleki Pál, a Magyar Szociográfiai Intézet vezetője, és Székfü Gyula, a Magyar Szemle szerkesztője, egyetemi tanár emelhető ki, akik a fenti tisztségüket is felhasználva támogatották bizonyos korlátok között a fiatalság felkutatá-

sát. Kovács Imre visszaemlékezése in: Huszár Tibor: Beszélgetések. 79. p.

628. Maguknak a kommunista diákoknak is adódott már lehetőség - továbbra sem nyílt kommunista -, de baloldali mozgalmas szervezésre, melyek közül a két legjelentősebb a tandíjreform-mozgalom és a Márciusi Front volt. Ebben szerepet játszott a népfrontpolitika előtérbe kerülése is a kommunista mozgalmon belül.

629. A BGK-mozgalma mellett az öregeserzés mozgalmon belüli egyes csoportoknál, a Pro Christo Diákok Háza fiataljainál találkozhatunk hasonló jellegű, de később induló és csak szűkebb körben ismert munkával ebben az időszakban

630. Ezzel hangsúlyozni szeretnénk, hogy az ideológiai célkitűzései a mozgalomnak döntően a gyakorlati tevékenységgel kapott olyan nyomatókat, mely ismertté tette a mozgalmat és hogy, a "követőknek", vagy a látszólag hasonló programmal indulóknak - Budayék elképzeléseitől sokszor viszonylag eltérő jellegük ellenére is - példaként szolgálhatott a BGK-mozgalma, mivel a fő célkitűzések vállalása még nagyon széles skálán mozgó, pozitív és/vagy negatív törekvéseket is takarhatott.

631. A tendenciát legjobban a 30-as évek ifjúságának egyre fokozódó érdeklődése a parasztság irányában és a falukutatók elterjedése mutatja.

632. Emellett, - mint ahogy arra már többször utaltunk - nagy szerepet játszott a mozgalom jól szervezett propagandája is.

633. Pejtő Ferenc: Szegedi fiatalok. Szocializmus. 1936. 2. sz. 69. p., Gunda Béla: Hová magyar ifjúság? MEH, 1932. VI. 9. p., Szabó Zoltán: A fiatalság társadalomkutató munkája. M. Szle. 1934. XXI. köt. 235. p., Szekfü Gyula: Három nemzedék és ami utána következik. Bp. 1936. 459. p.

634. Az Erdélyi Kollégium jelentősége szintén nem elhanyagolható, de fennállása rövidebb volt, és munkája is kevésbé volt nyilvánosan ismert

635. Ez semmiképpen sem azt jelenti, hogy a BGK falukutató munkája a korszakban egyedülálló minőséget jelentett a diákság körében. Komoly és alapos munkát más csoporto-

sulások is végeztek valamivel később, sőt az ő falukutatói eredményeik ismertebbé is váltak. Pl. a Kempe-monográfia készítői, mint közösség, az egyéni teljesítmények közül pedig pl. Szabó Zoltán munkája emelhető ki.

636. Érdekes feladat lenne az SZFMK helyének kijelölése a népies írók mozgalmában ill. a népies-urbánus vitában. Ennek elmozdása már túlnyúlik tanulmányunk keretein, de az megállapítható, hogy az SZFMK azon kevés értelmiségi csoportosuláshoz tartozott, melynek mindkét oldalon jó kapcsolataik voltak, sőt tagjaik összességükben tulajdonképpen nem sorolhatók egyik irányzathoz sem. Véleményünk szerint ez a sajátosság a BGA mozgalomnak jellegzetességeiben is gyökerezik, (objektivitásra való törekvés, nyitottság), mely az SZFMK működésében továbbfejlesztve jutott még magasabb szintre.

RÖVIDÍTÉSEK

BGK	Bethlen Gábor Kör
BK	Bölcsészettudományi Kar
BM	Belügyminisztérium
BMT	Bartha Miklós Társaság
CsML	Csongrád megyei Levéltár
DEFHE	Délvidéki Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesülete
Délmo.	Délmagyarország
Diákv.	Diákvilág
E.	Emericana
Egyh. H.	Egyházi Híradó
ET	Egyetemi Tanács
Fi. Műs.	Fiatal Magyarság
ItK.	Irodalomtörténeti Közlemények
JK	Jogtudományi Kar
jkv.	jegyzőkönyv
J. Ú.	A Jövő Útjain
Mag. Ref. Zs. L.	Magyarországi Református Zsinati Levéltár
MEFHOSZ	Magyarországi Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetsége
MEH	Magyar Egyetemi Híradó
M. Szle.	Magyar Szemle
Ny.	Nyugat
OL	Országos Levéltár
OSZK I.	Országos Széchényi Könyvtár Irattára
Ped. Szle.	Pedagógiai Szemle
PIM	Petőfi Irodalmi Múzeum
Prot. Szle.	Protestáns Szemle
PtK.	Párttörténeti Közlemények
So. Kvt. Mű.	Somogyi Könyvtári Műhely
Sz.	Szeged (napilap)
SZEFHE	Székesi Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Egyesületek
SZFMK	Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma
SZFU	Szegedi Friss Újság
SZN	Szegedi Napló

SZUN	Szegedi Új Híradék
Táj.	Tájékoztató
Társ.pol. F.	Társadalompolitikai Füzetek
Tört. Szle.	Történelmi Szemle
Tt.	Társadalomtudomány
Új É.	Új Élet
Új MF	Új Magyar Föld
VKM	Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium

BIBLIOGRÁFIA (Válogatás)

Források:

- Albrecht Ferenc: Új nemzedék - új feladatok. Tt. 1931.
1-2. sz.
- Almásy József: Nacionalizmus és neonacionalizmus. Fi.
Eszék. 1932. júni.
- Antál István: Egységes ifjúság. Új É. 1923. XII. 20.
" " Hol az ifjúság? M. Szle. 1928. III. köt.
- Azadi Zsolt: Lesz-e öregcsenkerkószet? Diákv. 1929. 2-3. sz.
" " Új arcú magyarok - Új Magyar Föld. Szópha-
lom. 1930. 1-2. sz.
- Asztalos Miklós: A harmincévesek Magyarországa. M. Szle.
1928. III. köt.
- " " Az ifjú nemzedék új arca. Új MF, 1929.
2. sz.
- " " Az ifjúság és a falu népe. M. Szle.
1929. IV. köt.
- " " Kis nemzetek jövője. Diákv. 1929. 2-3. sz.
- " " A magyar protestáns ifjúság és a szo-
ciális érdeklődés. M. Szle. 1932. XIV. köt.
- Beán István: Magyar nemzeti szocializmus. 100 %, 1930. 4.
- Bajcsy-Zsilinszky Endre: A háborús nemzedék. Előőrs, 1928.
VII. 29., VIII. 5., VIII. 12.
- Balogh István: A mai magyar egyetemi ifjúság. Korunk, 1930.
" " A magyar egyetemi hallgatónő. Korunk, 1930.
" " Az egyetemi ifjúság helyzete. Munka, 1929.
9. sz.
- Baróti Dezső: A szegedi egyetemisták agrársettlement moz-
galma. Fialtal Magyarország. 1931. 2. sz.
- Berczeli Anzelm Károly: Új ifjúság. Izenet. 1934. máj.
" " Parasztláz. Izenet. 1934. aug.
- A betű útja a tanyavilágban. Népszava, 1934. VI. 10. 6. p.
- Bobula Ida: Diákszociális kérdős és szellemi proletariá-
tus. Tt. 1928.
" " Az egyetemi nőkérdés Magyarországon. Napke-
let, 1928. 8. sz.

- Buday György: Az agrár settlement-mozgalom. Társ.pol. F.
1933. 1-3. sz.
- " " Az agrársettlement mozgalom útja. Ny. 1933.
I. 1.
- " " Egyetemi ifjúságunk feladatai a tanyán. Szegedi Szemle, 1928. V. 5.
- " " Ifjúságunk népnevelési feladatai és az alföldi rádióleadó. Szeged, 1929.
- " " A Kolozsvár-Szegedi Bethlen Gábor Kör törekvései. J. Ú. 1930. 2. sz.
- " " Lássuk elfogulatlanul a magyar parasztot. Beszélgetés/Boldizsár Iván. Új Kor, 1935. VI. 1.
Liverpool. 1929. Diákv. 1929. 6. sz.
- " " A magyar könyv társadalmi hivatása. Ny. 1931.
I. köt.
- " " Művészeti kulturánkért. Fi. Műs. 1931. máj.
- " " Művész és szociográfia. Fi. Műs. 1934. nov.
- " " A népkönyv. Válasz, 1936.
- " " A népnevelés és népművelés. Nemzeti Újság, 1929. VII. 3. 14. p.
- " " A Szegedi Fiatalok. Erdélyi Fiatalok, 1935.
3. negyed.
- " " A Szegedi Fiatalok. in: Magyar író - magyar könyv. Bp. 1934.
- " " SZFMK. Magyarország, 1934. XII. 25. 10. p.
- " " A szegedi tanya problémái. Szeged, 1930.
- " " A tanyai agrársettlement. Szeged, 1929.
- " " A társadalom elgépiesedése és a művészet. Seregszemle, 1932. VIII. 6. (1. sz.)
- " " Új mű - új közönség. Budapesti Hírlap, 1934.
XII. 25. 36. p.
- Bukovszky László: Első tíz év. A Foederatio Americana szegedi corporatióinak története. Szeged, 1936.
- Csanádi Rudolf: A magyar ifjúság új arcvonala. Ny. 1932. XI.
16.
- Czakó József: A szegedi szolidaristák. Korunk Szava, 1931.
VII. 1.
- Darvas József: A szociográfia mérlege. Szocializmus, 1936.
6. sz.

- Delney Tamás: Új nemzedék. Híd, 1928. I.
- Dömötör Sándor: A magyar falu. Egyetem. 1932. II. 15.
- Erdei Mihály: Egyház és ifjúság. Debrecen 1939.
- Erődi-Harrach Béla: A magyar settlement-mozgalom eszméi. Bp. 1927.
- Az értelmiség válsága. A Magyar Társadalomtudományi Társaság értekezlete. Bp. 1931.
- Értelmiségyszociológiai írások Magyarországon. 1900-1945. Bp. 1981.
- Fábián Dániel: Az ifjúsági parlament. Fiatal Magyarország, 1931. 1. sz.
- " " Keletre nézzünk. Mi Lapunk, 1930. szept.
- " " A magyar falu. Híd, 1928. 3-4. sz.
- Fábry Zoltán: Tíz szomorú magyar év. Korunk, 1930.
- " " Kétféle ifjúság. Korunk, 1930.
- Féja Géza: A harmincévesek útja. Előőrs, 1931. III. 18.
- Fiatal magyarság. Eszmék és elszánások. Bp. 1930.
- Földes Béla: A szociálpolitika jelenlegi helyzete. Társ.pol. F. 1932. 1-2. sz.
- Fülöp Béla: Numerus clausus és kereszténység. Makó, 1925.
- Gereblyés László: Agrár-settlement és "népi" kultúra. Társadalmi Szemle, 1932. 3. sz.
- Gergely Sándor: Az értelmes ifjúsághoz. Korunk, 1931.
- Gesztelyi Nagy László: A jövő magyar intelligencia és a tanyakérdés. Szeged, 1929.
- Gogolák Lajos: A szegedi fiatalok. Budapesti Hírlap, 1934. VI. 3. 12. p.
- Gulyás Béla: A világnézet problémája. Új É. 1924. II. 12.
- Gunda Béla: Az egyetemi hallgató és az egyetem. Válasz, 1935.
- " " Hová magyar ifjúság? MEH, 1932. júni.
- Halász Gábor: Nemzedékproblémák. Ny. 1933. V. 1.
- Haraszi Sándor: A mai magyar irodalom ideológiai csoportosulásai. Korunk, 1930.
- Hilscher Rezső: A Főiskolai Szociális Telep tevékenysége és a settlement munka módszere. Szeged, 1929.
- " " A kereszténység és a szociális kérdés. Diákv. 1928. nov.
- Honismeret könyve. Szerk. Bodor Antal. Bp. 1935.
- Hont Ferenc: Szegedi Fiatalok. Független Színpad, 1937. 1-2. sz.

Hornyánszky Gyula: Kommunista egyetemi ifjak. Tt. 1932. 2. sz.
Ifjú szívekben élek. Bp. 1928.

Igali Béla: Egy műegyetemi zászlóaljtag naplója 1919-1921.
Bp. 1942.

" " Miért nincs demokratikus diákmozgalom. Népszava,
1928. VIII. 29. 4. p.

Ignotus Pál: A fiatalság új úton. Literatura, 1932. nov.

Imre Sándor: Az ifjúság és a mai élet nagy kérdései. Bp. 1932.

Jancsó Elemér: A régi és az új magyarság harca. Erdélyi Fiatalok, 1931. 4.

Joó Tibor: Ady arca a történetphilosophia megvilágításában.
Szeged, 1928.

" " A "Harmincévesek" generációs problémája. Prot.
Szle. 1933.

" " Az ifjúság és a falu népe. M. Szle. 1929. IV. köt.

" " A nemzedék fogalma. Válasz, 1935.

" " Népünk és Nyelvünk. Széphalom, 1929. 9-10. sz.

" " A szegedi tanya problémái. M. Szle. 1930. X. köt.

" " A tanyai agrár-settlement mozgalom. M. Szle. 1929.
VII. köt.

Karácsony Sándor: Ifjúságunk autonómikus törekvései a jövő
szolgálatában. J. Ú. 1930. 2. sz.

Kemény Gábor: Az intellektuális ifjúság és a vezető szerep.
Korunk, 1931.

Kerék Mihály: Húszévesek. M. Szle. 1936. XXVIII. köt.

" " A mi nemzedékünk. M. Szle. 1936. XXVIII. köt.

" " Az Országos Széchenyi Szövetség története, működése és hivatása. Bp. 1932.

Kertész Dániel: Ifjú Magyarország. Diákv. 1928. okt.

" " Nagy mocsárban élünk. Diákv. 1933. okt.

" " Új nagy küzdelem. Diákv. 1929. 2-3. sz.

Kovács Alajos: Értelmiségünk nemzeti jellegének biztosítása.
Bp. 1926.

Könyves Tóth Kálmán: Ifjúsági mozgalmak. M. Szle. 1929. VII. kö-
köt.

Kötörő. Miskolc. 1930.

Kristó Nagy István: Magyarság és egyetem. Szegedi Híd, 1941. X.

Laky Dezső: A magyar egyetemi hallgatók statisztikája. 1930.
Bp. 1931.

Lázár Ferenc: Az ifjúság célkitűzései. Szegedi Katolikus Tudó-
sító, 1929. XI. 15.

- Magyary Zoltán: Emlékirat az egyetemi ifjúság szociális gondozásának megszervezése tárgyában. Bp. 1929.
- Masirevich György: A Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetségének tevékenysége és céljai. J. Ú. 1930. 2. sz.
- Márki Sándor: A M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem története. 1872-1922. Szeged, 1922.
- Megszólal a magyar ifjúság. [Ankét]. Magyarország, 1934. XII. 25.
- Mérlegen a magyar ifjúság. A Magyar Út ankétja. Magyar Út, 1935. II. 1.
- Moravek Endre: A közvélemény és az új generáció. Bajtárs, 1930. V. 5.
- Nádass József: A magyar diákság és a munkásmozgalom. Szocializmus, 1930. márc.
- Nagypál István: Az intellektuális ifjúság helyzetképe. Ny. 1932. XII. 1.
- Oláh György: Hárommillió koldus. Miskolc, 1928.
- Ortutay Gyula: A magyar falukutató új útjai. Vigília, 1935. febr.
- " " A magyar néprajz feladatai. Fi. Műs. 1934. ápr.
- " " A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. M. Szle. 1934. XX. köt.
- Paraszkey Gyula: Tények és tennivalók egyetemünk ifjúságának szervezeti életében. Szeged, 1928.
- Pongrácz Kálmán: Fiatal Magyarország. Debrecen, 1930.
- Rab Balázs: Egy szabad egyetemért. Független Szemle, 1921. 5. sz.
- Radics Elemér: Értelmi proletariátus. M. Szle. 1927. I. köt.
- Rézler Gyula: A magyar társadalomleírás kialakulása az elmúlt évtizedben. Közgazdasági Szemle, 1941. 6. sz.
- Tanyai ügyek. Újságcikkek a Délmagyarország c. szegedi napilapból. Szeged, 1930.
- Téchy Olivér: A magyar ifjúság másik feléről. Diákv. 1929. 7. sz.
- Tiefenthaler József: Egyetemi ifjúságunk Trianontól napjainkig. Katolikus Szemle, 1939. aug.
- Tomori Viola: A dudari napok. M. Szle. 1937. XXXI. köt.
- " " A parasztság szemléletének alakulása. Szeged, 1935.

- Tóth Endre: Ifjúsági mozgalmak Debrecenben. J. Ú. 1930. 2. sz.
- Tóth József: Anima Emericana. Bp. 1927.
- Török Sándor: A "szegedi fiatalok". Beszélgetés Buday Györggyel. Magyarság, 1936. IV. 5. 13-15. p.
- Trócsányi György: A magyar társadalom reformnemzedéke. Tt. 1930. 5-6.
- Az új könyvek könyve. Szerk. Kőhalmi Béla. Bp. 1937.
- Az új magyar generáció problémái. Bp. 1930.
- Újra van magyar ifjúság. Kortárs, 1930. IV. 27.
- Vajda Sándor: Ady mint program. 100 %, 1928. 9. sz.
- Valkó László: Az ifjúság és a falu. Magyar Gazdák Szemléje, 1931. 11-12. sz.
- " " A magyar falu problémái és az ifjúság. A Falu, 1929. szept.-okt.
- Varga Sándor: A német diákság munkája. Szeged, 1927.
- Vér György: Szegedi fiatalok küzdelme a tanyai nép megismeréséért és művészeti eredményekért. Pesti Napló, 1936. I. 5. 37. p.
- Vizváry Ernő: Az egyetemi ifjúság és a tanyakérdés. Szegedi Katolikus Tudósító, 1929. XII. 1.
- Weis István: Fiatalok és öregek. M. Szle. 1928. III. köt.
- " " A mai ifjúság. M. Szle. 1928. II. köt.
- Weszely Ödön: Az egyetem eszméje és típusai. Bp. 1929.

Irodalom:

- Andorka Rudolf: Az egyetemi és főiskolai hallgatók társadalmi összetétele. 1898-1942. Statisztikai Szemle. 1979. 2. sz.
- " " A társadalmi mobilitás Magyarországon a felszabadulás előtt. Statisztikai Szemle. 1971. 10. sz.
- Apró Ferenc: Berczeli Anzelm Károly. So. Kvt. Mű. 1979. 1-4. sz.
- Balázs Sándor: Szociológia és nemzetiségi önismeret. Bukarest, 1979.
- Balogh Edgár: Hét próba. 2. kiad. Bp. 1981.

- Bárány Ferenc: Az antiszemitizmus szerepe a szélsőjobb-
oldali diákmozgalmakban. 1919-1921. Bp. 1971.
- " " Jobboldali diákmozgalmak a szegedi egyete-
men. in: Tudományos közlemények. 2. sz. SZOTE
Marxizmus-Leninizmus Intézete. Szeged, 1972.
- Bellér Béla: A fehérterror felsőoktatás politikája. Felső-
oktatási Szemle, 1969. 9. sz.
- " " Felsőoktatásunk a polgári forradalom és a Ta-
nácsköztársaság idején. Felsőoktatási Szemle,
1960. 1. sz.
- " " Tudománypolitika a Tanácsköztársaság idején.
Valóság, 1959. 2. sz.
- " " Tudósok az ellenforradalomban. Valóság, 1960.
2. sz.
- Csaplár Ferenc: Adalékok a sarlósok magyarországi kapcsola-
taihoz. Kortárs, 1971. 11. sz.
- " " Berczeli Anzelm Károly. So. Kvt. Mű. 1982.
1. sz.
- " " "Ki a faluba!" József Attila hódmezővásár-
helyi kapcsolatainak történetéből. Tiszatáj,
1963. 1. sz.
- A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma.
Bp. 1967.
- Csatári Dániel: A Vásárhelyi Találkozó. Bp. 1967.
- Ez volt a Sarló. Tanulmányok, emlékezések, dokumentumok.
(Bp.) - [Bratislava], 1978.
- Fábián Dániel: A résztvevő szemével. Ptk. 1979. 2. sz.
- Gellért László: Diákok a forradalomban. 1918-1919. Bp. 1970.
- Hajdú Tibor: Az értelmiség számszerű gyarapodásának követ-
kezményei az első világháború előtt és után.
Valóság, 1980. 7. sz.
- A haladó egyetemi ifjúság mozgalmi Magyarországon. 1918-
-1945. Bp. 1978.
- Haladó ifjúsági mozgalmak Csongrád megyében. Fejezetek hat
évtized történetéből. Szerk. Hegyi András.
Szeged, 1982.
- Heksch Ágnes: Adatok a numerus clausus történetéből. Ped.
Szle. 1962. 7-8. sz.

- Horváth István - Torzsa István: Haladó diákmozgalmak a Horthy-korszakban a Pázmány Péter Tudományegyetemen. Táj. 1964. 1. sz.
- Huszár Tibor: Történelem és szociológia. Bp. 1979.
- Az ifjúság eszmei-politikai nevelésének kérdései a magyar kommunista mozgalom dokumentumaiban - különös tekintettel a főiskolai diákság nevelésére. 1918-1972. Táj. 1973. 3. sz.
- Kardos Tibor: Emlékezés a Batsányi János Körre. Jelenkor, 1963. 12. sz.
- Király István: Kezdetek és előzmények. Kortárs, 1959. 3. sz.
- Kutatási beszámoló. Emlékek, adatok az 1930-as évek haladó egyetemi ifjúsági mozgalmairól. Bp. 1978.
- Laczkó Katalin: Kormányos István. 1903-1978. So. Kvt. Mű. 1979. 1-4. sz.
- Ladányi Andor: Az egyetemi ifjúság az ellenforradalom első éveiben. Bp. 1979.
- " " A felsőoktatástörténeti kutatások. Magyar Tudomány, 1967. 4. sz.
- " " A magyarországi felsőoktatás a dualizmus kora második felében. Bp. 1969.
- " " A Tanácsköztársaság felsőoktatási politikájának kérdéseihez. Századok, 1965. 1. sz.
- Lengyel András: Fejezetek a Szegedi Fiatalok Közép- és Kelet-Európa-ördeklődése történetéből. Egyetemi doktori értekezés. Szeged, 1984. Kézirat.
- " " A Szegedi Fiatalok Erdélyi Kollégiuma. Tiszatáj, 1984. 9. sz.
- A Magyar Tanácsköztársaság 60. évfordulója. Szerk. Köpeczi Béla. Bp. 1980.
- Magyarország története tíz kötetben. 8. köt. Bp. 1976.
- Mazsu János: A dualizmuskori értelmiség társadalmi forrásainak főbb változási tendenciái. Tört. Szle. 1980. 2. sz.
- Merhán Miklós: Csaplár Ferenc: A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. ItK. 1967. 5-6. sz.
- Nikó Krisztina: Egy diákmozgalom és egy könyvsorozat. in: Nyíri és rétközi parasztnesék. [Bp.] 1982.
- Nagy Péter: Szabó Dezső. 2. kiad. Bp. 1979.
- Nómedi Dénes: A népi szociográfia. Bp. 1985.
- " " A szociográfia hivatása. Világosság, 1983. 5. sz.

Pándi Ilona: 1919 és a magyar értelmiség. Valóság, 1959.

2. sz.

" " A magyar haladó értelmiség néhány irányzata a Bethlen konszolidáció éveiben. PtK. 1965. 2. sz.

" " A magyar "középosztály" kérdéséhez. Századok, 1965. 1. sz.

Péter László: József Attila Szegeden. Szeged, 1955.

" " Ortutay és Szeged. So. Kvt. Mű. 1981. 4. sz.

" " Szabó Dezső Szegeden. ItK. 1963. 1. sz.

Ruszoly József: Reitzer Béla emlékezete. So. Kvt. Mű. 1977. 1-4. sz.

Salamon Konrád: A Márciusi Front. Bp. 1980.

" " Utak a Márciusi Front felé. Bp. 1982.

Sebestyén Sándor: A Bartha Miklós Társaság. Bp. 1981.

Serfőző Lajos: A Kommunisták Magyarországi Pártjának tevékenysége a munkás kultúr- és sportmozgalomban. /1925-1930/. Acta Universitatis Szegediensis. Sectio Historica. 6. köt. 1959.

" " A munkásság helyzete és a kommunisták tevékenysége Szegeden az 1929-33-as gazdasági válság idején. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica. 6. köt. 1959.

" " A titkos társaságok és a róluk folytatott parlamenti viták 1922-24-ben. PtK. 1976. 2. sz.

Szabó Dezső emlékülés. Irodalomtörténet. 1979. 4. sz.

Szabolcs Ottó: Adalékok az egyetemi ifjúság fehérterror alatti helyzetének történetéhez. A Pécsi Pedagógiai Főiskola évkönyve. 1959-1960.

" " Köztisztviselők az ellenforradalmi rendszer társadalmi bázisában. Bp. 1965.

" " Munka nélküli diplomások a Horthy-rendszerben. Bp. 1964.

Szűj Rezső: Csaplár Ferenc: A Szegedi Fiatalok Művészeti Kolégiuma. Alföld, 1968. 3. sz.

Tolnai Gábor: Ortutayról. Kortárs, 1980. 7. sz.

Torzsai István: A Budapesti Tudományegyetem és a Magyar Tanácsköztársaság. in: Társadalom és nemzet a Magyar Tanácsköztársaságban. Bp. 1970.

Tóth Pál Péter: Az egyetemi hallgatók mozgalmai Debrecenben. 1929-1933. Táj. 1974. 4. sz.

" " Az értelmiségi ifjúság mozgalmai. Debrecen, 1929-1933. Táj. 1981. 3. sz.

" " A harmincas évek értelmiségi ifjúsági mozgalmairól. Ifjúsági Szemle, 1985. 2. sz.

Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből. A Csongrád megyei munkásmozgalom 1919. augusztus 1 - 1944. október 10. (Szerk. Serfőző Lajos). Szeged, 1977.

Varga Zoltán: A debreceni tudományegyetem története. 1. rész. 1914-1944. Debrecen, 1967.

Vörös László: Adatok a Horthy-korszak egyetemi orvoskarainak társadalomszemléletéről és társadalmi meghatározottságáról. Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae Hungarica. 1965.

Zinner Tibor: Adatok a szélsőjobboldali egyesületek megalakításának körülményeihez. Tört. Szle. 1979. 3-4. sz.

...15-65/1986.....bksz.

Aszalós Károly
Tárgy:
doktori szigorlata.
Melléklet: 1 db disszertáció

Dr.Csatári Dániel elvtársnak
tszv.egyetemi tanár

H e l y b e n

Professzor Elvtárs!

Mellékelve . **Aszalós Károly: A szegedi egyetemi ifjúsági mozgalmak és a szegedi egyetemi Bethlen Gábor Kör története 1932-ig.**

című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbirálni sziveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szives figyelmét felhívnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a birálat elkészítésének és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított harmadik hónap utolsó napjában állapította meg.

A mellékelte értekezést a birálat elkészítése után sziveskedjék átadni tanszéke könyvtárosának leltárba vétel és a könyvtárban való elhelyezése céljából.

Szeged, 1986.febr.2.....

Malik Franc
.....
dékánhelyettes

A kiadmány hiteles:

Dr. Serfőző Lajos
.....
főelőadó

Kapták: **Dr.Serfőző Lajos** prof.

Dr.Csatári Dániel prof. társbiráló

Aszalós Károly: "A szegedi egyetemi ifjúsági
mozgalmak és a szegedi Bethlen Gábor Kör tör-
ténete 1932-ig" egyetemi doktori értekezéséről

Mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy az értekezés nagyon nagy anyag feldolgozására épül, a szerző szorgalma, amely ennek a kiterjedt forrásbázisnak a megalapozását eredményezte csak elismerést érdemel.

Kellőképpen igazolja a fenti megállapításunkat, hogy a 200 oldalas dolgozatból 137 oldal a feldolgozás szövege és 63 oldal, tehát kézirat körülbelül egy harmada a jegyzetapparátus /ebből másfél oldal a rövidítések jegyzéke és kilenc oldal a bibliográfia./

A szerző ennek a nagy anyagnak a birtokában ezt elemezve írja meg az egyetemi ifjúság országos történetét a Horthy rendszer első évtizedében, kitérve az egyetemisták társadalmi-szociális helyzetére, eszmei arculatuk és mozgalmaik főbb jellegzetességeire is.

Ezután a körülbelül egy íves első -- bevezetőnek is tekinthető -- első fejezet után tér rá az értekezés szerzője tulajdonképpen, az értekezés címében megfogalmazott témájának tárgyalására.

A szűkebb téma leírása is végig a maga országos összefüggés rendszerében történik és ennek során a szerző nemcsak Csaplár Ferenc s Lengyel András vonatkozó, ^{úgy} ~~úgy~~ ^{törő} ~~törő~~ ^{nek} tekinthető munkáinak megállapításaira épít, hanem maga is új -- kisebb részben levéltári, nagyobb részben gazdag sajtó-anyagot tár fel.

Ezzel kapcsolatban is kiemelném a szerző széles látókörét, azt, hogy az egyetemi ifjúsági mozgalmakat, a szegedieket is gazdaságtörténeti, szociológiai, eszme- és politika/történeti aspektusokban is vizsgálja.

Mégis az olvasó-bíráló vagy, ha így helyesebb: bíráló-olvasó úgy érzi, hogy az értekezés néhány része, főleg azok az alfejezetek, amelyek az országos összefüggéseket tárgyalják, túlméretezett. Vagyis, olyan kérdések részletes tárgyalására is kitér, amelyek szétfeszítik a címben jelzett téma kereteit. Ezeknek a részeknek az elhagyása, /például a dualizmus kora stb./ a dolgozat címe és megírt szövegének jobb összhangja, a felhasznált anyag jobb megrostálása előnyére vált volna a dolgozatnak.

Mindezek alapján a doktori értekezés minősítése, az én véleményem szerint: cum laude.

Szeged, 1986. április 22.

Dr. Csatári Dániel
tanszékvezető egyetemi tanár